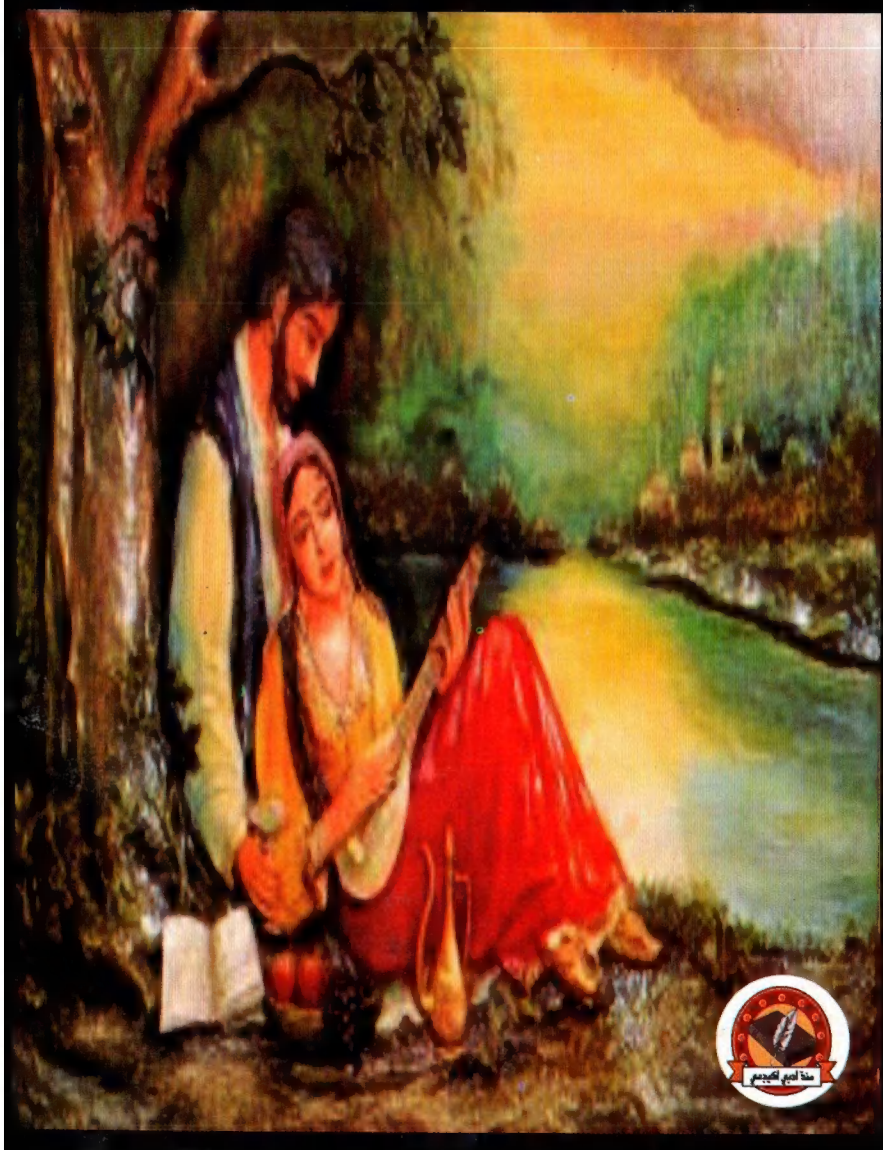

ستار پيرزادو
سندوء ڪناري سنگيٺ
(منهنجا ڳوٺائي صاحب ڪتاب)

ستار پيرزادو

سندوء ڪناري سنگيتُ

(منهنجا ڳونائي صاحب ڪتاب)

سند ادبي اڪيڊمي ، ڪراچي

ڪتاب جو سِرو :	سندوءَ ڪناري سنگيت
ليکڪ :	ستار پيرزادو
موضوع :	ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ (پلهڙيجي)
	جا ليکڪ ۽ شاعر
ڪمپوزنگ :	جبار پيرزادو ۽ ستار پيرزادو
لي آئوٽ :	ساڪي سنگت
تعداد :	هڪ هزار
چپائيءَ جو سال :	2012
چپائيندڙ :	سند ادبي اڪيڊمي، ڪراچي
قيمت :	150 روپيا
رابطو :	esaakhi@gmail.com
سيل :	03062563417

ارپڻ

محبت رکي من ۾،
جيڪي رنڊا روڙيا اٿم
اهي ارپيان توپنهنجي والدين
حاکم زاديءَ
دوست علي پيرزادو کي،
جن جي سهڻي سنجوڳ جو
مان ڦل آهيان.

ستار پيرزادو

10.12.2011

ترتيب

07	گوت به پنهنجا شهر به پنهنجا	امداد حسيني
14	ليکڪ پاران	ستار پيرزادو
21	منهنجي گوت جا صاحب ڪتاب ليکڪ	
23	1. رحمت الله اول	
36	2. فقير يار محمد	
46	3. مير محمد	
59	4. انور	
81	5. ستار	
102	6. ملڪ خاتون	
113	7. فيض الله	
128	8. شاه محمد	
141	9. غوث	

156	10. مسرور
170	11. رحمت الله ثاني
184	12. غلام حسن سائل

ڳوٺ به پنهنجا، شهر به پنهنجا

پلهڙيجي ڌڻي نه اٿم. ٻڌي اٿم پر شايد ڌڻي به اٿم انور جي، صورت ۾. شاه محمد، فيض، مسرور، ستر، مير محمد... جي صورت ۾. ملڪ ۽ غوث جي شاعريءَ ۾. منهنجو ڳوٺ ٽڪڙ ۽ پلهڙيجيءَ ۾. ڪافي هڪ جهڙائي آهي. ٻئي سنڌوءَ ڪناري آهن ۽ ٻنهي ۾ شاعر ۽ اديب پيدا ٿيا آهن. ٻنهي سان سنڌوءَ ساڳي ڪار ڪئي....!

ستار جڏهن پنهنجي ڪتاب ”سنڌوءَ ڪناري سنگيت“ جي مهاڳ لکڻ لاءِ چيو ته مون به ها ڪري چڙهي ان تي نوٽس ورتم. غلطين جي درستي ڪيم ۽ ڪن جي باري ۾ لکيم ته انهن جي تصديق ڪئي وڃي. چوڻ اهو ٿو چاهيان ته جڏهن به ڪو ڪتاب ڇپجي ته اهو غلطين کان پاڪ هجي، خاص ڪري ”سنڌوءَ ڪناري سنگيت“ جهڙي ڪتاب ۾ جيڪو منهنجي راءِ ۾ هڪ اهم ڪتاب آهي، ساڳئي وقت دلچسپ پڻ. ”پلهڙيجيءَ“ جي تاريخ، جاگرافي ۽ ثقافت کي بيان ڪيو ويو آهي. ان ڏس ۾ ستر واري ڏهاڪي ۾ انور، مير محمد، ستار قربان ۽ ڪجهه ٻين پڙهيل ڳڙهيل ماڻهن، وڌيڪي سياست مان جند آجي ڪرڻ لاءِ جتن ڪيا. ان ڏس ۾ ”ڳوٺ سنڌار سنگت“ ۽ ”سنڌي ادبي سنگت“ جو قيام عمل ۾ آيو. شاه جمال ۽ ملوڪ شاه جي درگاهن تي ٿيندڙ راڳ رنگ شاعرن جي تربيت ڪئي. انهيءَ صوفيائي راڳ رنگ ۾ جن راڳين سُرڻ جو سهاڻو ڪيو ستار انهن کي به ياد ڪيو آهي. اهي هئا استاد علو ڪاسائي، ميهرا ڪاسائي، مجنون ماڇي، ڪاڪو مريد ماڇي، غلام رسول پيرزادو ۽ ڏاڏو وريل فقير... انهن راڳ رنگ جي محفلن کي مڇائڻ ۾ فقير يار محمد پاڻ پتوڙيو. فقير يار محمد به هڪ عجيب ڪردار آهي!

ستار ڪجهه نه ڪجهه لکندو رهيو آهي. ڪتاب پڻ ڇپائيندو رهيو آهي. ”سنڌوءَ ڪناري سنگيت“ منهنجا ڳوٺائي صاحب ڪتاب ”هن جو تازو ڪتاب آهي. ان ۾ هن پنهنجي ڳوٺ ۽ ڳوٺاين جون ڳالهيون ڏاڍي سڪ ۽

اڪير سان ڳايون آهن. ان سان گڏوگڏ انهن سان لاڳاپيل جيڪي واقعا ۽
ڪردار آهن، اهي به هن اسان آڏو آندا آهن.

ڪتاب ۾ ٻارهن صاحب ڪتاب مٿيادار ماڻهن جو احوال ۽ سندن شاعري
ڏني وئي آهي. اهي هي آهن :

رحمت الله وڏڙو فقير يار محمد، مير محمد، انور ستار، ملڪ خاتون، فيض
الله، شاهه محمد، غوث، مسرور، رحمت الله ثاني ۽ غلام حسن سائل.

رحمت الله به آهن. پهرين لاءِ وڏڙو ۽ ٻئي لاءِ ثاني لکيو ويو آهي. جڏهن ته
اول ۽ ثاني يا پهريون ۽ ٻيو لکڻ ڪپي. جو پهريون رحمت الله، حافظ عبداللہ
بسمل وارن جي دور جو آهي. رحمت الله سلھ جي مَوَدي مرض وگھي 41
سالن جي ڄمار ۾ لاڏاڻو ڪري ويو. هن جي شاعريءَ ۾ قصيدا گھڻا آهن،
جيڪي ستار 2009 ۾ ”قصائد پاڪ“ نالي ڇپايا آهن. هتي سندس
ڪجهه غزل ۽ ڪافيون ڏنيون ويون آهن. جيڪي پڙهڻ جهڙيون آهن.

سرھا سیر ٿيا سڀ گھیر گھڻيون،
جيڪا راھه اچي پيو یار وٺيون،
پري محب ڏٺيون اڄ وصل وٺيون،
ڏاڍو حسن ڪيو ھڪار ڏسو.

فقير يار محمد ننڍ پڻ ۾ ڏاڍو سهڻو هو. سندس ماءُ کي حاجي صاحب
(حاجي لعل بخش شيخ) چيو ته، ”هن کي سينگاري منهنجي سامهون نه
آڻجان.“ ڪارڻ؟ ”ور نه هن کي منهنجي نظر ڪاٽي ويندي.“ پر هڪ ڏينهن
حاجي صاحب جي مٿس نظر پئجي ٿي وڃي! پهرين بخار ٿيس ۽ پوءِ گوڏن
کان هيٺ ۽ مرن کان مٿي تنگيون ڦري ويس. پوءِ يار محمد جي هڪ خواب
جو ذڪر آهي. جنهن ۾ هڪ درويش (سخي شاهه جمال) ٿڌو هڻي چيس
ته، ”اڙي ڇوڪرا! اٿي هل، هتي ڇو ستو پيو آهين؟“ درويش جي هشت
ڏسي، جاڳيو ۽ وٺي ڀڳو ۽ اچي گهر پيڙو ٿيو! اها ڳالهه فقير يار محمد پاڻ
ستار کي ٻڌائي. ان ريت فقير يار محمد جي نظاري جو تصور به عجيب آهي.

جنهن کان پوءِ هن "الفي پاتي، ڪشتو ڪٿي سير ڪيا ۽ فڪر فراق لاءِ شاهه جمال تي ويٺو ته هن تي ڪيئي راز عيان ٿيڻ لڳا. ان ريت عربي نه ڄاڻندي به قرآني آيتن جي معنيٰ ڪرڻ واري ڳالهه به عجيب آهي! فقير يار محمد جو اهم ڪم لاکيڻي لطيف جي شاعريءَ جي شرح آهي. شرح جي لاءِ جڏهن کيس ستار اُتساهي ٿو ته هو "اڳا ٿي سگها ٿيا" وانگيان اهو ڪم ٿو ڪري، ڪلياڻ آڏواڻيءَ جي شرح بيت جي لفظي شرح آهي، ان ڪري بيت صحيح نه آهي. فقير يار محمد جي شرح ٻئي رنگ جي آهي. اهو لاکيڻي لطيف جو ڪمال آهي، جو هو دهرئي ناستڪ، موحّد-آستڪ، صوفي-ويدانتيءَ کي هڪ ئي وقت متاثر ڪري ٿو.

انور جي احوال ۾ به، انور ۾ جيڪي تبديليون آيون-ملان، ڪميونسٽ، صوفي-يا سندس نوڪري، اوڀر پاڪستان تي مڙهيل جنگ! پوءِ انور جي نوڪري ڇڏي ٿيڻ، ٿرمياترا، جيل ۾ هڪ بنگالي ماءُ جو پنهنجي پٽ آڏو ڏيڪرون ڪري پار ڪيندو ڏسڻ! ستار لکي ٿو ته ان کان پوءِ "هن جي ذهن ۾ ڇپ هڻي ويٺل شاعر جهڙو ڇي ڪر موڙي اٿيو... ايئن انور حادثاتي طور رشي والميڪ جيان لڙي شاعر ٿي پيو." جڏهن ته انور شاعري ان کان اڳ ۾ شروع ڪئي. جڏهن هو سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ ليڪچرار هو تڏهن سنڌالاجي، سنڌ يونيورسٽي اولڊ ڪيمپس ۾ هن پنهنجي شاعري مون کي ٻڌائي هئي، جيڪا ڪانئس ورثي هٿ ۾ پوءِ اها منهنجي نوٽ (هي پوڙيندا ۽ چنگ ته ٻڌي) سميت طارق اشرف "سهڻيءَ" ۾ (نوان شاعر واري حصي ۾) ڇپي هئي. انور جي احوال ۾ ئي ڪيترن ڪردارن جا نالا آهن. جيئن، ذوالفقار علي ڀٽو، سيد غلام مصطفيٰ شاهه، اي ايم شيخ، بدر ابڙو، ڪليم لاشاري ۽ محمد علي قادري. ستار ساس جي حوالي سان به ذڪر ڪيو آهي ۽ انور جي ڪتابن جو به -مٿان انور جي شاعري! سون تي سهاڳي وانگر آهي. انور جي شاعري پڙهي، آءُ کيس ساريان ٿو ۽ سلام ٿو ڪريان!

جانيءَ ريءَ جڳ ۾ انور
جي به چيا سي جاڙجيا.

ان ريت ستار پنهنجي احوال ۾ به مختلف سڱ پٽه، ماڳ مڪان ۽ ڪردار آڻي ٿو. ادب ڏانهن ڪيئن لڙيو؟ سياسي حالتون ڪيئن هيون؟ ون يونٽ جو ٽٽڻ... حيدر آباد ۾ نوڪري — طارق اشرف، ولي رام ولي، ظفر حسن، ارشاد قاضي ۽ فيروز ميمڻ سان سندس ملاقاتون! ڪيڏا نه سٺا ڏينهن هئا اهي! هاڻ ته نه طارق اشرف آهي نه مٽي ”سهڻي“، نه ظفر حسن — نه ٿي اها حيدر آباد! لڳي ٿو زندگي هٿ ڇڏائي اڳتي وڌي وئي آهي ۽ اسين پٺتي رهجي ويا آهيون! اسان کي ٿو پاتئي زندگيءَ جو هٿ پڪڙڻو پوندو — ان سان اڳتي وڌڻو پوندو. سندس پهريون نظم جڏهن هلال پاڪستان (روزانه اخبار) ۾ ڇپجي ٿو، تڏهن هو پنهنجي خوشي لڪائي نه ٿو سگهي! ستار جي احوال ۾ به ڪيترن مٿن مائٽن ۽ پين ڪردارن جا نالا آهن. جيئن: شيخ اياز، رسول بخش پليجو، اسلم آزاد، هدايت منگي...

فيض الله به شاگرد سياست کان تنگ اچي ادب ڏانهن لڙيو. انور جي ورسِيءَ تي ڳالهائيندي ٻڌو هئم ۽ دل چاهيو پئي ته هو ڳالهائيندو رهي.

ملڪ خاتون ڪيئن پڙهي؟ نوڪري ڪيائين ۽ شاعريءَ ڏانهن ڪيئن لڙي؟ اهو به هڪ دلچسپ احوال آهي. هتي ملڪ جي نظم جون آخري ستون اوس ڏيندس جنهن ۾ هن ”ملڻ — جدا ٿيڻ — ملڻ“ جي واھ جا ترتيب رکي آهي! زندگيءَ لاءِ اهو به — ستو حوالو ڪيڏو نه با معنيٰ آهي!

زندگي ملي جدا ٿيڻ،
۽ جدا ٿي ملڻ جو نالو آهي.

شاهه محمد جي غزل جي مطلع آهي؛

شهر سڄي ۾ جيڪو آهي هل منهنجو آ،
تنهنجي وارن ۾ جو آهي گل منهنجو آ.

شهر ۾ پيل ته سندس هل هجي پر پاڻ ڏاڍو چپ چپ هوندو آهي. کيس گهٽ
ٻڌو گهٽ پڙهيو اٿم. انور جي ورسِيءَ تي ڏاڍو گهرو ۽ خوبصورت نظم
پڙهيو هئائين. افسوس جو سندس ڪتاب نه پڙهيا اٿم.

غوث به هڪ عجيب ڪردار آهي ۽ سندس احوال به دلچسپ آهي، سندس
شاعري وڻندڙ ۽ متاثر ڪندڙ آهي کيس لکندو رهڻ گهرجي.

جيئن شڪارپورين لاءِ چيو ويندو آهي ته اهي دنيا ۾ ڪٿي ڪٿي به هجن پر
هوندا سدائين شڪارپوري! پلهڙيجيءَ جا پيرزادا به ائين آهن. ڪراچيءَ ۾
هجن يا مير محمد وانگر، سڪرنڊ ۾ رهندا هجن پر روحاني طور سلهاڙيل
هوندا پلهڙيجيءَ سان. مسرور سان ملاقات ڄام شوري ۾ ٿي. هن جو شِپاءُ به
شاعرانو آهي ته سوچ ۽ فڪر به غزل ۾ رچي اٿس :

هاڻو ماضي بعيد آهيان مان،
انڪري ئي جديد آهيان مان.
سمند ۾ مان نديءَ جيان ملندس،
شوق ڪوئي شديد آهيان مان.

مير محمد پنهنجي ڪٽنب (جيئن غلام حسن سائل واري احوال ۾ ڄاڻايل
آهي) جي جياپي سان گڏ پنهنجي ٻوليءَ جي جياپي لاءِ به جتن ڪندو
رهيو آهي. سندس هڪ شعر :

نه ڪا اک ٿي ڦڙڪي نه هڏڪي ٿئي،
وساري ڇڏيو آه ڇا توپرين؟

سمءُ/ وقت جو به عجيب سرشتو آهي گذرندو رهي ٿو. يا شايد
سمءُ/ وقت سڀ اسين پاڻ آهيون! گذريل رات، جڏهن ڏينهن جي حدن ۾
داخل ٿي چڪي هئي، تڏهن الائي ڪيڏي مهل اک لڳي وئي! اتي چانهه
چارهيم ۽ لاکيڻي لطيف جو گنج مطالع ڪيم :

هجي ڪريان هيچ سان، مطالع محبت!

ايئن لاکيئي لطيف جي هڪ پانڊيٽري ۽ سنڌ جي سڀت ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوٽي جي اهم ليک ”پٽ تي پيرو“ (گنج جو مطالعو) تي نظر پيم، ان ۾ اهو بيت به هو جيڪو ستار به پنهنجي ڪتاب ۾ فقير يار محمد واري احوال ۾ ڏنو آهي. جيڪو مون کي لڳو ته صحيح نه ڏٺو ويو آهي ۽ مون ياداشت تي ان جي تصحيح به ڪئي، پر وري به لکيم ته تصديق ڪئي وڃي. بيت هيئن ڏنل هو:

ڪلمي ڪونه ڪيو مورئون مسلمان
مڪو ڪين محمد، عرب کان ايمان،
سچو سر صبحان، علم ليکي آدمي.

ڊاڪٽر دائود پوٽي اهو بيت اصل ”گنج“ تان هيئن ڏنو آهي:

مون کي ڪين ڪيو مورئون مسلمان
احمد ڪونه آندو، عرب کان ايمان،
اي سر صبحان آدم ليکي آدمي.

پنهني بيتن ۾ فرق آهي پڙهڻيءَ جو. ڊاڪٽر دائود پوٽي جي ڏنل بيت جي پهرين سٽ ۾ ”ڪلمي“ لفظ ڪٽل آهي. آخري سٽ جي آخري پڌ ۾ به ”عالم“ آهي يا ”آدم“؟ ٻي سٽ جي پهرين ۽ ٽين سٽ جي پوئين پڌ ۾ به فرق آهي! اهڙي تصديق ڪٿان ٿيندي؟ بهرحال چوڻ اهو پئي گهريم ته صبح ساجهر سنڌ جي گاديءَ ڪراچي تي سرخ سورج شيشائين در مان ڏسڻ ۾ پئي آيو تڏهن اهو بيت ڪنهن منهنجي آڏو کولي رکيو؟ جنهن لاءِ انومان هو ته صحيح ناهي. پر ڊاڪٽر دائود پوٽي به صحيح نه ڏنو آهي. ٽي سگهي ٿو ته پروف - چڪ هجي! صحيح بيت جي سڌ ڪٿان پوندي؟ ستار بيت سچل جو ڪري ڏنو آهي ته پوءِ ”گنج“ ۾ درج ڪيئن ٿيو؟ ان

ریت سُر ٽٽاسريءَ جي حوالي سان به ستار ڪجهه سوال اٿاريا آهن. انهن بابت تحقيق هٿڻ گهرجي. مون اڳي به ڪٿي لکيو آهي ته:

”اسين شهرن لاءِ اجنبي بڻجي رهجي ويا آهيون،
۽ ڳوٺ اسان لاءِ اجنبي بڻجي رهجي ويا آهن.“

۽ جڏهن ته ”سندوءَ ڪناري سنگيت“ جهڙا ڪتاب اهڙي اجنبيت کي ختم ڪن ٿا. ستار شهر ۽ ڳوٺ جي اهڙي فاصلي کي نه رڳو گهٽايو آهي، بلڪ ٽٽل سلسلن کي پيهر جوڙڻ جي ڪوشش ڪئي آهي:

ڳوٺ به پنهنجا، شهر به پنهنجا،
پهريان، پويان پهر به پنهنجا.
سندڙي جندڙي
جندڙي سندڙي

امداد حسيني

پرل ريزيڊنسي، ڪراچي

25 ڊسمبر 2011

ليڪڪ پاران

ڳوٺ جي بيهڪ

اسان جو هي ڳوٺ جيڪو نئين پلھڙيجي سڏجي ٿو سو دراصل ديهه بگي تعلقي ڏوڪري، ضلعي لاڙڪاڻي جي روپنيو کاتي جي رڪارڊ موجب ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ جي نالي سان 1936ع ۾ اڏايو ويو هو. ان کان اڳ اسان جا وڏڙا سنڌو درياھ جي هن ڀر يعني جنهن کي هاڻ اسين ڪچو چئون ٿا يا درياھ جي کاٻي ڪپ تي آباد هو ۽ اسان جي پوري خاندان جون زمينون به ان کاٻي ڪپ تي اڄ به موجود آهن. 1936ع ۾ جيئن ته سنڌ ۾ مها ٻوڏ آئي، ان جي نتيجي ۾ ڪيترائي ڳوٺ، واهڻ، وستيون درياھ شاهه پنهنجي پيٽ ۾ لڪائي ڇڏيون. ڪيترا ماڻهو دريڊر ٿيا، ڪيترو جاني مالي نقصان ٿيو هوندو انهيءَ ٻوڏ جي نتيجي ۾ اسان جا به وڏڙا پنهنجا گهر ڇڏي ۽ درياھ شاهه جي ارمه زورين کان تنگ اچي نيٺ درياھ شاهه جي ساڄي ڪپ ۽ جهلي بند جي ڀر ۾ آباد ڳوٺ پلھڙيجيءَ ۾ لڏي آيا. هي ڳوٺ اصل ۾ پلھڙا قوم جي خاندان جو ڳوٺڙو هو جتي ٻي آبادي هندن جي هئي. اهي هندو اڪثر هٿ وائيا هئا ۽ ڪن جون ڪي زمينون لائري ۾ آباد ٿيندڙ هيون. هن ڳوٺ جا واسي جيئن ته حاجي لعل بخش شيخ کان علاج معالجو ڪرائيندڙ هئا ۽ سندس عقيدت ۾ به هئا پر هاڻ نه اهي پلھڙا رهيا آهن ۽ نه ئي وري اهي هٿ وائيا هندو رهيا آهن.

پلھڙن جي لاءِ روايت آهي ته سنڌ جي هن حصي ۾ 1936 کان پوءِ ڪالرا ڦهر ڪيا ۽ اها ڪالرا پلھڙن جي سڄي خاندان کي ڳڙڪائي وئي. پويان سندن وڃي ڪي ٻارڙا بچيا هئا. جيڪي ڪنهن ٻئي هنڌ مٿن مائتن جي امان ۾ ڏنا ويا ۽ اهي واپس به نه موٽيا. (هيءَ ڳالهه مامي روشي ٻڌائي) هندو خاندان 1947ع ۾ پاڪستان بڻجڻ کان پوءِ 1948ع ۾ لڏي پلاڻي هندستان هليا ويا. ڪي اسان جو ڳوٺ ڇڏي ڏوڪريءَ ۾ ڏنڌي ڌاريءَ خاطر وڃي آباد ٿيا. جن مان چاچو مينهلداس چانڊواڻي جيڪو ڪجهه سال ٿيندا جو سرگواسي ٿي ويو پر سندس خاندان، پٽ ۽ پوٽا ڏوڪريءَ ۾ اڃا تائين سونارڪو ڏنڌو ڪندا اچن ٿا.

اسان جو هي ڳوٺڙو جنهن جي پيهڪ هن ريت آهي، اتر ۾ موھين جو دڙو، ڏکڻ ۾ گاجي ديرو ۽ ڪارائي ڳوٺ، اوڀر ۾ سنڌ درياھ ۽ جهلي بند، اولھ ۾ به جهلي بند ۽ لائياري نالي آباد زمينون آهن ۽ انهن جي دنگ تي وري دادو ڪئنال ۽ ان جي ساڄي ڪناري تي ڳوٺ بگي ۽ پنڊي اچي وڃن ٿا.

سنڌيءَ جي موجوده بهترين شاعر شمشير الحيدري چواڻي ته جڏهن موھين جو دڙو شهر آباد هوندو ته هي ڳوٺڙو اتي جي رهواسين جي آباديءَ لاءِ زمين هوندي، اسان جي ڳوٺ ۽ موھين جو دڙو جي وچ ۾ جهنگ هوندو هو جيڪو هاڻ ڌاڙيلن جي ڊپ ڪري وڌي زمين آباديءَ لائق بڻائي وئي آهي پر چون ٿا ته جڏهن موھين جو دڙو کي سر ۽ ڪلر کان بچاءَ لاءِ يونيسڪو وارن تيوب ولس هڻايا هئا ۽ انهن مان نڪرندڙ پاڻيءَ جي نيڪال لاءِ جيڪي واھ کوٽايا ويا هئا ته انهن جي کوٽ سان به ڪيتريون ئي سرون ۽ ٺيڪرائو مليو هو. جنهن مان ثابت ٿيو هو ته موھين جو دڙو جون حدون صرف ايتريون ناهن جيتريون آرڪيالاجي کاتي وارن ٽڪي بيهاريون آهن. اهي اڃا به چوڌاري ڦهليل آهن، پر لتجي چڪيون آهن ۽ انهن جي صحيح معنيٰ ۾ مالڪي نه پئي ٿئي.

اسان جي ڳوٺ پلھڙيجيءَ سان گڏوگڏ ٻيا به ٻه ٺيٽڙا ڳوٺڙا هوندا هئا، جيڪي هئا ساربن جو ڳوٺ ۽ ڪنڀرن جو ڳوٺ، جن کي گڏي پراڻي پلھڙيجي چيو ويندو آهي. اڃا به اسان وٽ اهو چيو ويندو آهي ته اسان پراڻي پلھڙيجي ٿا وڃون. 1983 کان پوءِ يعني ايم آر ڊي تحريڪ کان پوءِ جيڪو ڌاڙيلن سنڌ ۾ رڻ مچائي ڏنو ۽ درياھ پار يعني ڪڇي جي ٻيلن کي حڪومتي ادارن ڪپرائي پٽ ڪرائي ڇڏيو ۽ اتي رهندڙ ڪلهوڙن ۽ مٺاڻين جي ڳوٺن کي لڌاڙايو ويو ته اهي به اچي هاڻ اسان جي ڳوٺ جي ڀرسان پنهنجا اڃما اڏي ويٺا آهن. تنهن ڪري اسان جي ڳوٺ جي هاڻ پکيڙ ڪافي وڌي وئي آهي.

پراڻي پلھڙيجيءَ آڏو ۽ اسان جي ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ جي ڏکڻ ۾ جهلي بند سان لڳ و لڳ ملوڪ شاهه جي تربت آهي ۽ ان جي اتر ۾ بنهه منهنجي گهر سان لڳ و لڳ سخي شاهه جمال جي تربت ۽ هاڻ مقبرو آهي. اسان سڀني شاعرن جي شاعراڻي تربيت اسان جي ڳوٺ جي پنهي درگاهن تي هر هفتي جمعي جي رات ملوڪ شاهه تي ۽ هر سومر رات

سخي شاه جمال تي فقير اٿو يا صوفي اٿو راڳ ٻڌڻ ۽ ڳوٺ ۾ هوندي پسا ساهيءَ يعني ڪڏهن ته هر رات اهو راڳ ٻڌڻ ۽ ان تي غور و فڪر ڪرڻ جي عادت جو وڏو عمل دخل آهي.

اسان جي ڳوٺ ۾ جيڪي هر روز رات جو انهن ٻنهي درگاهن تي ڳائيندا هئا انهن ۾ استاد علي ڪاسائي، ميهڙ ڪاسائي، مجنون ماڇي، قربان ماڇي، جانڻ ماڇي، ڪاڪو مريد ماڇي ۽ غلام رسول پيرزادو ۽ ڪڏهن ڏاڏو وريل يڪتاري ۽ چيڙين، ڍولڪ ۽ گهڙي تي راڳ رنگ جون محفلن مچائيندا هئا، جيڪو ڪنهن نه ڪنهن طريقي سان اڃ تائين اهو هلندو اچي ٿو. اسان جي ڳوٺ ۾ ٻه وڏا به راڳ سان لاڳاپيل هئا جن ۾ هڪڙو هونانو غلام حسين پيرزادو ۽ ٻيو هو ميان جان محمد. ٻئي مڪمل راڳ جا ڄاڻو هوندا هئا ۽ چڱن پلن ڳائڻن کان راڳ ۾ چڪون ڪيندا هئا ۽ ڪاڪو دين محمد بيٺون وڄائيندو هو ۽ انعام به کڻندو هو. ناني غلام حسين کي مون پاڻ سارنگ ڳائيندي ٻڌو ته برسات اوڙڪون ڪري اچي وسندي هئي اهڙو سارنگ ڳائيندي مون اڃ تائين ٻيو ڪو ڳائڻو نه ڏٺو ۽ نه ٻڌو آهي، جيتوڻيڪ مون استاد منظور علي خان کي ڪئي پيرا ٻڌو آهي، کيس ٻين ٻه ڪيترن ئي سنڌي ماڻهن ٻڌو هوندو پر ڪو به اهڙي شاهدي ڏئي نه سگهندو.

انهن کان سواءِ اسان جي ڳوٺ جي اها به خاصيت آهي ته اسان جو سائين خليفو محمود هوندو هو جنهن نه صرف ڳوٺ ۾ پر اوس پاس جي ڪيترن ڳوٺن ۾ ملان اسڪول کوليا ۽ اتي جي ٻارن کي مفت ۾ پڙهائي ۽ نصابي تعليم ڏيندو هو ۽ ان سان گڏوگڏ حڪمت به ڪندو هو ۽ ٻنهي گهٽ قيمت تي علاج معالجو ڪندو هو. فارسي ٻوليءَ جو ماهر هو.

اسان جو هڪ ٻيو ماهر فارسي دان هو خليفو محمد صديق، جيڪو لواري شريف جي بزرگن جو خليفو هو ۽ جڏهن خواجه احمد الزمان جن ڪن سببن جي ڪري لاڳيتو اٺ وڏا - امر تسر ۾ سڪونت يدير ٿيا هئا ته اهو خليفو محمد صديق ئي جو سندن ۽ معتقدين جي وچ ۾ رابطي جو ڪم ته ڪندو هو پر ان سان گڏوگڏ هو روزنامو به لکندو رهندو هو جنهن جو خاصو تعداد سندس پوئلڳن وٽ اڃان به موجود آهي. تنهن کان سواءِ کيس ذاتين ۽ قومن جي خوب ڄاڻ هوندي هئي جو ڪو به مهمان لڙي ايندو هو ته کيس سندس جد امجد جي پوري ڄاڻ ڏئي سگهندو هو.

اسان جي ڳوٺ ۾ اها به روايت گردش ۾ هوندي هئي ته ڊاڪٽر عمر بن محمد دائود پوتو جڏهن تعليم جو ڊائريڪٽر هوندو هو ۽ لاڙڪاڻي ضلعي جو دورو ڪرڻ ايندو هو ته رات اسان جي ڳوٺ ۾ اچي گذاريندو هو جو تر جي پتي ڪنهن ڳوٺ ۾ اهڙا تعليمي ماهر کيس ڪچهريءَ لاءِ ملي نه سگهندا هئا. پر افسوس جو هن پنهنجي ڪنهن لکڻيءَ ۾ اهڙو ذڪر نه ڪيو آهي.

غلام رسول جو اولاد اڃان به راڳ سان ڳوٺ وارن کي وندرائيندو اچي. ان راڳ کي باقائدي روزمره جي ڪم وانگر ڳوٺ ۾ رائج ڪرڻ جو سهرو ادي فقير يار محمد جي سر آهي. هو جيسين ڳوٺ ۾ موجود رهيو ته نه ڄاڻ ڪتان ڪتان ڪهي ڳائڻا ايندا هئا ۽ هفتن جا هفتا اسان جي ڳوٺ ۾ ٽڪيا پيا هوندا هئا. کين ماني، هٽڻ وهائڻ ۽ ٻڌندڙيڻ تي ملندا هئا ۽ داد به جوڳو ملندو هون. هتي هڪڙي ڳالهه به اوهان سان سليندو هلان ته استاد منظور علي خان هڪ ڀيري چيو هو ته: ”ٻين ڳوٺن وارا پغسا گهڻائي ڏيندا آهن پر راڳ بلهڙيجيءَ وارا ٻڌندا آهن.“

مان سمجهان ٿو سخي شاه جمال اهو ئي آهي جنهن لاءِ شاه عبداللطيف ڀٽائي جي رسالي سر ڏناسريءَ ۾ بيت نمبر ستين کان وٺي 28 تائين جي باري ۾ لڳاتار بيت ڇپيل آهن. جيتوڻيڪ پارڪن جي راءِ مطابق اهو سر ڏناسري شاه عبداللطيف جو نه آهي، تنهن هوندي به انهن جي تحقيق ٿيڻ گهرج ته اهو ڪهڙو عبداللطيف آهي، جنهن جا اهي بيت ڇپيل آهن، جيڪو شاه عبداللطيف جي محفلن ۾ ڳايو به ويندو هو ۽ اهي سمورا بيت گنج ۾ به آيل آهن. يعني اهو جيڪڏهن ڀٽائي صاحب نه به آهي ته اهو ڪوئي ان دؤر جو شاعر ته ضرور آهي. اهو شاه جمال ڪير آهي؟ ڪٿي آهي؟ ڪنهن سان تعلق اٿس؟ مان سندس انهن 72 بيتن مان ڪي مثال ڏيڻ پسند ڪندس.

پنڀڻيون پير ڪري، سنبه ڏانهن سبيد،
 جمعو شاه جمال جو عبداللطيفي عيد،
 مٿان مون مرشيد، قرض لاهم قبي ڏئي.

پنڀڻيون پير ڪري، پٿر پيرائي پار،
ڏٺي جن ڌٽار رهي نہ رتيءَ جيتري

هن شعر جي فصل پهرئين ۾ ڪل 30 بيت آهن، جن ۾ ٻن بيتن يعني بيت نمبر 29 ”سي رسي حق حبيب چئي“ چيل آهي، يعني ڪجهه بيت حبيب نالي شاعر جا آهن ۽ بيت نمبر 23 ۾ ”سڀ سڪي ٿيا صالح چوي“ ۽ 22 کان 25 تائين آيل بيت صالح نالي شاعر جا ٿي سگهن ٿا، وري فصل ٻئي جي وائي ڏسو:

آهي عبداللطيف کي سرءُ آستيڪي شادي
هر جا آهي هادي پير پنهنجو پاڻ سين.

هي شاه جمال آهي جنهن جا اسين پونئير آهيون ۽ اڃا ڳوٺ ۾ آهيون ۽ شاه جمال جو نئين مقبرو اڏايو اٿئون.
اسان جي ڳوٺ ۾ هي پاڙا آهن، وچون پاڙو شاه جمال کان وٺي سائين خليفي محمود جي اوطاق تائين، اهي اڪثر پيرزادا حاجي لعل بخش شيخ ۽ شاه جمال جو اولاد آهن. خليفي محمد صديق ۽ خير محمد وارن جو پاڙو به آهي جن جي اسان جي خاندان سان ڪا لڄ ليھ ضرور لڳي ٿي. وري انور جن جو خاندان الڳ آهي. انهن جو پٽ ڏاڏو حافظ محمد حسن حقيقت ۾ حاجي لعل بخش جي چوٽ تي مسجد جو پيش امام ٿيو هو. کيس ٻئي ڳوٺ مان وٺي آيو هو. اسان جي آڏو وارو پاڙو به حاجي لعل بخش جي خاندان مان ناهي، انهن کي قاضي ڪري ڪوٺيو ويندو آهي. پويان ڪجهه ماڃين جا گهر آهن، لڳ و لڳ وڏيري حسن علي يا غلام حيدر جو خاندان، آهي جيڪي و نذير آهن پر اهي به هاڻ پيرزادا ٿا سڏائين، حقيقت ۾ اهي حاجي لعل بخش ۽ شاه جمال سان لاڳاپيل ٿي نه آهن، نه ئي هنن سان اسان جي خاندان وارن جون اڄ تائين ڪي مٿيون مائٽيون ٿيل آهن. سندن ڀرسان سومرا يا کٽي آهن، انهن جي ڀر ۾ ماڃين جو پاڙو ۽ سندن آڏو سيدن جو پاڙو آهي، وچ ۾ هڪ گمٽي آهي، پوءِ ابڙا آهن، ڪاسائي آهن، اڳتي هلي چوهاڻ ۽ ڪنير به آهن، ٿورا ساريا ۽ مڱريا به آهن.

سڀني ذاتين ۽ پاڙن مان گهڻو ٿڻو شاعر اسان جي ٿي پازي ۽ خاندان سان تعلق رکن ٿا. جن ۾ نمايان هي آهن، غلام حسين، رحمت الله اول، دوست علي، محمد ابراهيم مڪاني، گل محمد، در محمد، مير محمد، عبدالستار رحمت الله ثاني، انور شاهه محمد، فيض الله غوث، مسرور غلام رسول، محمد قاسم محمد بخش، پير بخش پيرل، هادي بخش، امير عبدالجبار ۽ ڪجهه ٻيا به جن ٿوري ٿوري شاعري ڪئي، اتي عورتن به پاڻ ملهائيو آهي، جن ۾ رحمت خاتون عرف ميران، زبيده، ملڪ ۽ سندوء به نثرائو نظم لکيو آهي. مان اڳتي هلي انهن مڙني تي به ڪو مضمون لکڻ پسند ڪندس پر مون کي مڙني جي شاعري هٿ ڪرڻي پوندي، في الحال مون هي ڪتاب اصل انهن جي تعارف ڪرائڻ لاءِ لکيو آهي، جن جا ڪتاب ڇپجي پڌرا ٿيا آهن. اهي سڀئي شاعر ۽ اديب هن وقت ڳوٺ جو مان ۽ شان آهن. ڪيترائي نوجوان نوڪري پيشا آهن ۽ ڪيترائي نوجوان اخباري ۽ ميڊيائي صحافت سان لاڳاپيل آهن. ڪي ڊاڪٽر، انجنيئر به هن ڳوٺ جي حصي ۾ آهن. ڏٺو وڃي ته اهو به هڪڙو لکڻ جو موضوع بڻجي سگهي ٿو.

اسان جي ڳوٺ جي لاڙڪاڻي ضلعي ۾ هڪ ٻي سڃاڻ به 1970 واري ڏهاڪي ۾ ٿي، اها هئي سياسي سڃاڻ. اسان يعني انور مير محمد، قربان، مان ۽ ڪجهه ٻين ڳوٺ جي پڙهيل ماڻهن گڏجي ڳوٺ سڌار سنگت جوڙي هئي، جنهن پنهنجي تر ۾ خاص ڪري وڏير کي سياست کان پنهنجي ڳوٺ وارن جي جند آڃي ڪرائي. ڳوٺ سڌار سنگت ايتري شهرت ماڻي جو نه صرف ڳوٺ جا فيصلا گڏيل نموني ٿين ۽ مسئلا حل ٿين لڳا پر اوڙي پاڙي جي ڳوٺاڻن به سنگت وارن کان سهڪار حاصل ڪري ۽ پوليس مان توڙي وڏيرن مان ڪنهن حد تائين جان آڃي ڪرائي. ان ڪري اسان جي ڳوٺ جي ماڻهن جي وڏير کي ٻڌي چوڙيءَ مان جند آڃي ٿي. ان ڳوٺ سڌار سنگت وري سنڌي ادبي سنگت جي شاخ به ڳوٺ ۾ فعال ڪرائي جنهن جون هر هفتي گڏجاڻيون ٿين ۽ مقبوليت ماڻڻ لڳيون ۽ ان سان ٿيو ڇا جو ويجهن ڳوٺن ۾ به ڳوٺ سڌار سنگتون جڙيون ۽ سنڌي ادبي سنگتون به قائم ٿيڻ لڳيون. انهن ٻنهي سنگتن جي ڪري ضياءَ دؤر ۾ جيڪا بلدياتي ۽ غير پارٽي چونڊ ٿي ته ان ۾ اسان جو محب حسين چونڊجي آيو ۽ تپو بگيءَ جو چيئرمين بڻيو ۽ سندن هاڪ ايتري وڌي ۽

محترم بينظير ڀٽو محب حسين جي سياست مان ايتري متاثر ٿي جو هو محترم سان پاڻ سڌو سئون ڳالهائڻ لڳو ۽ محترم جو پنهنجي ڪارندن کي چوڻ هو ته جڏهن به محب پيرزادو اچي ته بنا جھل پل جي ساڻس ملايو وڃي. انڪري ڏوڪري تعلقي ۾ پوليس کاتي وارا اهو چوڻ لڳا ته اسان ڳوٺ ٻلهڙيهي ٿاڻي مان خارج ڪري ڇڏيو آهي.

هتي هيءَ ڳالهه به دلچسپيءَ کان خالي نه ٿيندي ته اسان جي ڳوٺ جي ماڻهن جي اهڙي سياسي شعوري هاڪ مٽي جو جماعت اسلاميءَ جي محترم قربان بگٽيءَ اسان جي ڳوٺاڻن جي اهڙي مثبت سياسي سوچ ڏسي ٻڌي اسان جي ڳوٺ لاءِ ”تل ماسڪو“ چئي هلائي ڇڏيو جيڪو اڃان تائين ڪيترا پراڻا ساٿي يا سياسي ڪارڪن اسان جي ڳوٺ کي تل ماسڪو جي نالي سان سڃاڻندا آهن.

مون هي طويل مضمون لکيو آهي، سڀڪجهه پاڻ لکيو اٿم هيءَ مضمون مون نوجوان اسرندڙ نسل کي هڪڙي راه ڏيکارڻ لاءِ لکيو آهي. جيڪڏهن ان لکڻي ۾ ڪي لڳايون هجن ته اهي سڀ منهنجي کاتي ۾ آهن. جيڪڏهن چڱايون هجن ۽ پڙهندڙن کي ڪا ڄاڻ حاصل ٿي هجي ته پريٽ ٿي سهي ڪا شاباش ٿي چئي ڇڏين ته سندن ٿورا ٿيندا ۽ مان سمجهندس ته منهنجو ڪم سٺ ٿيو.

ٿورا نه ٿورا، مون تي مارو ٿڙن جا،
پلايون ۽ پيرا، ڳڻي ڳڻبا ڪيترا.
شاهه

ستار

تاريخ: 3 سيپٽمبر 2011

4 شوال 1432 هـ

پتو: سي-213، شمائل گارڊنس، پلاٽ-118

گلستان جوهر، بلاڪ-19، ڪراچي-75290

سيل: 03062563417 03452217471

ايمل: sattar_pirzada@yahoo.com

منهنجي ڳوٺ جا صاحب ڪتاب ليکڪ

سنڌ ڌرتي جيتري جهوني آهي، اوتري سندس ٻولي به جهوني آهي. اها ڳالهه اڄ تائين طئي ٿي چڪي آهي ته سنڌي ٻولي، هن دنيا جي خطي تي تهذيبي لحاظ کان شاهوڪار رهي آهي. سنڌ جي آبهوا جيئن ته هر مند ۾ ٿرندڙ گهرندڙ ۽ ان جو پورو نماءُ ڪندڙ آهي، تنهن ڪري هتي جي آبادي به موسمن جي مٿا سٺا موجب مزاج واري آهي، ڪي ماڻهو نرم دل ۽ حساس طبيعت رکندڙ آهن ته ڪي وري سخت، گرم ۽ سخت مزاج واري طبيعت رکندڙ ماڻهو ٿي اڳتي هلي پنهنجي قوم ملڪ ۽ ٻوليءَ جا معمار بڻبا آهن. پوءِ انهن ۾ ڪي ليکڪ، ڪي طبيب، ڪي ڄاڻو ڏاها، انجنيئر ۽ زندگيءَ کي سنوارڻ لاءِ ستارڪ، سياسي ڪارڪن، مهندار ۽ ڪي قدرتي ڪرشمين جي پرڪ رکندڙ ۽ ابوجهن کي سمجهائين ڏيندڙ قدرتي رازن جا ڄاڻا وليماءَ ڪرام به هن ڌرتيءَ جي حصي ۾ آيا.

انهن مڙني جو پنهنجو پنهنجو ڪردار آهي، سندن سوچ، سمجهه ۽ ڄاڻ يا ذات مان ڪيترائي سيراپ ٿي، اها لات پاريندا، زندگيءَ کي روشن ڪندا رهندا پئي آيا آهن ۽ اها لات اڃا به پئي جرڪي ۽ ان لات مان لات ٻاري اڳتي روان دوان رکندڙ به گهٽ نه آهن.

شاعر، اديب، ليکڪ، ڏاها قوم جي انهيءَ طبقي سان تعلق رکندڙ شخص ٿيندا آهن، جيڪي پنهنجي علم ۽ ڄاڻ کي پٺا معاوضي قوم جي امانت سمجهي قوم جي نوجوان نسل جي پنهنجي شاعري، لکت يعني ڪهاڻي يا آکاڻي لکي، ڪو ناول لکي يا ڪو مضمون لکي، رهنمائي ڪندا آهن. اها به ڳالهه آهي ته اهڙن انسانن جو قوت سارو قدر ڪيو ويندو آهي. شاعر ۽ اديب اهڙن فردن مان خاص حيثيت رکندڙ ۽ معاشري ۾ جوڳي جاءِ واليندڙ سمجهيا ويندا آهن. ڇاڪاڻ ته شاعريءَ ۾ اها خوبي آهي ته اها ڪنهن به ٻڌندڙ احساسن تي ترت اثر انداز ٿئي ٿي تنهن ڪري هوان کي پاڻ سان وهيل واپريل واردات سان مشاهبه سمجهندي جلد شعور مان لاشعور ۾ گهر ڪري ويندي آهي ۽ ٻڌندڙ کي ياد به ٿي ويندي آهي. تنهنڪري اوهان ڏٺو هوندو ته هاري ناري، ڪمي ڪاسبي، ريڍيار

ٻڪرار ۽ ڌنار وغيره کي به شاعري ضرور ياد آهي. ان حد تائين جو ڪيترا ئي ڳاڻا به پڙهيل نه هوندا آهن پوءِ به ڳاڻڻ لاءِ شاعري ياد ڪري وٺندا آهن.

حاجي لعل بخش شيخ عرف نئين ٻلهڙيجي، منهنجي ڳوٺ ۾ منهنجي خاندان ۾ به اهڙن شاعرن ۽ ليکڪن جي ڪا ڪوٽ نه رهي آهي. سنڌي ادب جي زرخيزيءَ ۾ انهن به ڪجهه ڪردار نڀايو آهي. مون کي اها پڪ نه آهي ته منهنجي ڳوٺ ۽ خاندان ۾ پهرين پختي شاعري ڪنهن ڪئي، باقي اهو ته پڪ چٽي ٿو سگهان ته نشر جو پختو ليکڪ اسان جو مرحوم خليفو محمد صديق ٿي هو جنهن ڪيتريون ئي نثري لکڻيون پويان ڇڏيون، جن ۾ نمايان ذاتين يا قومن جي بڻ بڻيادن بابت ڄاڻ ڏيڻ، کيس برزيان ٿيل هو. هن ڪجهه سفرناما يا روزنامچا به لکيا جيڪي پڻ اڻ ڇپيل صورت ۾ مسودن جي حالت ۾ سندن پوٽن وٽ محفوظ آهن. جن لاءِ سندن چوڻ آهي ته کيس اهي منظر عام تي آڻڻ جي پنهنجي مرشد پاران منع ڪيل هئي.

شاعريءَ جي لحاظ کان سڀ کان اول شاعريءَ جي ميدان ۾ ڪنهن قدم رکيو اهو تحقيق طلب نڪتو ضرور آهي پر اسان وٽ هڪ خاصو ڳاڻيٽو شاعرن جو ملي ٿو. مثال طور: محمد ابراهيم مڪاني، رحمت الله اول، غلام حسين، گل محمد، در محمد ۽ ان کانپوءِ مير محمد کان وٺي نئين نسل رحمت الله ثانيءَ تائين شاعر ملن ٿا. پر انهن مان صاحب ڪتاب کي ٿورا شاعر يا ليکڪ آهن، سي به گهڻو ڳوٺو ٻئي نسل وارا ئي صاحب ڪتاب ٿي سگهيا آهن، جن ۾ شروعات مير محمد پيرزادي جي پهرين ڇپيل ڪتاب ”مڪڙيون ماڪ ڦڙا“ سان ٿي، جن شاعرن ۽ ليکڪن جا ڪتاب ڇپجي منظر عام تي آيا آهن يا اڄڪلهه مستند شاعر، ليکڪ سڏائي رهيا آهن، انهن ۾ رحمت الله (اول)، مير محمد، انور ستار غوث، شاهه محمد، فيض الله، ملڪ مسرور رحمت الله (ثاني)، غلام حسن سائل، فقير يار محمد، شاهه جي شرح لکي ليکڪن ۾ شامل ٿي ويو. هاڻ مان هر هڪ صاحب ڪتاب شاعر، ليکڪ جو اول تعارف ڪرائيندس ۽ پوءِ سندس ڪتابن بابت ڄاڻ ڏيڻ جي ڪوشش ڪندس. ۽ شاعريءَ جو نمونو پڻ پڙهندڙن لاءِ ڏيندس.

رحمت الله اول

رحمت الله ولد عبدالعظيم سن 1910ع ۾ ڳوٺ فيدر تعلقي لب درياهه (ڏوڪري) ضلعي لاڙڪاڻي جي چيڪي مٽي ۽ سنڌوءَ جي مٿيالي مٽي پاڻيءَ مان جنم ورتو. چوندا آهن ته هو ڪافي ننڍي وهيءَ ۾ ئي پنهنجي مرشد خواجه احمد الزمان لنواريءَ واري جي خدمت ۾ وڃي رهيو. تيسين هو پنهنجي ڳوٺ ۾ ئي ڳوٺاڻي اسڪول مان سنڌي ۽ فارسيءَ جا ڪجهه درجا پڙهي سگهيو هو پر هو تحصيل حاصل ڪري نه سگهيو هو. مرشد جي خدمت ۾ رهندي کيس ان ڳالهه ڏي ڌيان ڇڪيو ته سندس نالو مولائي داد آهي ۽ مولائي کان داد حاصل ڪرڻ يا گهرڻ انتهائي جوڪاتو عمل آهي، تنهن ڪري اهڙي ڳالهه خيال ۾ هوندي نيٺ هڪ رات خواب ۾ ڏٺائين ته سندس مرشد سندس نالو مٿائي رحمت الله رکيو آهي، ان ئي ڏينهن مرشد جي خدمت ۾ حاضرتي عرض ڪري پنهنجو نالو رحمت الله رکيائين، جيڪو پوءِ مرشد جي جماعت ۾ رحمت الله جي نالي سان مشهور ٿيو.

سندس مرشد جي جماعت جيڪا پوري سنڌ ۾ پکڙيل آهي، انهن وٽ ته هو صرف قصيدي جي شاعر طور مشهور ٿيو پر هن عشقيه شاعري پڻ ڪئي، جيڪا قصيدي جي شاعريءَ جي پيٽ ۾ انتهائي ٿوري آهي. سندس شادي ننڍي وهيءَ ۾ ئي حاجي لعل بخش شيخ جي ڌيئريءَ سان ٿي چڪي هئي، جنهن مان کيس هڪ پٽ ۽ چار نياڻين جي اولاد زندهه رهي پر کيس قدرت نه ڄاڻ ڇو عمر صرف 41 ورهيه عطا ڪئي. هو 1951ع ۾ هي جهان ڇڏي ويو. چوندا آهن ته دق تپ ٿي پيو هوس ۽ غربت واري حالت ۾ ان جو علاج ڪرائي نه ٿي سگهيو يا علاج هوئي ڪو نه. چوندا آهن ته هو خاموش طبيعت، گوشه نشين ۽ گهٽ ڳالهائو شخص هو. ڳوٺ ۾ به چند ماڻهن سان رهاڻ رچائيندو هو جن ۾ سندس سهرو حاجي لعل بخش شيخ، محمد ابراهيم مڪاني، محمد علي يا ڪنهن گهڻگهري جماعتي مهمان سان ٿي رهاڻ ڪندو هو ۽ اهو به گهڻو ٿو مرشد جي باري ۾. اهو ئي سبب آهي جو هن گهڻي قصيدي جي شاعري ڪئي. صوفي مٽ ٿي ڪچهريءَ جو موضوع هوندو هوس. هو حقيقت ۾ فناي الشيخ جي مقام تي پهچي چڪو هو ۽ جيڪڏهن قدرت کيس زندگي عطا ڪري ها ته هو صوفيائن

بمقام تي رسائي ضرور ماڻي ها پر افسوس صد افسوس جو هو ڦوهه جوانيءَ ۾
 موذي مرض ۾ ڦاسڻ ڪري خاندان ۽ قوم کان وڇڙي ويو.
 چوندا آهن ته هن شب قدر واري رات جو لقاءِ پڻ ڏٺو هو ۽ ان جي
 اثر ڪري سخت بيمار ٿي پيو هو ۽ نيٺ هو اها شدت برداشت نه ڪري
 سگهيو هو ۽ راز سانڍي نه سگهيو پر سڀي ويٺو هو.

جنهن دؤر ۾ رحمت الله شاعريءَ ٿي ڪئي اهو دؤر سنڌي ادب ۾
 عروضي شاعريءَ جو هو. انهن ڏينهن ۾ سنڌيءَ جا مستند ۽ استاد شاعر هي
 هئا. حافظ عبدالله ”بسمل“ ٽڪڙائي، ليڪراج عزيز، ڊاڪٽر محمد ابراهيم
 خليل حيدرآباد، اله بخش سرشار عقيلي ٺٽو، غلام محمد نظاماڻي
 ڪراچي، ضياءُ الدين بلبل دادو، محمد صديق مسافر ٽنڊو باگو ۽ مولوي
 احمد ملاح بدين. انهن سڀني شاعرن جي شاعري فارسي زدهه هئي. جنهن ۾
 گهڻو ڀڻو محبوب سان ڏنل تشبيهون، تلميهون، استعارا ۽ اشارا سڀ جا
 سڀ ڌاريا يعني ڄاڻي وائي ايراني ٻوليءَ جا استعمال ڪيا ويندا هئا.
 شاعريءَ ۾ جيترا فارسي لفظ گهڻا اوتري شعر جي چاشني وڌيڪ سمجهي
 ويندي هئي. انهن ۾ مولوي احمد ملاح ۽ ليڪرا عزيز ٿي هئا جن غزل جي
 شاعريءَ ۾ نيٺ سنڌي ٻوليءَ کي پنهنجي شاعريءَ ۾ جاءِ ڏني. انهيءَ ئي دؤر
 ۾ رحمت الله جو هي شعر ڏسو ته هن ڪيئن نه نيٺ سنڌي لفظ ۽ بهراڙيءَ
 جي شين کي پنهنجي هڪ غزل ۾ ڪتب آندو اٿس.

پاند پيرن سان پرن، ڪپڙن منجهان ڪي ڪاريون،

ڪي اچن لوڻا ڪنيون، ڪمرا نوان ڪنگر نوان.

هو لواري شريف جي مريدن مان هو جن جو طريقو صوفي ازم جي شاخ
 نقشبندين سان تعلق رکندڙ آهي. آدم ٽالپر کانسواءِ ڳوٺ ۾ محمد ابراهيم
 مڪاني، خانصاحب غلام حسين دايو لاڙڪاڻي وارو جيڪو انهن ڏينهن ۾
 تعليم کاتي ۾ پيٽ عملدار هوندو هو. مستري محمد حسن خاصخيلي پيٽي
 ميهڙ وارو، آچر فقير لوهار قنمبر وارو ۽ امان الله چانڊيو مٻارڪ ڪلهوڙي
 وارو انهن سان رهاڻيون ڪرڻ لاءِ ويندو هو. چيو وڃي ٿو ته ڪڏهن
 ڪڏهن محمد ابراهيم مڪانيءَ سان رهاڻ رچائي ويهندو هو ته ڪائنات ڪاڌو
 پيٽو ٿي وسري ويندو هو ۽ پورو ڏينهن پيا ڪچهري ڪندا هئا، جنهن جو
 خاص موضوع سندس مرشد ۽ ان جي طريقت هوندو هو. سندس گهاٽن

يارن مان ميان عبداللطيف، محمد ابراهيم مڪاني ۽ امان الله چانڊيو هئا جي به هاڻي هي جهان ڇڏي چڪا آهن.

هو اڃا ڀرپور جوانيءَ ۾ هو ته کيس تپ دق جي موذي مرض اچي وڪوڙيو. انهن ڏينهن ۾ تپ دق لاعلاج مرض سمجهيو ويندو هو ڇو ته غربت جي ڪري علاج ڪرائڻ سندس لاءِ ممڪن نه ٿي سگهيو. کيس مرض جي شروعات جي پوري پروڙ ٿي پئجي نه سگهي ۽ خبر تڏهن پئي جڏهن اهو آخري اسٽيج تي پهچي چڪو هو تيسين هوايترو ته نبل بڻجي چڪو هو جو ڪٿ تي اٿي ويهي به نه سگهندو هو. آخرڪار 1951ع ۾ قوه جوانيءَ ۾ يعني چاليهه سالن جي ڄمار ۾ هي جهان ڇڏيائين.

رحمت الله جي گهڻي ۾ گهڻي شاعري قصيدي جي ملي ٿي جيڪي ڪافي طويل آهن ۽ جهجهي تعداد ۾ مليا آهن، هن جيڪا عشقيه شاعري ڪئي آهي اها به ملي آهي پر ان جو ڳاڻيٽو گهٽ ٿيندو. تنهن ڪري مون سندس قصيدن جو ڪتاب بعنوان قصائد پاڪ جي جولاءِ 2009ع ۾ سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچيءَ پاران چاپي پڌرو ڪيو جيڪو سندس مرشد جي جماعت ۾ ڪافي مقبوليت ماڻي چڪو آهي. هن ڪتاب جا 248 صفحا آهن ۽ مهاڳ کانسواءِ 45 قصيدا آهن. هاڻ سندس شاعريءَ جو نمونو ڏسو.

**مسودي کان ڪتاب
تڪميل جي مختلف مرحلن ۾
معاون مددگار
BOOK FRIENDS ڪتاب دوست**

ساڳي سنگت

03002444145

غزل

شکر الحمد اڃ آيو مٺي منار جو کاغذ،
چمي چشمن مٿي رکيم، پرين جي پار جو کاغذ.

پڙهيم پرزو پرت وارو عجيبن جي عنايت جي،
ڪري تصوير گل پاڻ، هٿين جي هار جو کاغذ.

اکين ٿي جام جر هاريو جدائي ۽ جفائيءَ کان،
بهاريءَ ۾ ٿيو هاڻي، پسي دلدار جو کاغذ.

اچي هڪ ڏينهن ۾ هيڪر خلاصو خط سوين پيرا،
پڙهان پيو پرت مان پليل، پرين جي پار جو کاغذ.

رحمت الله رکج سانڍي، پنو هي پرت وارن جو،
دلا سودل ڏکيءَ کي آهي، دلدار جو کاغذ.

شور اکين ۾ وجهي، نازڪ ٺهاري نڌون ڪر
برهه ۾ بيمار آهيان، محب ماري نڌون ڪر.

دل ۾ ديدار قسمت سان ڪڏهن ٿئي ٿو نصيب،
درد جو دونهون ڊڪائي آڱ پاريندو نه ڪر.

هڪ وچوڙي جي ڏک کان ٿيا نوان ناسور مون
ٻيو هڻي ديدان دوناليون سامه ساڙيندو نه ڪر.

عشق تنهنجي ۾ مٺا هڻا ماس منهنجو ويو ڳري،
رنج وٽر ڏئي واڌارو محب ڳاريندو نه ڪر.

رحمت الله کي پياري جام وصلت جو مٺا،
پوءِ وري پاڻي جدائيءَ جو پياري نڌون ڪر.

اي عزيزو! يار منهنجي لاش تي آڻائجو
ويورسي آهي پرين تنهن کي وڃي پرچائجو.

عرض آزي نياز نيازي دوست جي آڏو ڪڄو
جي نه پرچي محب تان پانهون ٻڌي پاڏائجو.

شال دلبر جي اڳيان هيءَ التجا ٿيندي قبول،
جي اچڻ ۾ دير ٿئي تان دم گهڙي ترسائجو.

آخرت جو چوڻ ڪارو محب ريءَ ٿيندو نه مون،
هٿ وٺي سهڻي سندو سيني مٿان سولائجو.

رحمت الله هن وڇوڙي کان قبوليو موت مون،
هي جنازو در اڳيان دلدار جي دفنائجو.

ڪڍين نيٺ نازڪ نهاري وڃين ها،
وئين محب ماري جيا ري وڃين ها.

هجر ۾ حبيبا ٿيا حال مون هيٺان،
گهڙي محب مون سان گهاري وڃين ها.

پرين پيا س تنهنجي آهي تاس تن ۾
وصل آب پيا را تون پياري وڃين ها.

تنهنجي شوخ چشمن ڪيو آهي زخمي،
ڏٺي دل دلا سو ڏو تاري وڃين ها.

چڏي رحمت الله بحر ۾ وئين تون،
ٻڏيءَ ڪي ڏٺي پانهن تاري وڃين ها.

کيو عيد اکيون دلدار ڏسو
آيو آ محب اڱڻ منار ڏسو.

روئي رات منجهان ٿي ڏينهن ٿيو
جڏ يار پرين هو پرديس ويو
ڏاڍو سخت وڇوڙي لاچار ڪيو
اڃ وصل سندو آهي وار ڏسو.

هيٺان حال هئا دلدار بنان،
ڪري ياد پرين نت نيٺ رنان ،
مون دوست بنا هت پاڻ پنا،
ويا سور سڀئي سردار ڏسو.

سرها سير ٿيا سڀ گهير گهٽيون،
جيڪا راه اچي پيو ياروڻيون،
پري محب ڏنيون اڃ وصل وٽيون،
ڏاڍو حسن ڪيو هڪار ڏسو.

چوي رحمت الله شڪران ڪيان
آيو محب اڱڻ سبحان چوان ،
جند جان سڄي قربان ڪيان،
سهڻي يار ڪيو سينگار ڏسو

تو کي يار ڏسان جنهن وار مٺا،
ڪن عيد اڪيون تنهن وار مٺا.

تنهنجي طلب اندر ۾ يار اٿم
تنهنجي برهه ڪيو پيمار اٿم
تنهنجي عشق ڏٺو آزار اٿم
ڪري ڌار پرين نا مار مٺا.

سوا صحبت جي ڏکيا ڏينهن لنگهن،
سوين سور مٺا لکين پور پون،
ڪري ياد پرين نت نيٺ روئن،
راتيان ڏينهن وهان نار مٺا.

تنهنجي ڪاٺ فدا جند جان ڪيم
هيٺان حال هجر ۾ اڃ يار ٿيم،
تنهنجي تير نظر اڃ تير هنيم
چڪي چاڪ پيا لهه سار مٺا.

چوي رحمت الله اڃ يار هلي،
وڃ يار مون سان منٺار ملي،
ڏٺو آه وڇوڙي هي درد دلي
گڏ يار گهڙي اچي گهار مٺا.

زمانی کی ڈنم جاچی وفائی اچ صفا کانھی،
عزیزن ۽ عجیبن ۾ اچائی اچ صفا کانھی.

زبانی زیب ظاهر جو مثل ماکي ۽ مناڏسجن،
مدائی من اندر تن جي اچائی اچ صفا کانھی.

رکي محبت ڏئي صحبت ڪرڻ انجام ٿا جلدي،
اصل اقرار جي ڪنهن ۾ ادائی اچ کانھی.

هوندو هڪڙو سون ۾ ڪو سچو ساري زماني ۾
مگر تنهن ۾ وري بالڪل بقائی اچ صفا کانھی.

رحمت الله رکي یاری مچائن خلق ۾ خواری،
لڄا وٺي لوڪ ساري مان حیائی اچ صفا کانھی.

سواءِ دیدار دلبر جي ناهي درڪار پئي ڪنهن جي،
وڻي ٿي ڪين ڪي دل کي مٺي گفتار پئي ڪنهن جي.

هجي ڪنهن حسن واري جو گهمڻ جي مور جان سارو،
مگر محبوب جهڙي نا ٿيندي رفتار پئي ڪنهن جي.

سندس اهڙو حسن آهي مثل شمس و قمر چاهي،
ناهي مٽ تنهن اڳيان ڪاٿي سرخ رخسار پئي ڪنهن جي

ڪُٺاهڪِ دید سان دلبر ڪري تابش مٺي منور،
ڪندي قتلامِ نامون کي تڪي تلوار پئي ڪنهن جي.

رحمت الله چوي مون کي سدائي ياد آ دلبر،
ڪيان ڪيئن ڳالهه ڪاٿي ادا اظهار پئي ڪنهن جي.

تو کي سونهن اڳي آ يار گهڻي
ڏٺي محب ڏٺي سينگار نه ڪر

تنن جا وار ستوان سڀ سياهه مئا،
ڪن سو گهو سي ٿي ساهه مئا،
تو کي ناهه منهنجي پرواهه مئا،
پر عرض ٻڌي انڪار نه ڪر.

ڪيفي نيٺ خوماريدار مئا،
تنهن جا ڳاڙها لب رخسار مئا،
تنهن جي عشق ڏنا آزار مئا،
گهڻو برهه ڏٺي بيمار نه ڪر.

تنهن جا موتي ڏند مرجان مئا،
ڪيان جان سڄي قربان مئا،
تنهن جي درد ڪيو ديوان مئا،
پاڻي شور اڪئين اقرار نه ڪر.

ڏس نيٺ ڪٿي ڇڏ ناز مئا،
رڪ عاشق سان تون راز مئا،
چوي رحمت الله ڪري نياز مئا،
مون کي دوست پري دم ڌار نه ڪر.

ٿو ڏسان پنهنجي اڳيان، شهر نوان ۽ گهر نوان ،
ڳوٺ واهڻ ملڪ جا، ماڻهو نوان جهنگ جهر نوان.

پاڻڊ پيرن سان پرن، ڪپڙن منجهان ڪي ڪاريون،
ڪي اچن ڪمرا ڪنيون، لوڻا نوان ڪنگر نوان.

پيون ڏنم ٻوليون نيون، ٽوليون نيون، چوليون نيون،
سينڌ نئين سرما نوان، آڪڙ نئين زيور نوان.

ڪن اڏيا پڪڙا پراڻا، ڪي چنن جي چانءُ ۾ ،
ڪن سندا ڪوٺا نوان، بنگلا نوان، دريون در نوان

ذات جا ڪيئي لها ٿا، مهر ميمڻ ملڪ ۾،
شر جاگير اٿي جتوئي، ٻيا ڏنم ڏيپر نوان.

مال مارن چيڙيا، ۽ تڙ مٽي تو ڏن تنوار
ڊڳ نوان رستا نوان، کوهيون نيون گوهر نوان.

رحمت ا الله رات ساري، يار گڏ گفتار ڪئي،
محب جي محبت هنيان، تير و ڪمان خنجر نوان.

يار محمد فقير

سندس پالڻ ڪيئن هو سندس چمڻ ويل سندس نانو حاجي لعل بخش شيخ زندهه هو هو حقيقت ۾ حاجي لعل بخش جي پروهن گهر واريءَ جو ٻار هو پر بالاڻ ۾ چوندا آهن ته هو ايترو ته سهڻو ٻار هو جو سندس والده کي حاجي صاحب هڪ پيري منع ڪئي هئي ته: ”هن کي وهنجاري سهنجاري سينگاري منهنجي سامهون نه آڻجان ورنه هن کي منهنجي ئي نظر کائي ويندي.“ واقعي ٿيو به ايئن، هڪ پيري جي ڳالهه ڪندا آهن ته يار محمد جي والده کي شايد پروڙ نه هئي ته سندس والد صاحب گهر ۾ آهي ڇاڪاڻ ته هو اڪثر ڳوٺ کان ٻاهر رهندو هو جو ماڻهو کيس دوا درمل جي لاءِ وٺي ويندا هئا، تنهن ڪري کيس والده سينگاري ڪنهن پاڙي وارن ڏانهن وڃڻ جو سوچيو پر انهن جو گهر سندس والد جي گهر جي کاٻي پاسي هو ۽ کيس اباڻي گهر آڏو گذرڻو هو. هوءَ جيئن ئي اتان گذري ته حاجي لعل بخش جي نظر ننڍڙي يار محمد تي پئي ته اتان ئي هن رڙ ڪري ۽ هڪل ڪري ڏيئي کي خبردار ڪيو ته پر مٿان اهو به چيائين ته اهو ئي ٿيو جيڪو مون توکي چيو هو هاڻ هي بچي وڃي ته وڏي ڳالهه ٿيندي پوءِ ته يار محمد بخار جي پيو ۽ هن کي اهڙي عجيب تڪليف ٿي جو سندس تنگيون گوڏن کان هيٺ ۽ مرن جي وچ ۾ ڦري ويون ۽ هو هلڻ گهمڻ کان ويهي ويو. سندس علاج، دوا درمل، ٽوٽا ڦٽا گهڻا ٿي ڪيا ويا پر هو هلڻ جهڙو نه پئي ٿيو. نيٺ مايوس ٿي سندس والده پنهنجي وڏي پيءُ غلام حسين کي چيو ته هاڻ پيو ڪو چارو نه وڃي بچيو آهي، تنهن ڪري تون منهنجي مدد ڪر ۽ مون سان سخي شاهه جمال تي اوجاڳو هلي ڪر ته من نه من ڪا مهر جي نظر ڪري ۽ هي هلڻ جهڙو ٿئي.

مون کي پاڻ ادي يار محمد ٻڌايو ته ٻن ڏينهن جي سمهڻ کانپوءِ رات جو مان خواب ٿو ڏسان ته هڪ باريش، سفيد پوش، هٿ ۾ لٺ ڪو درويش مون ڏانهن ايندو ٿو رهي ۽ بلڪل ويجهو اچي مون کي ٽڏو هڻي چوڻ لڳو: ”اڙي چوڪرا اتي هل، هتي چو ستو پيو آهي؟“ ان جي هشت کي ڏسي ۽ سندس اهڙي ٽڏي ۽ ڌڙڪي ملڻ ڪري مان اتي پڳس ته اچي گهر پيڙو ٿيس. واقعي سندس پنين کي ڏسو هو ته ڪمان جيان لڳنديون

هيون. پوءِ اها سندس ناني جي نظر چٽجي يا ڪا محلق بيماري اهڙي بيماري سندس ٻئي نمبر پٽ بشير احمد کي به ٿي، جنهن جو به آپريشن ٿيڻ باوجود سندس پنيون ڦريل ٿي آهن پر هلڻ ۾ اڍي يار محمد کي ڪوبه محسوس ڪري نه سگهندو هو.

وري هڪ پيري يار محمد جي والده کي پاڙ جي هڪڙي عورت اچي نياپو ڏنو ته: ”اڏي گذريل ٻن ٽن ڏينهن کان سخي شاهه جمال مون کي خواب ۾ اچي ٿو ۽ چوي ٿو توکي چوان ته گهر جي پني جي ڪڙهه کولي ڇڏيندي ڪر جو اسان کي سندس گهر يار محمد کي ڏسڻ ۾ تڪليف ٿي ٿئي.“ پوءِ اها هاڻي شاهه جمال جو نالو پئي ڪٿي، پر من کي لڳي ٿو اهو به حاجي لعل بخش شيخ ٿي هوندو، جنهن کي هوندي هوندي کان ٿي وٺندو هو.

فقير يار محمد پيرزادو سنڌ جي پهراڙيءَ جي هڪڙي ننڍي ڳوٺ فيڊر ضلعو نوابشاهه جيڪو سنڌو درياھ جي ڪنار تي (اڄڪلهه اهو ڳوٺ آهي ٿي ڪونا) 1927ع ۾ ڄائو. درياھ شاهه جي مستيءَ ۽ ڇاڙهه ڪري لڏي پلائي، 1936 ۾ خيرن سان اچي ڳوٺ پلهڙيجي لڳ موھين جو دڙو کان ٻه ميل ڏکڻ طرف سڪونت پذير ٿيو. سندس تعليم ان وقت جي رواج مطابق سنڌي فائينل ٿيل هئي.

فقير يار محمد جو نانو ۽ پڙ نانو پنهنجي دؤر جا الله تعاليٰ جا پهتل ٻانهه هئا. سندس وڏا ڪنهن حد تائين ٻني ٻاري يا پيري مريديءَ تي گذران ڪندا هئا. سندس پڙ نانو سخي شاهه جمال (اڙين جو آڌار) جي تربت اچ به ڳوٺ پلهڙيجيءَ ۾ موجود آهي.

هو 1942ع ۾ ڳوٺ ٻٽ ۾ معلم ٿيو ۽ 1948ع ۾ سنڌي فائنل پاس ڪيائين، پر ڪيس وڌيڪ نوڪري ۾ رکيو نه ويو. 1952ع ۾ ڪيس آبپاشي کاتي ۾ داروغي جي نوڪري ملي، پر ڪن سببن جي ڪري اهي ٻئي نوڪريون ڇڏي اچي گهر پيڙو ٿيو. پوءِ مال متاءَ جي ٿيل ٽڪور ڪري پاڻ ۽ پنهنجي خاندان جي پيٽ گذر لاءِ جاکوڙيندو رهيو. ڳوٺ ۾ واندڪائيءَ جي زماني دوران هن جو نظارو ٿيو. بلڪل ايئن جيئن سرمهه شهيد جو ٺٽي سنڌ ۾ واپار سانگي اچڻ سان اڀيچند نالي هڪ خويرو هندو چوڪري سان نيٺنهن نظارو ٿيو ۽ عشق هن وٽ آيو ته سندس سموري ڪايا تبديل ٿي وئي هئي ۽ هو جڏهن ٺٽي کان دهليءَ پهتو ته هو ڪپڙن کان پاڪ ٿي چڪو هو.

چوڻ جو مقصد آهي ته انسان کي جڏهن عشق مجازيءَ جي چوٽ لڳي ٿي ته پٺاڻي چواڻي ته: ”عشق جنين سر آڻيو سي نه پائين ٻڪ“. جڏهن اهو عشق سچل سرمست وٽ آيو ته هن عالمائونٺ نانگر ڇڏيو ۽ الف ي پائي، يڪتارو کڻي، چوڻ لڳو ”تيري عشق نچايا، ڪر ڪي ٿيا ٿيا“ يا هن اهو چوڻ شروع ڪيو ”ڪافر مومن ناهيان، جوئي آهيان سوئي آهيان“. ايئن فقير يار محمد جو نظار قادر بخش ابڙو عرف قادن سان ٿيو. هن جي من ۾ هڪ هلچل مچي وئي، هن به جن الف ي پائي، ڪشتو کڻي ستر شروع ڪيو ۽ فڪر فراق لاءِ شاه جمال تي ويٺو ته هن تي ڪيئي راز عيان ٿيڻ لڳا. پر هن اهي راز سڀني سان سلڻ ۽ ونڊڻ ورهائڻ شروع ڪيا جو هو قلندر شهباز جو پوئلڳ سڏائيندو هو ۽ چونڌو هو ته قلندر جو طريقو پيري مريديءَ وارو نه پر هو سڄي فقر کي پاڻيڙا ڪري سمجهندو هو تنهن ڪري اسين سڀ پاڻيڙا آهيون. هڪ ٻئي کي سيکاريون ۽ هڪ ٻئي جي ڄاڻ مان سکون ٿا. پوءِ ئي هو صوفي شاعرن ڏانهن لڙيو ۽ انهن کي سمجهڻ ۽ سمجهائڻ لڳو.

ان گهر ۾ رهڻ ۽ نينهن نظارو ٿيڻ کانپوءِ سندس ذهن راڳ رنگ سان ريجھڻ لڳو ۽ ڳوٺ ۾ ملوڪ شاهه جي ثربت تي ٿيندڙ راڳ جي محفلن ۾ ويهڻ ۽ راڳ جي ڄاڻ حاصل ڪرڻ ۽ ڳائيندڙن مجنون ماڇي، ميهر ڪاسائي ۽ ٻين کي شاعري، راڳ جا گر ۽ فريد، بلها شاهه، حمل فقير ۽ اهڙن ٻين صوفي شاعرن جي شاعري، صحيح تلفظ سان پڙهڻ سيکارڻ لڳو.

هڪ لڱا ملوڪ شاهه جي ثربت تي ويهي تلاوت قرآن پئي ڪيائين ته هن تي هڪ از افشان ٿيو هو عربي ته پڙهيل هو ۽ نه ئي ڄاڻندو هو. ان جي باوجود هن کي قرآني آيتن جي معنيٰ سمجهه ۾ اچڻ لڳي ۽ پانينائين ته سڄو قرآن هن لاءِ عيان ٿي پيو آهي. في الحال ته چرڪي ۽ ڊڄي ويو. ان مهل ئي قرآن بند ڪري سڌو گهر آيو ۽ اچي پنهنجي والد محترم ملان شفيق محمد عرف جمن سان حال اوريائين. جنهن کان قرآن شريف کولرائي کيس ان جي معنيٰ پڌائيندو ٿي ويو جيڪا ڪافي درست هئي.

جڏهن دل جي دري کلندي آهي، تڏهن ماڻهو جو اندر اُجري پوندو آهي. پوءِ ڪيترائي راز هن تي عيان ٿي پوندا آهن. ايئن ئي يار محمد تي قدرت پنهنجو ڪرم ڪيو ۽ هو شاهه لطيف جي شاعريءَ کان ٿيندو سنڌ

۽ پنجاب جي صوفي شعراءِ تائين پڙهي انهن ۾ لڪل راز عيان ڪندو
 اظهاريندو ۽ سڀني يارن دوستن جي قلمن تان ڪٽ ڪوريندو رهيو.
 نيٺ کيس خيال آيو ته انهيءَ پنڌ جي پانڌيڙي هئڻ جي ناتي،
 ڪنهن اهڙي رهبر جي ڳولا ڪجي، جيڪو منزل مقصود تي پهچائڻ جي
 رهنمائي ڪري ان لاءِ سنڌ جي اڪثر سندس خيال سان ٺهڪندڙ
 درگاهن جي سجاده نشينن وٽ طالب ٿيڻ لاءِ ويو پر ڪو به هن سان بحث
 مان ڪٽي نه سگهيو ۽ سندس سوالن جا جوڳا جواب ڏئي نه سگهيو. ان
 ڪري هو ڪنهن جو طالب نه بڻيو باقي پنهنجي ليکي هو پاڻ کي قلندر
 شهباز جو پوئلڳ چواڻيندو هو.

پنهنجي ڳوٺ ۾ اول ملوڪ شاهه تي ۽ پوءِ شاهه جمال يعني
 پنهنجي پڙ ناني جو متولي ٿي ويٺو ۽ راڳ سان روح لائي ڇڏيائين. جتي
 راتين جون راتيون راڳ رنگ جون محفلون ۽ آڻي وڻي سان قرب جون
 ڪچهريون ۽ ڀٽائي جي شاعريءَ تي ڄڻ ته ليڪچر ڏيڻ شروع ڪيائين.
 هتي هڪ ڳالهه هيءَ به چوان ته شاهه جمال تي ويهڻ کانپوءِ فقير يار محمد
 سير ڪري آڻي وڻي کي ڪارائيندو هو ۽ انهن جو ٻار ڪڏهن به پنهنجي
 ڀائرن تي نه وڌائين. باقي سندس ٻارن ٻچن جي ڪفالت سندس ٻيا به
 ڀائر ڪندا رهندا هئا ۽ آخر سندس اولاد جي پاڻ پراڻيءَ تائين. ڪيترائي
 هن جي قرب ۽ ڪچهرين جي ڪري ڪڙجي ويا. هو سدائين اسان
 نوجوانن کي شاهه لطيف کي سياست سان سلهاڙڻ تي رنج هوندو هو ۽
 چوندو هو ته شاهه لطيف ايئن نه ٿو چوي جيئن اوهين کيس سمجهي رهيا
 آهيو پر ڀٽائي ايئن ٿو چوي جيئن اسين فقير ٿا چئون.

مثال: مارئي انساني ارواح آهي، جيڪو پنهنجي ڪل يعني رب
 پاڪ جو جزو آهي، پنهنجي انهن جزن جي تانگهه ۾ آهي. سندس ملير
 عالم الارواح آهي ۽ هتي هن انساني جسم، قيد خاني ۾ آيو آهي. هن جا
 بند بدا ٿيندا ته هو اصل وطن يعني ڪل سان ملڻ لاءِ عالم الارواح ڏي
 ويندو. باقي اوهان ڪڏهن سنڌ ڌرتي يا ملڪ سان اهڙو واعدو ڪيو هو
 ڇا؟ هو ڀٽائي پڙهندو هو ته اکين مان ڳوڙها جاري ٿيندا هئس.

نيٺ هڪ دؤر آيو جو هو اولاد جي ڪري ڪراچي اچي رهيو.
 ڪراچيءَ ۾ رهڻ دوران به هن وٽ اهي ئي ڪچهريون، اها ئي شاعري اهي
 ئي راڳ رنگ اهي ئي روح رچنديون جڏهن هو پاڻ کي بنهه اڪيلو

محسوس ڪرڻ لڳو جو هن جا ڀائر ۽ اولاد فليت ۾ اچي رهيا ته مان هن وٽ گهڻو ويندو هوس ۽ کيس نيٺ چئجي ان ڳالهه تي آماده ڪيم ته ڀٽائيءَ کي هر ڪنهن شارح ۽ سهيڙيندڙ جيئن سمجهيو آهي تيئن لکيو آهي، ورنه ڀٽائيءَ جي رسالي جا ايترا ڇاپا نه هجن ها. کيس انهن مڙني ڇاپن مان ڪلياڻ آڏواڻيءَ جي شرح ڪنهن حد تائين پسند هئي، نيٺ منهنجي مڙ ۾ ڇڏو ۽ شير پٺيان ڦيڪاريءَ واريءَ ڳالهه نيٺ وڃي هڻي هنڌ ڪيو ۽ هو آماده ٿي ويو شاهه جي شرح فقيرائي رنگ ۾ ماڻهن لاءِ اظهار ۾.

اهو اظهار هن شاهه لطيف جي شاعريءَ جي ٻن ڇاپن کي آڏور کڻي ڪيو آهي. هڪڙو مرزا قليچ بيگ وارو نسخو ۽ ٻيو ڪلياڻ آڏواڻيءَ وارو نسخو. پر گهڻو ڏٺو بيت هن مرزا قليچ بيگ واري نسخي تان کنيا آهن ۽ ڪجهه بيت ڪلياڻ آڏواڻي واري ڇاپي تان کنيا اٿس.

هو سنڌ جي فقيرن سان گڏجي لاهوت ياترا به ڪري آيو هو. هن وٽ ٻه ذات پات، ننڍو وڏائيءَ واري ڳالهه ڪا نه هوندي هئي. هر آيو ويوان ٿي پٽ ٿي وڃايل تڏن ۽ گودڙين تي مڇ جي چوڦير ويهندو هو. سندس راڳ بابت ڄاڻ جي هاڪ ٻڌي ڪيترائي راڳي شاهه جمال تي فقير يار محمد جا مهمان ٿيا ٽڪيا پيا هوندا هئا ۽ اهي راڳ ڳائيندا هئا ۽ فقير هنن کي فقيرن جا نڪتا ۽ قلندري طريقت بابت ڄاڻ ڏيندو ۽ سندن ڳايل صوفيائن ڪلامن جي رازن کان ٻڌندڙن کي آگاهه ڪندو رهندو هو. مون چيترو ويجهو فقير يار محمد سان گذاريو ۽ جيڪي ڳالهيون وقت بوقت مون سان ڪندو رهندو هو انهن کي اظهار لاءِ وقت ۽ ڪاغذن جي ضرورت آهي هي ٻه چار ڳالهيون انهن مان واهان سان سليون اٿم. هاڻ هن ڪتاب بابت ڪجهه ٻڌائڻ ضروري ٿو سمجهان.

هونءَ مان ان ڳالهه جو اشارو مٿي ڏئي ويو آهيان ته سندس ڀٽائيءَ جي شاعريءَ جي ڀاري ۾ ڇا رايو هو. هاڻ مان اوهان کي سندس ڪيل شرح جي ڪلياڻ آڏواڻيءَ جي شرح سان پيٽ ڪري ڏيکارڻ چاهيندس. سر ڪنڀات مان ساڳيو بيت ڪلياڻ آڏواڻيءَ ڪيئن شرح ڪئي ۽ فقير يار محمد ڪيئن ٿو شرح ڪري نموني طور ڏسو:

شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سر ڪنڀات داستان پهريون، بيت ستون

چنڊا تنهنجي ذات، پاڙيان تان نه پرينءَ سين،
تون آچو ۾ رات، سڄڻ ٿي سوجهرا.

شرح: اي چنڊا! تنهنجي حسن ۽ خوبيءَ کي سپرين جي سونهن ۽
سوڀيان جو مت نه ٿو سمجھان. تون رڳو رات جو ٿو پهڪين، اسان جو پرين
ٻار هو ٿي پيو پهڪي.

شارح فقير يار محمد، سرڪنيات داستان پهريون، بيت 13
شرح: اي صفاتي محبوب توهان سهڻن جي سونهن، حقيقي پرينءَ
سان ٿئي پيئي سگھجي، اوهان هن خواب واري دنيا ۾ اڃا اجرا آهيو پر
منهنجو حقيقي محبوب ٻنهي جهانن ۾ روشن آهي.
شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سرسيراڳ، داستان پهريون، بيت پهريون
مان پڇڻي سپرين، چتان لاهه مَر چڙ
انين جا اُتر ڪن ته خالي نه ٿئين.

شرح: تون پرينءَ جي پچار دل تان نه لاهه ته من پرين به تنهنجي
سار لهن. سندن مڙئي حڪم مڃ ته ڪڏهن به سندن فيض کان پالهو نه
رهين.

ساڳوي بيت نمبر، ساڳيو سر ۽ ساڳيو داستان، فقير يار محمد
هيئن شارح ٿيو.

شرح: تون اڪيون ٻوٽي تصور ڪري پرينءَ جي يادگيري فراق سان
ڪر ته محبوب ضرور ايندو. تون صبر ۽ تحمل سان فڪر فراق ۾ سک
پيار سان ره ته نااميدي نه ٿيندي.

مرتب ۽ شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سر سامونڊي، داستان پهريون،
بيت 2

پڳهه پاسي پڇ، آيل! سامونڊين جي
من ۾ ٻاري مڇ، جڙ ويڙهي اوهري

شرح: اي منڏا! سامونڊين جي پڳهه جي ڀر ۾ وڃي درد ۽ سوز ۾ پڇ،
متان هو تنهن جي من ۾ محبت جي آڳ اٿاري، پنهنجي پيڙي هاڪاري
هليا وڃن.

ساڳئي داستان، ساڳئي سر ساڳئي بيت 2 جي شرح فقير يار -
محمد هيئن ٿو ڪري:

شرح: جيڪي روئڻ وارا عاشق آهن تون به انهن سان رهي،
پنهنجي مجازي محبوب جو تصور ڪر، اهي تنهنجي محبوب سان پيار
وڌائيندا ۽ فراق جو مڃ مڃائيندا ۽ پوءِ حقيقي محبوب ڏي وٺندا.
مرتب ۽ شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سر ڪيڏارو داستان پهريون، بيت
پهريون:

ڏٺو محرمُ ماهِ سنڪو شهزادن ٿيو
ڄاڻي هيڪ الله پاڻ وٺنديون جو ڪري

شرح: محرم جو مهينو ڏٺو آهي ۽ دل ۾ شهزادن (امام حسن ۽ امام
حسين) جي جهوري لڳي آهي، هڪ الله کي ٿي هر راز جي ڄاڻ آهي، جو
پاڻ ٿي وٺندڙ ڳالهيون ٿو ڪري
ساڳئي سر جو داستان پهريون ۽ بيت به پهريون ڏسو ته فقير يار
محمد ڪيئن ٿو شرح ڪري:

شرح: چنڊ جهڙي سهڻي مجازي محبوب کي ڏسي، عاشق کي
انتظار ٿيو عشق انهيءَ راز کي ڄاڻي ٿو جو پنهنجي مرضي سان هلندو آهي
۽ عاشق سان موت ۾ ملاقات ڪندو آهي.
مرتب ۽ شارح ڪلياڻ آڏواڻي، سر ڪاموڏ، داستان پهريون، بيت پهريون.
تون سمون آءُ گندري، مون ۾ عيبتن جو،
پسي راڻين روءِ، متان ماڳر متعين.

شرح: تون سمون سردار آهين ۽ مان گندري ذات جي مهاڻي آهيان
۽ مون ۾ اوڻاين جو ماڳ آهي، تون راڻين جو منهن ڏسي، متان ماڳر ذات
جي مهاڻيءَ کان منهنڙو مٽي وڃين!
هاڻ ساڳيو سر، داستان به ساڳيو ۽ بيت به ساڳيو ڏسو فقير يار
محمد ڪيئن ٿو سمجهاڻي ڏئي ۽ هن ڪيئن پڻاڻي جي ڪاموڏ ۾ رکيل
راز سلجهاڻن ۽ سمجهاڻن جي ڪوشش ڪئي آهي.

شرح: محبوب حقيقي تون ڪائنات جو بادشاهه آهين، مان روئجي
گندي آهيان، تون راڻين جو سينگار (پرهيزگارن جي عبادت) ڏسي متان
مون گنديءَ کان نفرت ڪرين ۽ منهن مٽي وڃين.

هاڻ پڙهندڙ پاڻ به انصاف ڪندو ته اسان جي دانشورن جي راءِ ۽
ڀٽائيءَ متعلق فقراءِ جي راءِ ۾ ڪهڙو فرق آهي. سنڌ جا اهي فقير جن لاءِ
ڀٽائيءَ چيو آهي: ”جي تو سانگ سسيءَ جو تان تون نانده فقير“. اهي فقير
جن کي سسيءَ جو سانگ نه هو جيئن سرمهه شهيد کي شهادت ويل سندس
هڪ پوئلڳ چيو هو ته: ”هينئر به وقت آهي، جي تون ڪپڙا پهرين ۽ قلم
طيب پورو پڙهين ته تنهنجي قتل جي سزا معاف ٿي سگهي ٿي“. جنهن تي
سرمهه وراڻي ڏني هئس ته: ”مان حق تي آهيان، تنهن ڪري مان ايئن چو
ڪريان“. پر ٻئي پاسي گيليو هو جنهن کي پنهنجي هڪ پياري شاگرد
چيو ته: ”استاد توهو ڇا ڪيو جو لکت ۾ ڏنڻ ته ڌرتي نه گول آهي ۽ نه سج
جي چوڌاري ڦري ٿي“. جنهن تي گيليلو هن کي وراڻيو هو ته: ”منهنجي
لکي ڏيڻ سان ڌرتي ڦرڻ ڇڏي ته نه ڏيندي ان ڪري لکي ڏنم“. هاڻ اهو فرق
آهي فقير ۽ دانشور جي خيالن ۾.

پراڻي عهدنامي جي پيدائش جي باب پهرين جي آيت 26 کان 28
۾ آيل آهي ته: ”خدا چيو اسين انسان کي پنهنجي صورت تي پاڻ جهڙو
جوڙيو ته اهي سمنڊ جي مڇين تي، هوا جي پکين تي، ڍورن تي، سج ۽ زمين
تي، سڀني سرندڙ ۽ جيتن تي حڪومت هلائين ۽ خدا پنهنجي صورت تي
انسان کي پيدا ڪيو خدا جي صورت تي پيدا ڪيائين. نه ۽ ناريءَ کي
پيدا ڪيائين ۽ خدا انهن کي برڪت ڏئي چيو ته وڏو ۽ ويجهو ۽ زمين کي
پرپور ۽ طابع ڪريو“. هاڻ اسان جي سنڌ جو فقير به ان ڳالهه جو قائل آهي
ته ”الانسان سري وانا سره.“ انسان پيدا ٿيو هو بهو هن جي صورت جهڙو.“
انڪري هو هر انسان جي تعظيم ڪرڻ لازم سمجهندا آهن، هر ڪنهن
سان نوڙت سان پيش ايندا آهن. هر ڪنهن کي هٿ جوڙيندا آهن. هر
ڪنهن لاءِ سٺو سوچيندا آهن، ان ڪري نه ته اهو اسان کان اتم آهي، پر
اهي اها تعظيم هن جي خدا جي صورت ۽ خدا جي نور جي جزي جي
ڪندا آهن. ڇو ته ان جي شاهدي به پراڻي عهدنامي ۾ آيل آهي ته ”انهيءَ
جي نسن ۾ زندگيءَ جو ساهه (نور) ڦوڪيائين ته هو جيئرو انسان ٿي پيو“. ۽
قرآن پاڪ ۾ شاهدي آيل آهي ته: ”ملائڪن جڏهن ٻوٽو تيار ڪيو ته ان ۾

پنهنجو جز يعني روح ڦوڪيائين ته هو زندهه ٿي پيو. ”ان ڪري فقير يار محمد به پٽائيءَ جي ان بيت کي سچو ثابت ڪيو آهي ته:
هي بيت نه ڀانيو ماڻهوئا، آيتون آهي،
نيو هن لائين، پريان سندي پار ڏي

فقير يار محمد هڪ ڊگهي عرصي کان جسماني طور نبل ۽ صحت جي خرابيءَ ڪري بيمار رهڻ لڳو هو. ان جا ڪجهه سبب ڪراچيءَ ۾ هجڻ ۽ هڪ هنڌ ويهي وڃڻ به ٿي سگهن ٿا. ان جي باوجود جڏهن هن پٽائيءَ جي بيتن جي شرح ڪرڻ شروع ڪئي ته ڄڻ هن جي جسم ۾ ڦڙتي اچي وئي هئي. کيس پوري رسالي جي شرح جيڪا هن صرف بيتن جي ڪئي آهي، ان عرصي دوران ڪانئس بيماري به وسري وئي. منهنجي هر ٻئي ٽئين ڏينهن ملڻ واري نيم ۾ هو مون کي پڙهي ٻڌائيندو هو. ڪڏهن انهن بيتن جي وڌيڪ تشريح ڪري ٻڌائيندو هو ۽ ائين ڪلاڪن جا ڪلاڪ ڳالهائيندو هو جو ڪڏهن به اهو احساس نه ٿيندو هو ته ڪو هو بيمار به آهي. اهو هو هن جو شوق ۽ پٽائيءَ جي شاعريءَ سان لڳاءُ ۽ فراءَ جي خيالن جي اپتار سان دلچسپي هئي.

جڏهن هن سڄو رسالو تشريح ڪري ورتو ته ان ۾ ڪافي ڏاهه ڊوهه به هئائين. مون کيس اهو فيئر ڪرڻ لاءِ چيو ۽ اڃا ٿورو ئي فيئر ڪري سگهيو ته هن جي صحت هن جي هٿن مان نڪرڻ لڳي ۽ آخر پورو هڪ سال ۾ اهو پروٽيل رسالو فيئر نه ٿي سگهيو ۽ پاڻ 1998ع ۾ اهو ڪم اڏورو ڇڏي وڃي پنهنجي اصل سان مليو. جز ڪل سان ملي ويو.

شاهه لطيف جو اهو پار اسان کي فقير يار محمد ڏيکارڻ جي ڪوشش ڪئي آهي. هاڻ اهو اسان پڙهندڙن تي ڇڏيل آهي ته پريان سندي ڳالهه ٻڌي، هنئين سان هنڊائين ته فقير يار محمد ۽ اسان جو پورهيو ثابت پوي. آخر ۾ دعا آهي ته:

پورهيو سندو پورهيتن، والي ڪير وڃاءُ
سو مون ٿورو لاءِ، جو پئي پراڻو نه ٿئي.

يار محمد پاڻ کي فقير چواڻي لڳو هو جنهن ڪري هن اهڙين درگاهن جي سجاده نشينن سان تعلق جوڙيو جيڪي خاص ڪري صوفي

مٽي، جي ڄاڻ کان وانجهيل هئا، کين صوفي ازم جي ڪا به پروڙ ڪا نه هئي، نه ئي وري يار محمد صوفين جي اصل مٽي مان واقف هو صوفين جي لاءِ پهريون ڏاڪو ٿي شريعت آهي، جنهن کان هو ڪوهين ڏور هو هن وٽ صوفين جي لاءِ ڀٽائي گهوت جو هي بيت اهڃاڻ بڻيو ته:

روزو ۽ نماز ايءُ ڀڻ چڱو ڪم
اهو ڪو پيو فهم جنهن سان پسڻ ٿئي پرينءَ جو

يا وري سچل سرمست جو هي بيت:

ڪلمي ڪو نه ڪيو مورئن مسلمان
مڪو ڪين محمد، عرب کان ايمان
سچو سڙ صبحان، عالم ليکي آدمي

يار محمد کي صوفين جي علم بابت به ڄاڻ ڪا نه هئي ۽ نه ئي هن وڌن، مستند ۽ مشهور صوفين جون ڪي لکڻيون پڙهيون ۽ پرجهيون هيون، بس هن هندو جوڳين ۽ سادن واري رسم نشي ۾ رهي بي سٺ ۽ دنياوي جهنگهتن کان پري رهي ايشور يا پرماٽما کي پاڻ لاءِ ڌيان گيان ڪرڻ واري ڳالهه جي ڪٽي ڳنڍي ٻڌي. هن ستر ڪري هر آئي وئي جي بک اُجهائڻ لاءِ خوب جتن ڪيو جيڪو ڪم ڪو ايترو سولو نه هو. ان ۾ پنهنجي عزت نفس مارڻ جو درس آهي. پر سندس صحبت ۾ منهنجو ڳوٺڙو جيڪو ڪنهن زماني ۾ علم جو پنڊار هو اتي جو اڪثر نوجوان نسل نشي جي علت ۾ اڙجي ويو. ڪاڏي وئي، تعليم ڪاڏي ويو فهم ۽ علم ڪاڏي ويا بحث مباحث، سيڪو گهٽ ڄاڻ هوندي پاڻ کي عقل ڪل ڄاڻيو ويٺو آهي، ڳوٺ کي اهو جيڪو نقصان رسيو ان جو ازالو سندس چڱائين ۽ ڳڻن به نه ڪيو.

مير محمد

مير محمد ولد رحمت الله 1942ع ۾ ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ ۾ پيدا ٿيو. پاڻ اڃا 8 يا 9 ورهين جو ٻار هو ته سندس مٿان پدرانہ شفقت جي چانءَ ڏيندڙ گهاتو وڻ، تي بيءَ جي لپيت ۾ اچي کيس ننڍپڻ ۾ ڇڏي راهه ربانيءَ راهي ٿي ويو. کيس ۽ سندس خاندان جي سنڀال سندس چاچي نالي دوست عليءَ ڪئي.

دوست علي هڪ ننڍڙي سرڪاري نوڪريءَ ۾ هئڻ ڪري پنهنجي اولاد، ان کان سواءِ پنهنجي ٻئي ڀاءُ ولي داد جي اولاد لاءِ ڇپر چانءَ جو ڪم ڏنو پر ڪٿي والد ڪٿي چاچو پٽائو اولاد جيڪي انگل آرا پنهنجي والد سان ڪندو آهي، اهڙا آرا ته پنهنجي چاچي سان ڪري ٿي نه سگهندو آهي. تنهن هوندي به کيس جوڳي تعليم ملي. پرائمري ته پنهنجي اباڻي ڳوٺ ۾ حاصل ڪري ورتائين، مير محمد جيئن ته هن خاندان ۾ اول ته پهريون ۽ اڪيلو پٽائو اولاد هو تنهن ڪري کيس سيڪنڊري تعليم لاءِ ڏوڪري هاءِ اسڪول ۾ داخل ڪرايو ويو جتان مئٽرڪ سيڪنڊ ڪلاس ۾ پاس ڪرڻ کانپوءِ کيس سندس چاچي دوست علي سنڌ ايگريڪلچر ڪاليج ٽنڊو ڄام ۾ داخلا وٺي ڏني. ان وقت جي پرنسپال ڊاڪٽر اي ايم شيخ جي ذاتي دلچسپيءَ جي ڪري کيس هاسٽل ۾ رهائش ملي ۽ ان سان گڏوگڏ اسڪالرشپ به ملي وئي.

مير محمد ننڍي هوندي کان ئي هوشيار شاگرد هوندو هو. انهن ڏينهن ۾ کيس ادب پڙهڻ جو شوق ٿيو ۽ هن اتي شاعري جي ميدان ۾ قدم رکيو. هو جڏهن به ڳوٺ ايندو هو ته ڪي ادبي ڪتاب، ادبي رسالا خاص ڪري ماهوار نئين زندگي ۽ ته ماهي مهراڻ پڻ خريد ڪري آڻيندو هو. هڪ ڀيري جيئن هو ڪاليج ۾ موڪل هئڻ ڪري ڳوٺ آيو ته ڪي بيت اچي ٻڌايائين. مون کي ياد آهي ته انور انهن ڏينهن ۾ اڃا ادب پڙهڻ ڏانهن نه لڙيو هو ڇاڪاڻ ته هو ماستريءَ سان گڏوگڏ خانگي طور بي اي جي تياري ڪندو هو ۽ انهن ڏينهن ۾ ريڊيو پاڪستان تان مخدوم طالب الموليٰ جي شاعري ڳاتي ويندي هئي، تنهن ڪري مير محمد جڏهن اهي بيت پڙهي ٻڌايا ۽ پڇيائين ته ڇاڻو ٿا ته هي ڪنهن جا بيت آهن ته

انور پونسٽ جواب ڏنو هوس ته ”مخدوم طالب الموليٰ جا ٿي سگهن ٿا.“
 چاڪاڻ جو انهن ڏينهن ۾ گهڻو ٿو شاعر حضرات فقط غزل جي شاعري
 ڪندا هئا ۽ اهو مخدوم طالب الموليٰ ٿي هوندو هو جيڪو نوجوانن جي شاعري
 عشقيه شاعري سان گڏ ڪڏهن صوفيائي رنگ ۾ رنگيل غزل يا نظم به
 لکندو هو ۽ ڪڏهن بيت جي صنف تي به هنجي شاعري ڪڏهن نئين
 زندگي ته ڪڏهن مهراڻ ۾ ڇپيل نظر ايندي هئي. ان کان پوءِ مير محمد
 باقاعدي شاعري 1962ع کان ڪرڻ شروع ڪئي. اسان اڪثر موڪلن
 جي ڏينهن ۾ ٿئي گڏجي اوطاق ۾ ويهي شاهه لطيف جي شاعري پڙهندا
 هئاسون. اسان جي ڳوٺ هفتي ۾ هڪ ڀيرو يعني هر جمعي جي رات
 ملوڪ شاهه تي فقير اٿوراڳ ٻڌڻ ويندا هئاسون، مير محمد اهوراڳ ٻڌي
 راڳ جي راڳئين مان واقف ٿي ويو ۽ جتي منجهندو هو ته ڪڏهن فقير يار
 محمد، ڪڏهن مجني ماڇي ته ڪڏهن ميهڙ ڪاسائيءَ کان پڇي پڪ
 ڪرائيندو هو ۽ کيس هر ڳاڻي پاران ڳايل هر راڳي سمجهه ۾ ايندي هئي
 ۽ جيڪا اڄ به سندس خوبي آهي.

نيٺ مان به مئٽرڪ پاس ڪري ٽنڊوڄام ۾ سنڌ ايگريڪلچرل
 ريسرچ انسٽيٽيوٽ ۾ نوڪريءَ خاطر آيس ۽ مون کان اڳ مير محمد پڻ
 ساڳئي انسٽيٽيوٽ ۾ اسسٽنٽ ايگرونامسٽ طور ملازم بڻجي چڪو هو.
 پر هاڻ هو پنهنجي مستند شاعر طور مشهور ٿي چڪو هو ۽ سندس شاعري
 ماهوار رسالي سهڻيءَ ۾ پڻ ڇپجڻ لڳي هئي، تنهن ڪري اسان ٻئي گڏ رهڻ
 ڪري ادبي ڪتاب ۽ ماهوار رسالا خريد ڪري ايندا هئاسون ۽ شام جو يا
 رات جو دير تائين پڙهندا هئاسون، هڪ ٻئي سان بحث ڪندا هئاسون.

منهنجي ٽنڊوڄام اچڻ کان جلد ئي پوءِ مير محمد جي بدلي
 ٽنڊوڄام مان سکر ۾ ايگريڪلچرل فارم ٿي وئي. مان ٽنڊوڄام مان
 نوڪري ڇڏي حيدرآباد ڊاڪٽر اي ايم شيخ جي پٽ ڊاڪٽر فرخ سيار
 شيخ جي پيٽالاجي ليبارٽيءَ ۾ اچي ويو هوس. مير محمد کي سکر ۾
 تاج جويو خاڪي جويو ۽ اتان جا ٻيا ڪيترا ئي نوجوان شاعر مليا ۽
 گڏوگڏ مطالعو ۽ مشاهدو پڻ وڌندو رهيس ته سندس شاعريءَ ۾ رچاءُ ۽
 پختگي ايندي وئي. هتي هن شاعر ائين مختلف صنفن تي ڀرپور لکيو. وري
 جو تر جا ٻيا به مستند ۽ جهونا شاعر راشد مورائي ۽ عبدالڪريم ارشد
 سان مڪا ميلو ٿيڻ کانپوءِ اتان جي اوس پاس جي شاعرن سان رهاڻيون

رڄايائين، راڳ ٻڌندي ويراڳ پاتائين تيئن سندس شاعري جي صنفن ۽ اتان جي ٻوليءَ جي لهجي تي گرفت مضبوط ٿيندي وئي.

هتي هن نه صرف غزل يا بيت لکيو پر جديد شاعريءَ کان به نه صرف واقفيت حاصل ڪيائين پر انهن صنفن تي به خوب لکيائين. هتي هن جي شاعرائين صنفن گيت ۽ وائيءَ تي به گرفت مضبوط ٿي وئي. ان حد تائين جو محترم تاج جوڻيجو جڏهن ايم اي سنڌيءَ جي لاءِ گيت تي مقالو ٿي لکيو يعني مونو گراف پئي لکيو ته هن مير محمد کي نوجوان ٺهيءَ جو گيت جو شاعر ڪري لکيو. جڏهن ته انهن ڏينهن ۾ گيت جا سٺا ليکڪ شيخ اياز ٻڌو سنڌيءَ ۽ نياز همايوني ته هئا پر نوجوانن ۾ ان صنف طرف تمام گهٽ شاعرن جو توجهه ويو هو. هتي مير محمد جن جديد صنفن تي لکڻ شروع ڪيو. انهن ۾ غزل کانسواءِ نظم، آزاد نظم، هائيڪا، ٽرائيل، چئوسٽل، پنج ڪٽا پڻ لکيا. هتي ئي سندس شاعريءَ جو پهريون ڪتاب فيض پيرزادو جي سهيڙڻ ۽ روشني پبليڪيشن، ڪنڊيار پاران سنڌي ساهت سال جي موقعي تي ڇاپي پڌرو ڪيو ويو.

مجموعو ”مکڙيون ماڪ ٿڙا“ جي سري هيٺ ۽ انور پيرزادي جي مهاڳ سان ڇپجي پڌرو ٿيو. اهو سن 1981ع هو. ڪتاب جو سر ورق، سنڌيءَ جي مشهور مصور فتاح جي مصرويءَ سان ڇپجي پڌرو ٿيو. کيس ان ڪتاب شهرت ڏياري ۽ ان ڪتاب تي کيس سنڌ گريجوئيٽس ايسوسيئيشن پاران سال جو بهترين شعري ڪتاب ليکيو ويو ۽ کيس گولڊ ميڊل عطا ڪيو ويو. ساڳئي ڪتاب ته کيس اول سنڌالاجيءَ بهترين شاعر ٿو ڪتاب تي پهريون انعام ڏنو هوس. هن ڪتاب ۾ مير محمد جن صنفن تي لکيو ۽ هن ئي ڪتاب جون اهي صنفون زينتون بڻيون اهي آهن، نظم، غزل، گيت، وائي، چتارو ٿيڙو ۽ دوها. هن ڪتاب مان سندس ڪجهه چونڊ صنف جو ساءِ وٺي ڏسو.

هن ڪتاب جي مڃتا ماڻڻ کان پوءِ به مير محمد شاعريءَ جي زمين جي آبياري ڪندو رهيو ۽ 18 سال لڳاتار سنڌي ٻوليءَ ۾ ادبي توازن جي اثاڻ جي ور چڙهندو ۽ پنهنجي ئي هلڪي يعني سڪرنڊ ۽ ان جي اوس پاس جي شاعرن، اديبن، سياسي ۽ سماجي ڪارڪنن لاءِ اتساهه بڻيو رهيو. نيٺ سندس شاعرائيءَ خوبيءَ بهڪ نوجوان سڪندر ملاح کي اتساهيو ۽ هن پنهنجي پبليڪيشن مارئي اڪيڊمي، سڪرنڊ ۽ ڪراچيءَ

پاران 207 صفحن تي ٻڌل شاعراڻو ڳڻڪو "ليار نيٽن ۾ ڦٽا" 1999ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو جنهن جو مهاڳ سنڌي ٻولي ۽ خاص ڪري شاھ لطيف جي شاعراڻين خوين تي ڀرپور لکندڙ ۽ وقت جي بهترين شاعرن مان هڪڙي محترم تنوير عباسيءَ جي مهاڳ سان پڙهندڙ کي مليو. تنوير عباسي مير محمد جي گيت واري صنف لاءِ هيئن لکي ٿو "بردي سنڌيءَ کان پوءِ هن ئي شاعر (مير محمد) گيت جي صنف سان لنءِ لا ٿي، موسيقيت ۽ نغمگي سندس نالي اسلوب جي سڃاڻپ آهي، اها نغمگي ۽ موسيقيت جيڪا گيت جي صنف جي اهم خاصيت آهي سا مير محمد جي شاعريءَ جي سمورين صنفن تي ڇانيل آهي، ايئن به ناهي ته مير محمد صرف گيت جي صنف ۾ ئي پاڻ موڪيو آهي پر هن وٽ ته صنفن جي ڪوٽ ٿي ڪانهي، ها جيتوڻيڪ تنوير عباسي چواڻي ته، "هو بنيادي طور تي پهراڙيءَ جو شاعر آهي، جتي زندگي نج ۽ غير متڪلف آهي، ان ڪري سندس عڪس به نج ۽ غير متڪلف آهن". تنهن هوندي به سندس مطالعي کيس نه صرف سنڌي صنفن تي پر سنڌي ٻوليءَ ۾ ٻاهرين ٻولين مان وارد ٿيل صنفن تي پڻ پنهنجي ٽهيءَ ۽ دؤر جي شاعرن کان گوءِ ڪٽي ويو ٿو لڳي. هن ڪتاب ۾ اها ڳالهه ضرور جهلڪي ٿي. پر هن کان پهرين ڪتاب ۾ به انهن نووارد صنفن تي سندس گرفت مضبوط کان مضبوط پاسندي هن ڪتاب ۾ جن صنفن جو مجموعو آهي انهن ۾ دوها، بيت، گيت، وايون، غزل، نظم، رينگا، تراڻيل، آزاد نظم ۽ ڇٽارا آهن.

سڪرنڊ ۾ رهندي مير محمد تاج جويو ۽ عبدالحڪيم ارشد وارن جي صحبت ماڻڻ سان گڏ سائين جي ايم سيد طرف به ماڻل ٿي ويو ۽ هن سان ميل ملاقاتون وڌنديون رهيس. جيئن ته سائين سيد پڻ نه صرف سياسي ماڻهو يا سياسي ڏاهو هو پر ان سان گڏ مطالعي جو مل ۽ ادب سرچيندڙ سياستدان هو. سندس لائبريري ته مشهور آهي. سيد سان ميل جول نه صرف مير محمد کي شعوري سگهه ملي پر سندس مطالعي ۽ مشاهدي مان به ڪافي لاڀ حاصل ٿيس، جنهن جون جهلڪون مير محمد جي شاعري توڙي نثرائين لکڻين ۾ به جهلڪي پونديون هيون.

هاڻ ته هو پنهنجي سرڪاري نوڪريءَ جي ذميوئين کان واندو به ٿي چڪو آهي ۽ ظاهر آهي ته سندس سڪرنڊ ۾ دوستاڻو هلڪو به وڌيو آهي ۽ سندس آخري ڪتاب 1999ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو ته ان کانپوءِ هيل

تائين 12 ورهين جو عصو گذريو آهي ته ان عرصي دوران پڻ هن شاعريءَ ۾
 ڪيئي عڪس ۽ ڪيئي خيال رچيا هوندا، اهي پڻ هاڻي ڪتابي صورت
 ۾ اچڻ گهريا هئا پر افسوس آهي جو 21 صديءَ ۾ به سنڌي پبلشر يا
 ڪتاب ڇاپيندڙ اڳتي نه اچي سگهيا آهن، تنهن ڪري اسان جي دؤر ۾
 لکيل ڪيترو ئي ادب منظر عام تي اچي نه ٿو سگهي ۽ پڙهندڙن کان
 اوچل ٿو رهي. مير محمد نثري صنفن تي پڻ لکيو آهي، سندس هن
 ڪتاب ۾ آيل صنفن جي ڪجهه جهلڪ ڏيکارڻ ضروري ٿو سمجهان.

نظم

تنهنجي اڪڙين... آڪيري ۾
 پنهنجون گهايل گهڙيون،
 ايئن پسان ٿو.
 چنڊ جي سيني تي جيئن سائين!
 سهڻا سهڻا سانورڙا،
 تلڪ لڳن ٿا.
 تنهنجي نيٺن ۾ آجيڪو
 گهنگهرو گهڻا جيئن گهرو گهرو
 تنهن ۾ سائين!
 منهنجا پياسا پياسا سڀنا،
 ڪنوڻين وانگر چمڪن ٿا.
 گهايل گهڙيون سندر سڀنا،

نيٽن چپر چائنن هيٺان،
 ترقي ترقي،
 لڙڪن جون ڪيئي لارون ٺاهي،
 ٽمي پون ٿا.
 تنهنجي گل تان ليڪو ٺاهي،
 گاڏيءَ تي هو موٽي بڻجي،
 مون کي ڪاٺي ياد ڏيارن،
 آءُ انهن کي ڪوڙي ڪوڙي گيت بڻائي،
 پيٽ ٿي چاهيو.
 پي نه سگهيس،
 چلڪي پيا،
 مرڪ کي موڙيو موڙيو
 ٽهڪ ٿانڊن ۾ وجهيو
 مهڪندڙ منهن تي پلي دانگي مليو
 هر ٻهڪ کي پاڻ سان چيريو ڪپيو ڏاڍو ڏنگيو
 پل ته ڪوئي تنگ ٿي روئي ڏئي،
 پوءِ به تنهنجو وس پڄي،
 لڙڪ پي ان کان ڪسي،
 پل انهن کي باهه ڏي
 پرياد رک!
 جر انهيءَ ئي باهه جي ٿيندي جيئي،
 تون ته سڙندين پر سندن سڙندا ته ايندڙ نسل پي!

غزل

اسان پرھ تان پاند لاڻو پرين،
اسان رات جو راز ڄاتو پرين.

توهان پيار مان ڇا انهيءَ ڏي ڏٺو
لڳي چنڊ ٿو مڌ ماتو پرين.

جهلتي ڪين جهلجي پلتي ڪين پلجي،
ننر نينهن جو آه ناتو پرين.

نه ڪا اک ئي ڦڙڪي نه هڏڪي ٿئي،
وساري ڇڏيو آه ڇا تو پرين.

هٺيلو هنيو هوڏ تي آ چڙهيو
بنهه ڪين سرچي سوا تو پرين.

اُڃايل اُڃايل سڪايل هي من،
ٿيو آه تو لاءِ آتو پرين.

جلي رات ساري سهارن سوا،
اسان پرھ ڪي آه پاتو پرين.

سندءِ ساز آواز لاءِ منتظر
اهو گيت تو ڇو نه ڳاتو پرين؟

وڙي مٺڌ تي مينهن موٽي پيا،
اچڻ ۾ ڪٿي دير آ تو پرين.

ڏکيو ڏيل سارو ڏهيون ٿي ويو
وڇوڙو وٺيو ڇو پلا تو پرين.

غزل

پيارا پيارا پل آيل
مون وٽ آيا راڳ رُئل

گيت گلن جاپوئي هار
تن-تنبور جي تند چڙيل

گھور نه ايڏو گهايل ڏي
چوڏهينءَ جا او چنڊ ڪڙيل

نيٺ نماڻا نينهن وندا
جڻ ڪي موٽئي گل ٽريل

دلڙي ڪامي ڪنوڻ جيان
بوند وسي ٿي باڪ مهل

منهنجو دوهو پاسن ٿا
کلندي تنهنجا چپ کليل

مڪڙيون کولي گل ڪندي
هير ٿڌي ۽ باڪ - پئل

ڪيئي جڻ ته ڪتاب کليل
ابهه ابهم پار ستل

گيت

سيئي گوندر گس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
منهنجي من جي تنونس هوا ۾، ڪڪريون بڻجي ايندئي،
ڦڙ ڦڙ ڦيريون پائي، ياد اسان جي ڏيندئي،
وڏ - ڦڙي سان وس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
پر هه ڦڙ سان پڪي اسان جا حال ونڊيندئي ڳائي،
آپ اسان جا نياپا ڏيندئي، لاڪ جي لالي لائي،
ماڪ ڦڙن جا هس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
ڪنهنجي من جي ڦڙن سندا، جي اڏريل تاڪا ڏسندين،
ڪنهنجي دل جا، جلندي جلندي وڃ - وراڪا ڏسندين،
چڪي مرجي چس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
وياڪل من جي ويڻا ڪڏهن، راڳ وهاڳ وڃائي،
ڪاٺي ڪونج ولر کان وڇڙي، ڪڏهن ڪٿي ڳلائي،
اهڙي لنو - لهس،
منهنجا ڏيندئي ڏس.
پيٽ بکڻي سان، پيسن خاطر، نار ڏسڻ ڪانچندي،
گرا سانڍي خوب تپا ڏئي، پيار جي عيوض پڇندي،
نچڻيءَ جي نس نس،
منهنجا ڏيندئي ڏس

واڻي

دودي جو تو سودو ڪيڙو نيرا تنهنجا پيرا

موت ته ڪوئي مهڻو ناهي.

بمن جي بوجاڙ منجهان، ڇپي چوي ٿي ڪير.

موت ته ڪوئي مهڻو ناهي.

مري وڃڻ کان اڳ ۾ تنهنجي، چانو ۾ ميڙيان پير.

موت ته ڪوئي مهڻو ناهي.

سهڻي سير ۾ مرندي سوچيو ڪبا نه پويان پير.

موت ته ڪوئي مهڻو ناهي.

تنهنجي هڪڙي موت مٿان، ٿي وڀرين جا ڏير.

موت ته ڪوئي مهڻو ناهي.

پاڻ سڃاڻي ويا هون سرتا، ڪهڙا پنهنجا ڪهڙا ٿين.

موت ته ڪوئي مهڻو ناهي.

سير ۽ شوري ازلئون ناتو سڃا نه آهن سير.

موت ته ڪوئي مهڻو ناهي.

سج جون شاخون بڻجي ڦهليا، چرن جا سڻ ڇير.

موت ته ڪوئي مهڻو ناهي.

چٽارا

چنڊ۔ ڪلا جيئن چنگ وڃايو نڪتن ناچ ڪيا،
مند بسنتيءَ جون مڌ پيالون، آءُ ته گڏجي پيون پيا،
آءُ ته گڏجي پيون پيا، جو مند به نه پنتي ورندي،
هڪل پنهنجي ڪيسيتائين، آخر پيارا سرندي،
منهنجي من ڪنول مٿان تون، ماڪ ڦڙو ٿي آءُ پلا،
ڀاڻ کي گڏجي پيئندو ڏسندي، جهومي چنڊ۔ ڪلا.

تنبوري جي تان ٿئي ڄڻ، سڌڪو گهٽجي ويو
سورانهيءَ کان ساز سندن، هواندر لڇيو ڦٽڪيو
اندر لڇيو ڦٽڪيو جو ان ڀراڳيءَ لاتوروڳ،
تلنگ لڳائي تئونس چڙهيءَ جلائي جوڳ،
ڪنهن کي ڪهڙي ڪل، ته ڇا تي سڙيو ڪاميو ڪوري
ڪيڏا سور سنا پئي سڙندي، منهنجي من۔ تنبوري

تیرو

پويون پهر منهن تي مات،
 ننڊ ۾ شايد هلي وئي آ،
 وئي ڀرينءَ جي وات.

ڪاريون راتيون پُور پيون ٿا،
راتيون رُلندڙ چريا آهن،
ماڻهو سڀئي چون ٿا.

اُپ ۾ مڌ ڄامت ڏرا،
چنڊ نشي ۾ تيز تو کائي،
تارا پيالن جا ٽڪرا.

اهڙو ڪهڙو ڪهڙو نانءُ،
ڪاتب لکيو ڪا ڳر تي،
هڪو پڪو ٿيو هانءُ.

چاندوڪي ۽ پٽي مڌاوتي،
پرھ ڦٽي ۽ سان ويڙهي ويٺي،
ڪيئن رات ڀُڄايل پوتي.

دوها

پنهنجنون دانهون پاڻ گهٽيم، پر پوءِ به اچي پڙلاءُ،

اسان تو لئه آتا آهيون، آءُ ته وري اوسرتا واءُ،

اور ڪا ويڻا چور ڪڍي آ ساهن جي سنگيت،

منهن اوندا هي مٽ، اسان جي پرهنه ڇڏي پٽ.

آءُ ٽلي ٽنگور اسان وٽ، ڏاڍي آهي اُڻات،

تنهنجي آڌر ڏيئو ٻاري، ڳولي ڪائي واٽ.

چنڊ نشي ۾ ٿيڙ ٿو ڪائي، روئي هاري ماڪ،

تنهنجي ڪوئي خالي چو آ، ڪاڏي ويا سڀ پياڪ.

منهنجي موت پهچاڻا مٺڙا، مينهن ڪري جي وس،

سارا پوٺا پسجانءِ ساڻي، گهمجانءِ سارا گس.

چوڏهينءَ جي ٿي چانڊوڪي، چمنڊس تنهنجو مک،

پنهنجا ڳوڙها ماڪ وهائي، ڏوريندس ايئين ڏک.

انور پيرزادو

انور پيرزادي جو اصل نالو محمد پيريل ولد شفيع محمد پيرل ڳوٺ حاجي لعل بخش نئين پهلڙيجي ۾ 25 جنوري 1945 تي جنم ورتو. پاڻ پرائمري تعليم پنهنجي ئي ڳوٺ مان حاصل ڪري مئٽرڪ جو امتحان گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ مان پاس ڪري واندو ٿيو ته کيس گهر جي كفالت ڪرڻ واسطي ماستري يعني پرائمري ماستري وٺي ڏني وئي. ڇاڪاڻ جو انور جو والد شفيع محمد عرف فلان جمن ڳوٺ جي مسجد جو پيش امام هو انور جا ڪانجس ٿي وڏا ڀائر جن مان هڪڙو فقير يار محمد بنا ڪنهن روزگار جي گهر ۾ واندو مٿس بڻيو ويٺو هو ٻيو ڀاءُ امام بخش اول پيروزگار ۽ ٻيو ننڍڙو ڏڪائڙو هلائڻ لڳو هو ۽ سندس ٽيون ڀاءُ محمد حسن وٽنري اسستنت جي ننڍڙي نوڪري به ڇڏي لاهور ڪنگ ايڊورڊ وٽنري ڪاليج ۾ بي ايس سي وٽنري ۾ پڙهڻ لاءِ داخل ٿي چڪو هو.

پرائمري ماستريءَ دوران اول انٽر آرٽس پرائيوٽ نموني ۽ سنڌ يونيورسٽيءَ مان بي اي. پڻ پهرين ڪلاس ۾ پاس ڪئي. انور ماستريءَ دوران پرائمري ٽيچرس ٽريننگ پڻ لاڙڪاڻي مان پاس ڪئي هئي. جيئن ته انور جو والد ڳوٺ جي مسجد جو پيش امام هوندو هو پر ان جو والد به ڳوٺ جي مسجد جو پيش امام هوندو هو تنهن ڪري ڳوٺ ۾ ملن جو خاندان ڪري سڏبو هو ۽ انور پڻ انهن ڏينهن ۾ مذهبي ڪردار وارو نوجوان هو. روزي نماز جو پابند هوندو هو. ان حالت ۾ انهن جو جڏهن وڏو ڀاءُ فقير يار محمد سخي شاهه جمال يعني پيرزادان جي خاندان جو وڏو جي درگاه تي مجاور بڻجي ان جي خدمت ڪرڻ لڳو هو ۽ ڳوٺ کان درياھ ٻيڙيءَ رستي ٽپي سچل سرمست يا پٽائيءَ جي ميلي تي ڳوٺ جي ٻين فقيرن سان گڏجي ويندو هو ته هڪ پيري انور به ٻيڙيءَ رستي پٽڻ ٽپي، روزي سان وڃي سچل سرمست جي ميلي تي درازا سهڙيو هو. پاڻ ٻڌائيندو هو ته کوڙ سائرو پنڌ ڪري وڃي سچل سرمست جي درگاه تي روزو کوليو هئائين.

انور جڏهن بي اي پاس ڪئي ۽ سندس پهريون ڪلاس آيو هو ته کيس خانگي طور تي ايم اي انگريزيءَ ۾ ڪرڻ جو شوق جاڳيو ۽ هو پرائمري ماستريءَ کي الوداع چئي، ڪراچي هليو آيو ڇاڪاڻ ته سندس

انور پيرزادو
پيرزادو
پيرزادو

ٽيون پيءُ محمد حسن، لاهور مان وٽر نري پاس ڪري ۽ ڪراچي ۾ سرڪاري وٽر نري اسپتال ۾ نوڪري ڇڏي هاڻ پنهنجي خانگي جانورن جي اسپتال هلائڻ لڳو هو ۽ خالد بن وليد روڊ تي هڪڙو گهر مسواڙ تي وٺي رهڻ لڳو هو.

انور ڪراچي اچي ان وٽ رهيو ۽ خانگي طور ايم اي انگريزي جي تياري به ڪرڻ لڳو ۽ نيٺ لڳاتار ڏينهن رات پڙهڻ، پڙهڻ ڪائونسل جي لائبريري ۾ منجهند لاءِ ماني ساڻ کڻي وڃي شام بلڪ لائبريري بند ٿيڻ تائين اتي ويهي پڙهندو هو. انور پاڻ چوندو هو ته انگريزي شاعري مونکي مخدوم خالد حسين پڙهائي ۽ سمجهائي، تڏهن وڃي انور سيڪنڊ ڪلاس ۾ انگريزي ادب ۾ ايم اي پاس ڪئي.

هاڻ سندس نوڪريءَ جو مسئلو پيش آيو اسان جي خاندان ۾ ڳوٺ مان ڪو به اهڙو ماڻهو نه هو ۽ نه آهي جيڪو سڌو سنئون سرڪارنما دار جي ڪنهن اداري يا کاتي جو ڪرتا ڌرتا هجي، نه ئي اسان غريب الحال ڳوٺاڻن جو ڪو سياسي ماڻهو پاڪستان يا سنڌ، بلڪ ضلعي سطح تي به ناهي انڪري جيڪي به پيرزادا اڄڪلهه شهري آبادي ۾ آيا ۽ ٻر سر روزگار به آهن انهن ۾ اڪثريت بنا ڪنهن سفارش ۽ پرجهلائيءَ جي موجود آهن. انهن ڏينهن ۾ سائين غلام مصطفيٰ شاهه سنڌ يونيورسٽي جو وائيس چانسلر هوندو هو. اهو گهر ۾ يورپين ماڻهن جيان ڪتا به رکندڙ هو. تنهن ڪري ڊاڪٽر محمد حسن وٽ ڪتا علاج خاطر کڻي ايندو هو. ان جو فائدو وٺي کيس ڊاڪٽر محمد حسن، انور کي نوڪري ڏيڻ لاءِ چيو پر جيئن ته انور جي سموري تعليم ميٽرڪ کانپوءِ خانگي طور ڪيل هئي تنهن ڪري يونيورسٽيءَ جي قانون مطابق انور کي نوڪري ڏيڻ ۾ دشواري پيش آيس.

نيٺ ڊاڪٽر اي ايم شيخ، اڳوڻو اولهه پاڪستان جي زراعت کاتي جو ڊائريڪٽر ۽ سنڌ ايگريڪلچر ڪاليج جو پهريون پرنسپال جي ان چوڻ سان ته: ”شاهه صاحب انور کي نوڪري ڏي يا تنهنجي منهنجي دوستي ختم.“ سائين غلام مصطفيٰ شاهه جيئن ته سندس بيحد عزت ڪندڙ ۽ وقت بوقت مشورا ڪندڙ ۽ وڻندڙ هو تنهن مجبور ٿي انور کي سنڌ يونيورسٽيءَ ۾ ليڪچراري ڏني. اهو زمانو 1969ع جو هو انور سنڌ يونيورسٽي ۾ ليڪچرار مقرر ضرور ٿي ويو ته شاهه صاحب جي خلاف ۽

انور جي به خلاف هڪڙي لاپي ٿي پئي هئي، ڇاڪاڻ جو سائين غلام مصطفيٰ شاھ يونيورسٽي جي قانونن جي لتاڙ ڪندي هڪ خانگي پڙهيل ۽ سيڪنڊ ڪلاس جي اميدوار کي انگريزي جي شعبي ۾ ليڪچراري ڏني هئي. بهرحال ان دوران انور چڱو ڀاڻ موڪيو ۽ پنهنجي صلاحيتن کي استعمال ڪرڻ جي اها بهترين جڳهه مليس، پر سندس قسمت ۾ اڃا ڪجهه ٻيو به لکيل هو جيڪو في الحال ته نظر نه ٿي آيو ۽ اهو هو پاڪستان ايئر فورس ۾ انور کي انٽرويو ڏيڻ جي آڇ.

هو بيروزگاريءَ دوران ڪراچيءَ ۾ پيءُ وٽ رهندو هو ته اتي ايئر فورس ۾ پائيلٽ آفيسر جي لاءِ هن انٽرويو ڏنو هو ۽ هاڻ ان جي آخري چونڊ ٿيڻي هئي. جڏهن اها ڳالهه سائين غلام مصطفيٰ شاھ سان ڪيائين ته هن کيس ٺٽي جو جواب ڏنو ۽ چيائينس ته ”نه بابا، تون هتي هج، تنهنجي اسان کي ضرورت آهي، مان توکي ٻي ايڇ ڊي جي لاءِ انگلينڊ موڪليندس، تون پاڪستان ايئر فورس ۾ رهي نه سگهندين.“ ان جو سبب انور جي يونيورسٽي ۾ رهندي خيالن جو لاڙو هاڻ مذهب کان ٽڙي سٽو سيڪڙو سوشلزم ۽ پوءِ ڪميونزم ڏانهن ٿيڻ لڳو هو. اها پروڙ شاھ صاحب کي به پئجي وئي هئي ۽ هن مردم شناس شخص ڄاڻي ورتو هو ته هي ماڻهو پنجابي ملٽري وارن جي چڱي مطابق هلي ۽ رهي نه سگهندو ۽ خواهه خواهه برباد ٿي ويندو پر انور جو موقف اهو هو ته ”جيئن ته پاڪستان جي فورسز ۾ سنڌي ماڻهو نه آهن، نه وڃن ٿا، نه ئي وري وڃڻ کانپوءِ کين برداشت ڪيو ٿو وڃي، ان ڪري مون کي هڪ چانس ملي آهي ته اها حاصل ڪجي ۽ لاپ پرائجي“.

وري به ان ئي ڊاڪٽر اي ايم شيخ کان مدد ورتي وئي ۽ شاھ صاحب انور کي بي دلپائيءَ مان اجازت ڏني ۽ انور وڃي پشاور جي لوئر ٽوپا پاڪستان ايئر فورس جي ٽريننگ ڪاليج پيڙو ٿيو. هتي سڀ ٿي جنرلن جا پٽ ۽ پنجاب ۽ ڪي بنگال ۽ ڪي پٺاڻن جي نسلن جا شاگرد هئا ۽ انهن ۾ فقط ٻه سنڌي، جن مان ٻه هڪڙو شهزادو شيخ ته ٽريننگ جون سختيون نه سهي نيٺ ڀڄي ويو پر انور نه صرف ٽريننگ پوري ڪئي پر ان ٽريننگ ۾ سيڪنڊ پوزيشن حاصل ڪيائين.

چوندا آهن ته بندي جي من ۾ هڪڙي ۽ خدا جي دفتر ۾ ٻي بندي جي چڱائي ڇا ۾ آهي اها پروڙ کيس ناهي. انور جي ٽريننگ دوران اولهه

پاڪستان سرڪار اوڀر پاڪستان تي حملو ڪري ڏنو جيئوٿيڪ ان دوران ملڪ ۾ پهريون ڀيرو عام چونڊون ٿيون ۽ چونڊن جي نتيجي ۾ اوڀر پاڪستان مان عوامي ليگ، مجيب الرحمان اڪثريت سان کٽي آيو ۽ اولهه پاڪستان جي ٻن صوبن، سنڌ ۽ پنجاب مان پ پ پ، سرحد ۽ بلوچستان مان نيشنل عوامي پارٽي چونڊون کٽي آيون پر ڪن حرفتن جي حرفتن کان ۽ اولهه پاڪستان جي لت اوڀر پاڪستان مٿان رکڻ خاطر اقتدار مجيب الرحمان جي حوالي نه ڪيو ويو پر اوڀر پاڪستان تي حملو ڪري ڏنو ويو. ان حملي دوران جيڪي وارداتون آنور اتي لوئر ٽوپا ۾ ڏٺيون، اهي هو ذهني سجاڳ ۽ حساس طبيعت هئڻ ڪري برداشت ڪري نه سگهيو ۽ هن کان روڻداد لاءِ هڪڙو خط انگريزيءَ ۾ پنهنجي هڪ ليڪچرار دوست ڏانهن لکجي ويو جيڪو انهن ڏينهن ۾ سنڌ يونيورسٽيءَ جي انگريزي شعبي ۾ پڙهائيندو هو. پر افسوس اهو دوست ان ڏينهن موڪل تي هئڻ ڪري سندس خط شعبي جي سربراهه قاضي عبدالجليل کولي ڇڏيو ۽ ايترو فورس لوئر ٽوپا کي موڪلي ڇڏيو، پوءِ ته ڳالهه ابتڙ ٿي وئي ۽ نيٺ انور کي ڪيس هلائي غدار قرار ڏئي ساڍا ست سال سزا ٻڌائي، ڪراچي جيل روانو ڪيو ويو.

انهن ڏينهن ۾ ڪراچي جيل بنگالي آفيسرن سان ڀريل هو هڪ ڏينهن هڪ بنگالي سي ايس پي آفيسر جي والده ساڻس جيل تي ملڻ آئي، انور ڪيس پنهنجي لخت جگر آڏو ڏيکارڻ ڪري پار ڪڍندي ڏٺو ۽ هن جي ذهن ۾ ڇپ هڻي ويٺل شاعر جهنگهڙجي ڪر موزي اٿيو ۽ قلم ۽ پنو کڻي لکڻ لڳو ”ڪالهه بنگالڻ ٿي پار ڪڍيا“. ايئن انور شاعريءَ طرف جاذباتي طور رشي والميڪ جيان لڙي شاعر بڻجي ويو.

هو جيل مان ته ڪوئي چهن مهينن کن ۾ سندس والده ۽ سندس گهرواريءَ پازان رحم جي اپيل ڪرڻ تي سزا معاف ٿيڻ کانپوءِ ٻاهر نڪري آيو، هتي هڪڙي ڳالهه جو اعتراف ڪندو هلجي ته عام چونڊون ٿيڻ کانپوءِ اولهه پاڪستان ۾ سنڌ ۽ پنجاب جناب ذوالفقار علي ڀٽو کٽي آيو هو، پيو ته تنهن وقت جي مارشل لا ايڊمنسٽريٽر جنرل يحيٰ ۽ ڪجهه ٻين جنرلن سان چڱي عليڪ سليڪ هئس، هو پاڻ به جنرل ايوب جي حڪومت ۾ هڪ ڊگهو عرصو وزير خارجو رهي چڪو هو تنهن ڪري ڊاڪٽر محمد حسن کي ڪنهن دوست چيو ته مان توکي ڀٽي صاحب سان

ملايان ٿو، تون هن کي روڻداد ٻڌاي، ضرور اوهان جي مدد ڪندو پر ذوالفقار
پتي چواڻي ته، ”هن غداريءَ جو ڪم ڪيو آهي، مان هٻان هار ته کيس
گولي هڻايان ها، شڪر ڪريو جو هنن صرف سڙا ڏني اٿس.“

بهر حال پوءِ انور تي سرڪاري نوڪريءَ جا دروازا هميشه لاءِ بند
ٿي ويا. هڪ ڀيري انور ٻڌايو هو ته مان ڪوئي انٽرويو ڏيڻ ويو هوس، اتي
ٿي چڻا عملدار موجود هئا، ٻن چئن ته سوال پئي ڪيا پر ٽيون فقط ٻڌي
رهيو هو. انٽرويو پورو ٿيڻ کانپوءِ ويندي مهل مون چيلهه تي ٻئي هٿ رکي
ڪانئس پڇيو ته اوهان مون کي نوڪري ڏيو ٿا يا نه؟ انهن ٻن چئن ته اهو چيو
ته اسان اڃا انٽرويو ٻڌڻ ڪري رهيا آهيون، پوءِ اوهان کي ٻڌايو ويندو. جڏهن
مان ويڃڻ وارو ٿيس ته اهو ٽيون شخص جيڪو صرف ٻڌي رهيو هو تنهن
مون کي سڏي چيو: ”نوجوان تون زندگي پر نوڪري ڪري نه سگهندين،“
شايد هن سندس چهر تي ڪي پڙهي ورتو هو.

پوءِ نيٺ انور اول گلستان شاھ عبداللطيف هاءِ اسڪول
ڪراچيءَ ۾ ماسٽر ٿيو ۽ پوءِ روزانه هلال پاڪستان ۾ سب ايڊيٽر ۽ ترجمو
نگار بڻيو. ايئن سندس زندگي پاسو ورايو ۽ هو صحافت سان لاڳاپجي ويو
۽ ان سان گڏوگڏ هن شاعري به ڪئي، مضمون به لکيا. انور جي ادب ۾ پير
پاڻ کان پوءِ هڪ ڀيري ماهوار سهڻي پاران سندس شاعري ڇپي جنهن تي
امداد حسيني، ”هي بوڙيندا ۽ چنگ ته ٻڌي“ جي عنوان سان هڪ تعارفي
مضمون لکي کيس متعارف ڪرايو. ٻيو تاج بلوچ کيس نثر جي زمين لاءِ
هفتيوار برسات ۾ ”وڏيري جي اوطاق مان“ ڪالم لکرائي متعارف ڪرايو.

مان هنن پاڻ کان وڏي تهئيءَ وارن جي لکت جي تڪ تور ڄاڻي
ٻجهي نٿو ڪرڻ گهران، مان ته حقيقت ۾ اهو ڪجهه پڙهندڙن تي ٿو
چڏيان ۽ کين سندن لکڻين کي پڙهائڻ ٿو گهران ۽ اهو ٻڌائڻ ٿو گهران ته
هن ڪهڙا ۽ ڪيترا ڪتاب لکيا آهن ۽ انهن جا موضوع ڇا ڇا آهن ۽ مواد
ڪهڙو آهي.

انور انهن ڏينهن ۾ سنڌي ادبي سنگت ڪراچي شاخ جو
سيڪريٽري بڻيو. سنڌي ادبي سنگت ڪراچيءَ ۾ هفتيوار گڏجاڻيون ٿيڻ
لڳيون، جنهن ۾ ان وقت جتي سڀئي ترين اديبن به سنگت جي گڏجاڻين ۾
اچڻ شروع ڪيو. حقيقت ۾ انور انهن ڏينهن ۾ ڪميونسٽ پارٽي آف
پاڪستان سان پنهنجي ترقي پسند سوچ جي سنهاري لاڳاپجي چڪو هو ۽

ڏي ادبي سنگت ڪراچيءَ کي سٺو سيڪٽر ۾ جمهوري اصولن مطابق
 ملايو پئي ويو. هر ڪارڪن کي پڙهڻ ۽ ڳالهائڻ جي پوري پوري آزادي
 هوندي هئي، جيتوڻيڪ س ۱ س جي گڏجاڻين ۾ سوشلسٽ سوچ حاوي
 هوندي هئي. هنن گڏجاڻين ۾ دوستن جي گڏجڻ جو تعداد پنجاهه تائين به
 وڃي پهتو. جتي وڏا وڏا سياسي وڌيڪ ۽ ادبي گهٽ بحث ٿيڻ لڳا ۽ انهن
 جون ڪارروايون روزانو هلال پاڪستان ۾ ڇپجڻ لڳيون، جنهن کان
 اتساهه وٺندي سڄي سنڌ ۾ س ۱ س جون شاخون سرگرم ٿي ويون ۽
 ڪيتريون ئي نيون شاخون ڪليون ۽ نيٺ س ۱ س سنڌ جون چونڊون ٿيون
 جنهن ۾ پڻ انور سيڪريٽري جنرل جي عهدي تي پيو هو ۽ ٻن چئن ووٽن
 تان هارايائين ۽ محترم تاج جوڻي س ۱ س سنڌ جو سيڪريٽري جنرل
 چونڊجي آيو. انهيءَ عرصي دوران انور کي هڪڙو ڪتاب انگريزيءَ مان
 سنڌي ۾ ترجمو ڪرڻ خاطر مليو اهو ڪتاب حقيقت ۾ ڪيوبا جي صدر
 فيڊل ڪاسٽرو جي خلاف غداري جو ڪيس سنڌياگو ۾ 16 آڪٽوبر
 1953ع تي هلايو ويو هو. ان ۾ فيڊل ڪاسٽرو هڪڙو بيان ڏنو هو جيڪو
 مشهور بڻيو ۽ ان ڪورٽ سڳوريءَ فيڊل ڪاسٽرو کي بي ڏوهي قرار ڏئي
 آزاد ڪري ڇڏيو. ان ڪتاب جو عنوان هو ”تاريخ مون کي بي ڏوهي قرار
 ڏيندي“ هي ڪتاب جون 1978ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن ڪتاب لاءِ انور
 لکي ٿو ”هي تقرير هر اهڙي اسرندڙ معاشري جي ڪهاڻي آهي، جنهن ۾
 سرمائيدار جاگيردار سول ۽ فوجي ڪامورا پنهنجي پرمار ڦورو ۽
 استحصال، اقتصادي، سياسي، سماجي ۽ ثقافتي مفادن کي جهرندي
 مرندي ۽ شڪست کائيندو ڏسي، پنهنجي آخري هٿيار فوجي آمريت کي
 استعمال ڪندا آهن.“ بهرحال انور جي اها محنت، هن جي لکڻ واري حس
 کي ڄڻ سرائڻ تان لاٿو ۽ سندس انٽ ڪلي پئي. هن تقرير جي پڙهڻ ۽
 ترجمو ڪرڻ سان انور جي ذهن جي پڻ سياسي تربيت ٿي ۽ ان جو اثر انور
 جي ذهني واڌ ويجهه تي جيئن جو ٿيڻ ٿيو.

ان ڪتاب جي ڇپجي پڌرو ٿيڻ کان جلد ئي پوءِ اهو ڪتاب
 ترقي پسند سياسي ڪارڪنن ۾ بيحد مقبول ماڻي ويو ۽ پوءِ انور اول
 شاعري ڏانهن لاٿو رکيو انهن ڏينهن ۾ اڪثر سنڌي رسالن ۾ انور جي
 شاعري ڇپجڻ لڳي ۽ ڪيترائي سڄاڻ اديب نجين ڪچهريين ۾ انور کان
 سندس شعر ٻڌڻ جي فرمائش ڪرڻ لڳا. انهن ڏينهن ۾ هن جا ٻه نظم ”اي

چنڊ پٽائي کي چئڻان" ۽ ٻيو "اي بادلو اي بادلو چوٽا رلو مون سان هلو"،
 بيحد مقبول ٿيا. پر اسان جي سنڌي ٻوليءَ ۾ ڇاپي ادارن جي ڪوت سبب
 انور جو ڪو به ڪتاب ڇپجي نه سگهيو ۽ نه هو پاڻ ٿي مالي طور ايترو
 بيٺل شخص هو جو ڪو ڪتاب پاڻ ڇپرائي سگهي ها. انور حقيقت ۾
 پنهنجو شعري ڳتڪو ڇپرائڻ جي خيال ۾ ئي نه هو ۽ هر ڀيري اهو چئي
 ٿاري ڇڏيندو هو ته انهن ۾ ڪوڙ سائريون ڪڇايون آهن جن کي سنوارڻ جو
 نه مون وٽ وقت آهي نه ئي وري شوق.

ان کانپوءِ انور صحافت کي پنهنجو مستقل پيشو ۽ روزگار جو
 ذريعو بڻايو. هن روزاني هلال پاڪستان کان صحافت شروع ڪئي، جا
 روزاني ڊان ۽ ايوان دوستي کان ٿيندي روزاني سن انگريزي روزاني سنڌ
 سجاڳ، روزاني عوامي آواز روزاني سنڌ ٽرائبيون انگريزي ۽ روزاني
 برسات جي ايڊيٽر تائين اچي دنگ ڪيو. ان عرصي دوران روزانو سياسي
 ۽ سماجي ادبي ۽ ثقافتي موضوعن تي ايڊيٽوريل لکڻ ۽ ڪڏهن ڪڏهن
 مضمون لکڻ شروع ڪيا، جيڪي پڻ پڙهيا ويندا هئا.

سندس شاعريءَ جو پهريون مجموعو "اي چنڊ پٽائيءَ کي
 چئڻان" عشق جي نالي ٿيل هي حاصلات 2005ع ۾ سندس حياتيءَ ۾
 باڪ ٽرسٽ، پلهرڙيجيءَ پاران ڇپجي پڌرو ڪيو ويو ان وقت انور پاڻ قيد
 حيات ۾ هو ليڪڪ لاءِ ڪتاب جو ڇپجي اچڻ پٽائي اولاد جي پيدا ٿيڻ
 جيتري خوشي بخش ثابت ٿيندو آهي. هن ڪتاب ۾ انور جي مڙئي
 شاعراڻي پوئجي ڪئي ڪئي وئي. سندس هن پهرين ۽ آخري شاعراڻي
 صنفن واري ڪتاب ۾ جيڪي صنفون ڪتب آندل آهن، انهن ۾ ڪجهه
 غزل، وايون، ڪي گيت ۽ گهڻو تڻو آزاد نظم ۽ نثرانو نظم شامل آهي.
 سندس هن ڪتاب ۾ ڪي تراثيل، چوستا، ٿورا ڪي هاڻيڪا پڻ موجود
 آهن.

حقيقت جي ڳالهه اها آهي ته اسان سڀ پيرزادا يا سڀ هڪ
 خاندان جا ليڪڪ، شاعر ۽ صاحب ڪتاب اصل ۾ ته ڳوٺ حاجي لعل
 بخش شيخ جا آهيون، هونئن پلهرڙيجي اول ٽن ننڍن ننڍن ڳوٺن جو
 مجموعو هو ۽ پوءِ اسان جو ڳوٺ 1936ع ۾ اڏيو ويو هو ڇاڪاڻ جو اڳ
 اسان جا وڏا درياھ جي هُن ڀر، يعني جنهن کي اسين هاڻ ڪچو ٿا چئون،
 اتي اسان جو ڳوٺرو هو فيدر جي نالي سان، اسان جون زمينون به اوڏانهن

آهن ۽ اهو علائقو هاڻ خيرپور ميرس سان ويڃي مليو آهي. تڏهن اهو علائقو به چانڊڪي پرڳڻي ۾ شامل هوندو هو اصل ۾ پلھڙيجيءَ ۾ ايترا پڙهيل انسان نه آهن ۽ وري جيڪي ٿورا ٿڪا آهن به اهي نه صرف اديب شاعر ته ناهن پر انهن ۾ ادب دوست ڪردار به ناهن. اڄ تائي اهي ڄاڻ جي لحاظ کان پٽ سڏ ۽ اخبار ٿي وي واري ڄاڻ تائين محدود آهن.

انور جو هي جهان ڇڏڻ کان اڳ هن سنڌو درياھ جي شروعات کان وٺي سنڌو درياھ جي چوڙ تائين بدرابڙي، ڪليم لاشاري ۽ محمد علي قادريءَ سان گڏ سنڌو درياھ جي اها کوچ ڪئي ته ان جي ٻنهي ڪپن تي ڪهڙيون قومون آباد آهن ۽ انهن جي رهڻي ڪهڻي، رسم رواج، اٺ ويھ، ويس وگا، ٻولي ۽ ثقافت ڪيئن آهي، انهن جو سنڌي ٻولي ۽ سنڌي ثقافت سان ڪيترو ڳانڍاپو آهي.

ان کانسواءِ انور پنهنجي حيثيت مطابق سنڌ جا چارئي، پنج ٽي ڀاڱا گهمي ڏنا ۽ سندس ذهن ۾ اها ڳالهه هئي ته هو انهن جاين ۽ ٿاڻن کي ويڃي اڪئين ڏسي ۽ انهن متعلق ڪا راءِ قائم ڪري سگهي ته ڀٽائي گهوت پنهنجي شاعريءَ ۾ لاڙ، سرو ڪاڇو ۽ ٿر جي ٻوليءَ جا لهجا ڪيئن استعمال ڪيا آهن. ان حد تائين ته هو ڪٿي جي قبر ۽ هنگلاج به ويو ۽ ساڌن ۽ جوڳين سان نه سهي، پيرين پند نه سهي پر وقت جي سهوليتن پٽاندر ياترا تون ڪري موٽي آيو ته هن سنڌ جي آڇي لاءِ جا راءِ اها قائم ڪئي هئي سا هيئن هئي ته سنڌ جي نجات فقط صوفي ازم ۾ آهي. يا دنيا ۾ امن امان جي صورتحال کي نظر ۾ رکندي راءِ ڏئي ته منهنجو وس پڄي ته مان ساري دنيا کي سنڌ بڻائي ڇڏيان. انور جو جنم 25 جنوري 1945ع تي ٿيو ۽ سندس مرتبو 7 جنوري 2007ع تي رت جي سرطان سبب ٿيو. تنهن کانپوءِ سندس اولاد وٽ سن ڪري انور اڪيڊميءَ نالي هڪڙو ادارو جوڙي ورتو جنهن پاران انور جي لکڻين کي مختلف موضوعن جي حوالي سان چاپي پڌرائي ڪئي. هن اداري جيڪي انور جا نثري ڪتاب ڇپرائي، سندس لکڻين کي هڪ ڪتابي صورت ڏئي، سنڌي ماڻهن تائين پهچايو اهي ڪتاب هي آهن:

1. مٿان وساريو: سال 2007 جي فيبروري مهيني ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن ڪتاب ۾ سندس صحافتي دور ۾ خاص ڪري روزاني عوامي آزاد

۽ روزاني برسات ڪراچيءَ ۾ ساڳئي سري هيٺ هرروز جيڪي ٽڪرا
متان وساريو جي عنوان سان ڇپيا هئا، انهن کي سهيڙي ڇاپي پڌرو ڪيو
ويو.

2. پٽائي : سال 2007 ڊسمبر ۾ ڇپائي پڌرو ڪيو ويو هن
ڪتاب ۾ انور پاران شاهه لطيف پٽائيءَ جي شاعريءَ تي يا سندس شاعريءَ
جي ڪردارن يا ڪڏهن شاهه لطيف ۽ سنڌ، سنڌي ٻولي ۽ سنڌي ثقافت
تي مختلف وقتن تي لکيل مضمون، مقالا ۽ سلسليوار ڪالم تقريرون
ڪئي ڪري ڇاپيا ويا، جن ۾ سندس مشهوريءَ جو سبب بڻيل ڪالم ”ور
ورائيءَ جو جي لهين“ ۽ ”آندائون عميق مان“ پڻ آيل آهن پر نه ڄاڻ ڇو يا
ڪين اهي ڪالم ملي نه سگهيا آهن، جيڪي هفتيوار برسات ڪراچيءَ ۾
تاج بلوچ جي ادارت ۾ ڇپيل ”وڏيري جي اوطاق مان“ ڪالم لکندو هو ۽
ڇپبا هئا، اهي ئي برسات وارا ڪالم انور پيرزادي کي نثر جي دنيا ۾ گهلي
آيا ۽ اهي ئي ڪالم انور کي صحافت ۾ پڻ اچڻ جو سبب بڻيا.

3. ممبئي ياترا: هي ڪتاب مئي 2008ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو
آهي، جيئن ڪتاب جي عنوان مان ئي ظاهر آهي ته هي ممبئي ياترا يا سير
سفر يا سفرنامو آهي. انور ساوٿ ايشيا فري ميڊيا ايسوسيئيشن (سيفما)
جي سڌ تي هند جي ممبئي شهر ڏسڻ ۽ اتي ڪي ڪانفرنسون ڏسڻ ۽ ٻڌڻ
ويو. جنهن جو مقصد ڪراچي-ممبئي جي وچ ۾ عوامي رابطا پيدا ڪرڻ
هو. اهو سفرنامو روزاني عوامي آواز ۾ قسط وار ڇپيو هو ۽ هن انهن قسطن
کي مختلف موضوع ڏئي ڇپرايو هو. هن ڪتاب ۾ ممبئيءَ جون ڪجهه
تصويرون پڻ ڏنل آهن.

4. مهين جو دڙو: هي ڪتاب سال 2009ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن
ڪتاب ۾ مهين جو دڙو بابت انور جا لکيل مضمون ڇپيل آهن. حقيقت ۾
هن ڪتاب جا ٻه ڀاڱا آهن، جن ۾ هڪڙي ۾ مهين جو دڙو بابت 5 مضمون ۽
2 ڪالم ڇپيل آهن ۽ ٻئي حصي ۾ تاريخي ماڳ مڪان ۽ ڪردارن تي
لکيو ويو آهي، اهي ٻه ڪل ڇهه مضمون آهن، حقيقت ۾ 65-1964ع ۾
جڏهن آمريڪن ڪمپنيءَ کي مهين جو دڙو جي کوٽائيءَ جو ٺيڪو مليو
هو ته انهن کي هتان جي رهاڪو مزدورن سا رابطي خاطر ڪي اهڙا ماڻهو
درڪار هئا جيڪي مزدورن ۽ ڌارين جي وچ ۾ ٻوليءَ جو فرق مٽائي سگهن
۽ کين هڪ ٻئي جا احڪام يا مزدورن جي مسئلن جي ڄاڻ ڏئي سگهن،

انهن جوانن جي درڪار جو پراڻو به مهين جو ڌڙو جي اوس پاس ڳوٺن مان فقط اسان جو ڳوٺ ٿي هو جيڪو کين ماڻهو ڏئي پئي سگهيو. تڏهن مسٽر لعل بخش پيرزادو ترجمان ۽ انور آرتسٽ طور هنن وٽ ملازمت ڪرڻ لڳا هئا. پر هن ڪتاب ۾ ان دور ۽ ان کوٽائي بابت انور جو ڪو به مضمون ناهي.

5. جديد سنڌي ادب : هي ڪتاب جنوري 2010ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو هن ڪتاب ۾ انور جا ڪجهه لکيل مضمون ۽ ڪي ٻيون تحريرون ڇپيل آهن، هن ڪتاب ۾ ٽي ڀاڱا آهن، پهرين ڀاڱي ۾ مختلف موضوعن تي مضمون خاص ڪري ادبي مضمون آهن، ٻئي ڀاڱي ۾ مهاڳ لکيل آهي، جيڪي انور ٻين دوستن جي ڪتابن تي لکيا آهن، اهي 12 آهن، ٽئين ڀاڱي ۾ ادبي شخصيتن تي خاڪا لکيل آهن، جيڪي وقت بوقت مختلف رسالن يا روزاني اخبارن جي زينت بڻبا رهيا آهن.

6. انٽرويو ۽ تقريرون : انور جو هي ڇهون ڪتاب جنوري 2011ع يعني سندس هي جهان ڇڏڻ واري ڏڻ تي ڇپجي پڌرو ٿيو، هن ڪتاب جو مهاڳ دوست حسن مجتبيٰ لکيو آهي. هن ڪتاب جي سري مان ٽي ڇاڻ ملي ٿي ته هي ڪتاب سندس مختلف ماڻهن کي ڏنل انٽرويو (ذاتي راءِ) ۽ ڪجهه تقريرن تي ٻڌل آهي. هن ۾ ڪانٽس ورٽل مختلف وقتن ۽ موضوعن تي 13 انٽرويوز آيل آهن، جيڪي پڻ اڳ ۾ مختلف رسالن ۽ روزاني اخبارن ۾ ڇپبا رهيا آهن. ٻئي حصي ۾ خاص موقعن ۽ موضوعن تي تقريرون گڏ ڪيل آهن، جيڪي تعداد ۾ 8 آهن. هن ڪتاب ۾ رنگ طور ”در حضور پٽ ڏٺي“ پڻ حصي طور آيل آهي، جيڪي ڪجهه صفحا آهن، جنهن ۾ انور جا ڪي تاثرات پٽائيءَ جي درگاه تي ويندي ۽ اتي راتيون رهندي لکيا ويا آهن.

پنهنجي ان زندگيءَ جي آخري ڪجهه ورهين کان انور جيڏانهن به ويندو هو ته پٽائيءَ جو ديدار ڪندو هو ۽ راڳ ٻڌي، ڪي رهڙيون پروڙڻ جي ڪوشش ڪندو هو. پر اتي هو ڪڏهن به اهڙي ٺڪاڻي تي نه رهيو جيڪي اسان جا وچولي طبقي يا مٿانهين طبقي جا اديب رهڻ پسند ڪندا آهن، پر هو هميشه مور فقير جي اوتاري تي راتيون گذاريندو هو. ان جا ڪهڙا به سبب ٿي سگهن ٿا. هي ته ٿيو انور جو ڪجهه تعارف ۽ سندس

چپيل ڪتابن جي ڄاڻ، هاڻ سندس شاعريءَ جو نمونو پڙهندڙن لاءِ پيس ڪجي ٿو. هاڻ شاعريءَ جي چونڊ ڏسو.

7. پڻ- جهڻ : انور جو هي ڪتاب به ”انور پيرزادو اڪيڊمي“ ڪراچي، سندس پنجين موت-ڏڻ (ورسي) تي ڇپائي پڌرو ڪيو آهي. جنهن ۾ سندس اهي ڪالم آهن جيڪي هن 1989 ۾ روزانه هلال پاڪستان، ڪراچيءَ ۾ ڇپيا هئا. ان سان گڏوگڏ ان ۾ سندس پاران ۽ لکيل اهي ايڊيٽوريلس آهن جيڪي هن مختلف اخبارن ۾ ايڊيٽر جون ذميواريون سنڀاليندي لکيا هئا. انهن ۾ ان دور جي سياسي حالتن تي سندس خيالن جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو.

انور پيرزادو اڪيڊمي، ڪراچي

پاران انور پيرزادو جا ڇپايل ڪتاب

2007	1. متان وساريو
2007	2. ڀٽائي
2008	3. ممبئي ياترا
2009	4. مهين جو دڙو
2010	5. جديد سنڌي ادب
2011	6. انٽرويو ۽ تقريرون
2012	7. پڻ- جهڻ

گهراڻي لاءِ
زرار پيرزادو
03343007566

تعذير

هڪ پٿر ٻيو به هٿو ڪو يارو
روح ڪي رهندا چي رت وهي،

سچ سنگسار ٿئي ڀلي ستجي،
ٿوئس تعذير جي نه ٿي گهٽجي،

وڃي پنهنجو وٺو وٺو يارو
هڪ پٿر ٻيو به هٿو ڪو يارو

آدميت جي اصول تي اڄ پي،
ازل کان ايئن ڪرڻ وارو

ماڻهپي ڪي چريو چوڻ وارو
مُشڪي ڇا ٿا ڏسو ڏسڻ وارو.

هڪ پٿر ٻيو به هٿو ڪو يارو!
سچ ۾ ساهه اڃان سڏڪي ٿو

ان ڪي چريو چٽيو چٽيا ٿي
نڀمن ننگو ٿئي نهائين ڇڏي،

جنب اڇلايو چنگ هارا يو
هڪ پٿر ٻيو به هٿو ڪو يارو!

شادي

هي راهون اهي ئي ته آهن،
هي چارا چريا ته ڪونه ٿيا آهن،
هي دڳ پيچرا، گس گهٽيون،
هند پيڻيون ڏين شاهديون ٿيون،
ته تون ۽ مان هتي،
ڪنهن آڇاڻي، ڏکي جُوءِ ڳولم لڌ ٺڪتا هٿاسون.
هي راهون اهي ئي ته آهن،
جتي تو چيو هو ته چاهت جي چارن تان،
ڪنڊن کي ميڙي،
رتوڇاڻ پيرن کي آڻت ڏيڻ لڌ
ڏکي جُوءِ، سولي ڪرڻ لاءِ لوڇيون،
انهيءَ راهه تي اڄ،
زنجيرون وڇايون پيون هن،
۽ سُرنگهون هن پوريل،
۽ تون ئي چوڻ،
اڄ ته شادي ڪري،
ٻار پيدا ڪرين!!

سندو

اُجاييل لڳين ٿي،

اي سندو نديا

هلي آءِ،

توڪي ڏيان مان جسم جو

نپوڙي سڀوڙي

سمورو ٿي رت ست.

نه ڍاڀي سگهين جي،

ته گُڙي ڪري ڇڏ،

ڏڪن ڏوجهرن جي،

ڏٺي ڳيت لاهي ڦٽو ڪر نڙيءَ ڀر،

تون اجگر آن سِنڌو،

تون مستيءَ ڀر ايندينءَ،

ته مونائي مون کي ڏجان،

سمورو ٿي رت ست،

مان تنهجي ڪنڌيءَ تي،

منهين جي ڌڙي جيان هان ويٺو

پلي جان اچي مون کي برباد ڪر،

پلي جان اچي مون کي برباد ڪر.

آزادي

منهنجي هٿ ۾ پڳل قلم
منهنجا گيت هٿين خالي
سج لٿي ڪو وقت ٿي ويو آ؟
منهنجا ساٿي سڀ سمهي پيا،
مون کي ٺنڊاچي ته سمهان،
ڌرتيءَ ڪهڙا ويڻ سهان،
جاڳان ٿو پيو ۽ تارن جي،
ڌنڌلي ڌنڌلي پاڇن ۾،
ڪنهنجا پيرا ڪين ڏسان ٿو.
لات اُجهائي وات آ آوندم
هيٺ مٿي اوساڻ ڏسان ٿو.
ٿي وئي آس نراس سڀين جي،
آزاديءَ جي ديوي اڄ،
ڦاٿل آ ست ڪوٽن ۾،
منهنجي هٿ ۾ پڳل قلم
منهنجا گيت هٿين خالي،
دل ٿي چٽي اڄ،
اوچي ڪوٽ جي ديوارن سان،
سر ٽڪرايان،
مٿو ڦاڙيان،
من ڪو پٽ جو چٽر لهي،
۽ آئيندي جو ڪوئي ماڻهو
هيئن چوي
اوچي ڪوٽ جي ديوارن جو چٽر لٿل آهي،
پنهنجو ماضي،
پوتر آهي، روشن آهي..

غزل

آ ذات رُئي ڪي ڏينهن ٿيا
اڄ منهنجا گيت اُڏامي ويا.

ٿيو مانو پاڻي سنڌوءَ جو
ڪا وٺوئي ڪانهي ٺاهه ٺيا.

ڪنهن ست ڏني ۽ تار چني
سو ساز پڳو جنهن گيت چيا.

اڄ جيون ۾ ڪا جهانءِ نه آ
تون چپ چو آهين؟ ڳاءِ هيا.

ڪا مڇ ڪو ملي ڪو پيار ملي
ڪا هير گهلي تون آءُ پيا.

ڪا چٽنگ ڏکي ڪا ٻاهه لڳي
آ پٺت ٻاريون سيءُ پيا.

جانيءَ ريءَ هت جڳ ۾ انور
جي به جيا سي جاڙ جيا.

ٽيڙو

ڪلڪ گھڙي وٺ،
هاريل رت سُڪي ويندو
ڪجهه ته لکي وٺ.

پُور ٿا پوئي،
در تو کڙڪي
ڪن ٿا لنوئي.

ڪونجون پنهنجا ولر سهيڙن،
جھونجھڪڙي جو جنڊ جي جھانءِ،
گلڙا ماڪ ڦڙا ٿا ميڙن.

حيف هجڻي انسان،
عاشق مارين ٿو
وحشي جيوٽ جا نشان.

چوئ سٺا

لڪ لڳندي بهلنگ ٿري ويا هن،
پيار جو ڪو پاڇولو پيو آهي
ڏڪ پيئندي به نشو ناهي ٿيو
ڪنهن کي ڏسندي نشا چڙهي ويا هن.

پڪ آهي ته ڏينهن ٿيندو پر،
هيئن اوندھ ڪانه ڪا ويندي،
تون جي اوندھ ڪان به اڪيون بند ڪندين
باک ڦٽندي به جي هلي ويندي،

سڀاڻي تائين بچياسين ته شعر لکنداسين،
اڄوڪي رات ته گولين جو گهاٽ ٿي وئي آ.
وجود مٽجي وڃي برقرار رهي نه رهي،
خبر پوي ته پوءِ ڪو ناھ ناهي وڃمنداسين.

ترائيل

سُرڇي لڳل چپن جا ٽاڪا ٽوڙي موڙي ڳاءِ،
سانجھه به سُرڇي لائي، ڪنهنجوراڳ آلاپي ويئي،
رات ٿيڻ کان اڳ ۾ پنهنجي مونجهه مروڙي ڳاءِ،
سُرڇي لڳل چپن جا ٽاڪا ٽوڙي موڙي ڳاءِ.

جنمن جون چٿرون ۽ ٽوڪون روح تان روڙي ڳاءِ،
هُوڏس ويندڙ انڌياري ۾ آڳ آلاپي ويئي،
سُرڇي لڳل چپن جا ٽاڪا ٽوڙي موڙي ڳاءِ،
سانجھه به سُرڇي لائي، ڪنهنجوراڳ آلاپي ويئي،

ڏيئي جي وٽ ڦڙڪو ڏيئي، ڄاڻ وسامي ويئي،
اوندهه ٿيندي ڏسي نه سگهندين لکي نه سگهندين،
سج لٿي کان سڌڪي سڌڪي، رات آروڻي پيئي،
ڏيئي جي وٽ ڦڙڪو ڏيئي، ڄاڻ وسامي ويئي،

ڏيئورت سان ٻار سگهو ڪر دل کي جهيرون ڏيئي،
جواني ويندڙ رت نه هوندڙ، ڪلي نه سگهندين،
ڏيئي جي وٽ ڦڙڪو ڏيئي، ڄاڻ وسامي ويئي،
اوندهه ٿيندي ڏسي نه سگهندين لکي نه سگهندين.

دوها

دل تي لت ڏئي ٿو هڪڙو هلڪو ٽمڪ ڏيان،
دنيا سان منهن ڏيڻو آهي، ڪهڙي آڻ ميان.

سانجهي سهڙي چمڙا اُڏريا، اولهه ڳاڙهي لاک،
ڄاڻ اچين ٿي ڄاڻ اچين ٿي، ڦٽي وئي آ باک.

گُڪڙن پويان دس هنيا هن، مون کي پُور پون،
تنهنجي پاييل چرڪي چوري، منهنجا ڪن لنون.

رات سمهي پئي پاسا ڪوڙي، مون کي ننڊ نه آئي،
سُندر سُپنن، ڪوڙين سُرڪين، منهنجي جاڳ جلائي.

ماڻ مري وئي ساز سڙي ويا، ڪونهي ڪو پڙلاءِ،
گونگا ٻوڙا پاڇا ڪنهنجا، ڀٽڪن ڪنهنجي لاءِ.

سار جڏهن پي آئي تنهنجي، سارنگ ٻڌجي آئي،
منهنجي من کي ٻارن وانگي، رٿاري ڪلائي رهائي.

وائي

مند وري آ، هير گهلي ٿي، اچڻو آن تون آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو تارا.

گؤنچ نمڻ ۾ ڏيها ڪرڻ، پيريون ٽنڊريون، ويا سيارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو تارا.

سرنهن سندوقولار ڏسي ٿيا، مست هي ڏاڳها سارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو تارا.

هي بوڙيندا ۽ چنگ ته ٻڌني! سڏني توکي ساوا تارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو تارا.

اڱڻ بهاريم سهر اڳاٽم ڪن نه نياپو ڪنيا تا ڪارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو تارا.

ميندءَ رتڙا هٿ اڇا ٿيا، قارون پائي وجهمايان ڍارا، آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو تارا.

آءُ پيارا آءُ پيارا، اچڻو آن تون آءُ پيارا.

جهومن ڪونگو تارا.

گیت

من مندر ۾ توبن سھڻا،

ڏوپ نه ڪوئي واس! — الا ووا!

ڏوپ نه ڪوئي واس!

تون ۽ مان ٻيوناهيون جاني،

آهيون ڪوسو ماس! — الا ووا!

ڏوپ نه ڪوئي واس!

پورنماسي رات پري آ،

انڌيارو سڀ آس! — الا ووا!

ڏوپ نه ڪوئي واس!

تڏڙي تڏڙي رات اُتاري،

جسم سندنو احساس! — الا ووا!

ڏوپ نه ڪوئي واس!

چنڊ چڪور ته پنهنجي ۾ هن،

من چو آه اداس! — الا ووا!

ڏوپ نه ڪوئي واس!

منهنجي منزل ڌرتيءَ تائين،

گوليان چو آڪاش! — الا ووا!

ڏوپ نه ڪوئي واس!

ستار پيرزادو

عبدالستار پيرزادو ستار جي نانءُ لکڻ شروع ڪيو. سندس تعلق به ان ئي خاندان سان آهي، جيڪو ڳوٺ جو سڀ کان وڌيڪ ۽ ڪهنه مشق شاعر طور مشهور ٿيو يعني رحمت الله پيرزادو. هو سندس سڳو چاچو ۽ مير محمد پيرزادو سڳو سئوٽ، اڃا به وڌيڪ ويجهائپ اها جو جڏهن ستار 29 جنوري 1950ع ۾ تهه سياري جي علي الفجر پيدا ٿيو ته کيس سندس چاچي رحمت الله جي گهرواري ڪٿي پنهنجو ڪيو. سبب هي هو جو دوست علي نوڪريءَ سانگي ڳوٺ کان گهڻو پري يعني سڪرنڊ ۾ ڊائريڪٽر ايگريڪلچر ريسرچ فارم وٽ ملازمت ڪندو هو. سندس والده جيڪا حاجي لعل بخش شيخ جي وڏي پٽ غلام حسين جي ڌيءُ هئي. اها انتهائي ننڍي عمر جي هئي، ستار جي پالنا سندس چاچي ۽ چاچيءَ پنهنجي ڏمي ڪري ڇڏي. جيئن ته دوست علي اهو شخص هو جنهن ڳوٺ جي رسم کان بغاوت ڪري، والده جا ڪجهه پئسا ڪٿي، درياھ ٽپي وڃي سڪرنڊ نڪتو ۽ اتي ڊاڪٽر عبدالباقي سليمان شيخ وٽ گهرو ملازم بڻيو. ڳوٺ جي خانداني رسم مطابق اڪثر جو گذر سفر ڪچي جي زمين تي هو. جيڪي سنڌو درياھ جي رحم ڪرم جون منتظر هونديون هيون، پوڏ ڪري لت وجهي وڃي ته فصل ٿئي ۽ جي واري وجهي وڃي ته ٿيو مڙئي خير. تنهن ڪري سڀني جو گذر سفر مريدن خادمن تي هوندو هو ۽ اها ڳالهه دوست عليءَ کي اصل نه ٿي وئي.

ستار سندس پهريني پٽ هو. جيتوڻيڪ دوست علي پنهنجي والد جو ۽ اٺن ڀائرن کان پوءِ نائون ۽ سڀني کان ننڍو ڀاءُ هو، سندس والد اصل مستانو هو ۽ حاجي لعل بخش شيخ جو سئوٽ هو ۽ ڀيٽيو پيو پڻ. ستار ننڍي هوندي ڏاڍي لاڏ ڪوڏ سان پليو کيس خاندان جو هر فرد بيمحد پيار ڪندو هو. ستار کي هڪ طرف چاچي ۽ ٻئي طرف وڏي ماسي، جيڪا ڪنهن سبب ڪري شادي ڪرڻ کان رهجي وئي هئي. ان جي پالنا هيٺ اچي ويو. ان حد تائين جو هو چاچيءَ کي امان، چاچي رحمت الله کي بابا سمجهندو هو ۽ پنهنجي والد ۽ والده کي پنهنجي سئوٽن جيان چاچو ۽ چاچي سمجهندو هو.

خدا جي ڪرڻي جو ستار اڃا ننڍو ٿي هو ته دوست عليءَ جي ٽي پيٽر يعني امام بخش، ولي داد ۽ رحمت الله هي جهان ڇڏي ننڍي پيءُ دوست عليءَ کي اڪيلو ڇڏي وڃي جنت ۾ جا ۱۱ گير ٿيا. تنهن ڪري دوست عليءَ جي ٻلي سندس انهن ٽن پيٽرن جو اولاد پڻ ٿي ويو. جن ۾ امام بخش جو اولاد هڪ نياڻي ۽ هڪ پٽ، رحمت الله جو اولاد چار نياڻيون ۽ هڪ پٽ، ولي داد جو اولاد ٽي نياڻيون سندس پالنا هيٺ اچي ويون تنهن کان سوا پنهنجو اولاد چار ٻار ٿي پٽ هڪ نياڻي.

پر قضا چئجي يا ڪي حد تائين وڌيڪ اعتماد چئجي جو دوست عليءَ جي پيڻ بڻايل انور جي والده يا ملان شفيع محمد جي گهرواريءَ جي تعاون، امام بخش جي اولاد کي سندن والده حوالي ڪري ڇڏيو. حقيقت ۾ دوست عليءَ جو پنهنجي ان پاتئي يعني عبدالرحيم تي ڏاڍو ڌيان هو جو هو جتي به ملازمت ۾ هوندو هو ته عبدالرحيم کي پاڻ سان گڏ رکندو هو. پنهنجو يا سندس ٻيو ڀائٽيو مير محمد جيئن ته اڃا ٻاراڻي وهيءَ ۾ هئا تنهن ڪري هو عبدالرحيم کي بي حد پائيندو هو. پر پوءِ هو ان وات چيل پيڻ سان ڪا وڙجي ويهي رهيو. اصل ڳالهائڻ ٻولھائڻ ٿي ڇڏي ڏنائين.

ستار پرائمري تعليم پنهنجي اباڻي ڳوٺ يعني حاجي لعل بخش شيخ پرائمري اسڪول مان حاصل ڪئي. ڇهين ۽ ستين جماعت نصير آباد، اٺين جماعت مٺياڻي ۽ نائين ۽ ڏهينءَ جي تعليم گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ مان ورتي. 1968ع ۾ سائنس ٽرڊ ڪلاس ۾ پاس ڪئي.

ستار جي ميٽرڪ پاس ڪرڻ کان اڳ ئي دوست علي پنهنجي ملازمت فيلڊ اسسٽنٽ تان رٽائر ٿي ڊاڪٽر اي ايم شيخ جي سفارش تي ٻه سال واڌارو ملازمت جو موقعو ملڻ ڪري روزگار لاءِ جاکوڙيندو رهيو. هو ڏانهن هن ستار کي ڊاڪٽر اي ايم شيخ ڏانهن خط لکي ٽنڊي ڄام نوڪريءَ خاطر موڪليو جتي مير محمد 1967ع ۾ اڳ ئي ريسرچ اسسٽنٽ طور انسٽيٽيوٽ آف ايگريڪلچر ۾ ملازمت ۾ هو.

ستار پنهنجي ڳوٺ، گهر، خاندان، جيڏن سرتن گهڻين، گهارن، لوڙهن، چنن، جهلي بند، درياھ جي ڪپ، بمبر راندين روندين، ڊڪنڊڙ ڊوٽنڊڙ الهڙ پڻي کي الوداع چئي، ملازمت جي گهاٽي کي گيڙڙ ۽ روزگار حاصل ڪرڻ لاءِ، ان ساڳئي اداري جي سوائل ڪيمسٽري Soil

Chemistry کاتي ۾ لیب اسسٽنٽ جي نوڪريءَ سان لڳي ويو. هتي ڪو سندن گهر ڪي ماٿر ته ڪين هئا، تنهن هوندي به هو مير محمد ۽ ان جي دوستن سان گڏ اياز ميمڻ جي پوسٽ گريجوئيٽ هاسٽل جي هڪڙي ڪمري ۾، اياز ميمڻ، سائين رکيو ڏيرو ۽ مير محمد سان گڏ رهڻ لڳو. سندس ٽئي روم ميس مير محمد جا گهرا دوست هئا، هو به ستار کي ڀائيندا هئا. هڪ اهڙو به وقت اچي ويو جو 1969ع ۾ مير محمد جي بدلي ڪرندڙ، ويٽ ريسرچ انسٽيٽيوٽ ۾ ٿي وئي، وري سائين رکيو ڏيرو ۽ اياز ميمڻ به سرڪاري ملازمت ڪري ڪن ٻين شهرن ڏانهن هليا ويا ته ستار ڏوڪريءَ جي هڪڙي دوست مسٽر پان (نالو وسريل) جيڪو ايگريڪلچر انجنيئرنگ ورڪشاپ ۾ سينئر ڪلارڪ هو ان سان گڏ رهڻ شروع ڪيو.

ستار جڏهن اياز ميمڻ ۽ پوءِ سائين رکئي ڏيري جي ٻيچلسر هاسٽل تي مير محمد سان رهندو هو ته اتي هو ۽ مير محمد ادبي ڪتاب ۽ رسالا پڙهڻ لڳا. انهن ئي ڏينهن ۾ مير محمد جو ڌيان شاعري ڪرڻ ڏانهن ويو ۽ ٻنهي کي ادب پڙهڻ جو شوق جاڳيو جنهن هڻي وڃي هنڌ ڪيو ۽ مير محمد ۽ ستار ٻئي اڄ مستند شاعر ۽ اديب چورائڻ جي قابل ٿيا آهن.

1969ع جي جولاءِ مهيني ۾ ڊاڪٽر اي ايم شيخ ستار کي پنهنجي نظر هيٺ رکڻ ۽ دوست عليءَ جي بهتر ساٿ ٺاهڻ جي خيال کان ستار کي پنهنجي پٽ ڊاڪٽر فرخ سيار شيخ جي پتالا جي ليبارٽريءَ ۾ ملازمت لاءِ رڪرايو. هاڻ ستار ننڍي ڄام مان ٽپڙ سهيڙي حيدرآباد هليو آيو.

ڪتاب ۽ رسالا پڙهڻ جو شوق ته اڳي ئي هوس، اهو هتي اڪيلو رهڻ ڪري تهاڻ ٿي تڪو ٿي ويس، ادبي رسالا ۽ ڪتاب، سنڌي توڙي توڙي اردو پنهنجي سمجهه ۽ سگهه آهر خريد ڪري پڙهڻ لڳو. انهن ڏينهن ۾ محترم ذوالفقار علي ڀٽو فيلڊ مارشل محمد ايوب خان جي حڪومت کي الوداع چئي ملڪ ۾ هڪ سياسي جماعت پاڪستان پيپلز پارٽيءَ جو بنياد رکيو 1967ع ۽ 1968ع ۾ ون يونٽ خلاف وري اڻٽيل تحريڪ هڻي وڃي هنڌ ڪيو ۽ 1969ع ۾ جنرل يحيٰ خان جي مارشل لا هوندي ون يونٽ ٽوڙڻ جو اعلان ٿيو. سنڌي عوام خوشيون ملهائون، اديبن ۽ شاعرن ۾ سرهايون آيون ۽ خوب ادب سرڃيو ۽ ان ادب جو ستار اکين ڏٺو شاهد هو.

هتي حيدرآباد ۾ نئون وارد نوجوان، 19 ورهيه عمر نه گهر پاتي، نه ڳوٺ واسي، نه يار دوست، نه اوهي نه واهي، ليبارٽريءَ ۾ ڪم ڪندڙ سڀ جا سڀ ڌاري ٻولي ڳالهائيندڙ سڀني جا پنهنجا مقصد مهانڊا، سڀني کي پنهنجا خاندان، سڀني کي پنهنجا دوست ۽ جيڏا سرتا، ستار سان برميچي ٿي نه اچن. سندس اڀوجهائي مان فائدو وٺڻ لڳا ۽ سندس سادگيءَ تي ٽوڪون ۽ اردو ڳالهائڻ تي ڪلون ڪرڻ لڳا. ڪي ته ساڻس وڙهڻ به لڳا، پر هي نيٺ پهراڙي جو ٻالو ڀولو ٻار شهر جي چالاڪ ۽ چست چوڪرن سان صرف ادب سان ناتا هڻڻ ڪري ڳالهائڻ جهڙو هو ٻيو کيس پر جهلو ڊاڪٽر اي ايم شيخ جو هو.

1973ع جي آڪٽوبر ۾ سندس شادي پنهنجي چاچي رحمت الله جي ڌيءَ سان ٿي جيڪا کانئس صرف ڏهه سال وڏي هئي. شادي ڪري ستار پنهنجي گهرواريءَ کي حيدرآباد وٺي آيو. 1974ع جي 11 سيپٽمبر ۽ رمضان جي آخري جمعي تي کيس پهريئي ڌيءَ ڄائي ۽ ٻنهي هڪ سال جي وقفي سان يعني 28 ڊسمبر 1975ع تي کيس پٽ پيدا ٿيڻ جي فون آئي. انهن ڏينهن ۾ سندس گهرواري ڳوٺ ۾ هئي. يعني پٽ جي پيدائش به ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ ۾ ٿيس.

حيدرآباد ۾ اڪيلاپ ۽ ويڳاڻپ کي ختم ڪرڻ خاطر هن پنهنجا ڪي دوست جوڙڻ جي ڪوشش ڪئي پئي ته حُسن اتفاق جو هڪ ڏينهن ريشم گهٽيءَ مان ليبارٽري ايندي سندس نظر ماهوار سهڻيءَ جي بورڊ تي پئي ته هي بنا ڪنهن چاچ سڃاڻ جي اوڏانهن لڙي پيو. طارق اشرف سيد، ماهوار سهڻيءَ جو اڀيڏيتر، سندس آفيس، ڪتاب اوس پاس پڪڙيل، آيل خطن جا اٺبار ٿيل تي، ڪي پاسي کان رکيل، هڪ نئون نوجوان چهرو هن جي سامهون ويو السلام عليڪم وعلڪم السلام هت بلائي، نالو دهرائي بيهي رهيو ته هن ويهڻ لاءِ چيس. پوءِ صحيح معنيٰ ۾ تعارف ٿيو. ستار هري پيو پئي ويهن ته پنهنجو پنهنجو ڪم ڪن، يعني طارق اشرف ڇپجندڙ ليڪن جي پروف ريڊنگ ڪرڻ لاءِ ڪنڌ ان تي جهڪائي ويٺل ۽ ستار ڪوئي رسالو يا ڪوئي ڪتاب پڙهندو رهيو. ايئن دوستي پختي ٿيندي وين ۽ ستار هر روز نه سهي پر وقت ملڻ سان سهڻي آفيس ۾ اچڻ لڳو ۽ نيٺ طارق اشرف سان حجابتنو ۽ گهرو ٿيندو ويو. پوءِ هو به طارق اشرف جي پروف ڏسڻ ۾ مدد ڪرڻ لڳو. اتي جن

ٻين اديبن ۽ ادب دوستن سان ملاقات ٿي تن ۾ ولي رام ولي، سنيڊ ظفر حسن شاهه ارشاد قاضي، فيروز ميمڻ ۽ وقت بوقت ٻاهران گهي آيل اديبن ۽ شاعرن سان ميل ملاقاتون ۽ ڄاڻ سڃاڻ ٿي.

1971ع کان ستار شاعريءَ ۾ پير پاتو اهو به عجيب اتفاق هو رات جو 12 وڳي روزانه هلال پاڪستان جي ڪورٽ ويو بلڊنگ ڪراچي جي آفيس، ستار انور سان ملڻ ۽ آچر ملهائڻ لاءِ آيل، هر ڪو خبرون ترجمو ڪرڻ ۽ ڪو مضمون لکڻ ۾ مصروف، هر ڪنهن جا ڪنڌ جهڪيل، هو اڪيلو ماٺ ميٺ، نگاهون تعاقب ۾ ۽ ڪنن ۾ ٿيلي پرنٽر جي ٺڪ ٺڪ، ڪڏهن ڪڏهن ذهنن ۾ هٿوڙن جي ڌڪن جيان محسوس ٿيندڙ، هن کيسي مان پين ڪڍي، انور کان پنو گهريو ۽ لکيائين صحافين تي هڪڙو آزاد نظم، ڏيکاريا ٿين انور کي ۽ ان ڏسي واه واه چئي، اسلم آزاد کي پنو ڏيندي چوڻ لڳو يار هي ته ڏس، اسلم آزاد انهن ڏينهن ۾ روزاني هلال پاڪستان جو نيوز ايڊيٽر ۽ هفتيوار فلم ايڊيشن جو انچارج، نظم ڏسي، هڪ اڌ لفظ جي هيرائيري ڪري پنهنجي فلم ايڊيشن ۾ ڇاپي ڇڏيو.

نظم ڇپجڻ ۽ اخبار خريد ڪري ڏسڻ کانپوءِ ستار جي دل گدگد ٿي ڄڻ نچڻ ٽپڻ لڳي، پوءِ ته اهو سلسلو جاري رهيو، پوءِ مضمون لکڻ جي ڪوشش اهو به شيخ اياز جي شاعريءَ تي جيڪو هدايت منگي، هلال پاڪستان جي ادبي صفحي ۾ ڇاپيو وري ڪجهه ڪهاڻيون لکڻ جو تجربو ڪيو ۽ رسول بخش پليجو جي سنڌي ادبي سنگت ۾ خيالن کان متاثر ٿي اردوءَ مان سنڌيءَ ۾ ترجما ڪرڻ شروع ڪيا، سامورا ماشيل جي هڪڙي عورتن جي آزاديءَ تي تقرير جو ترجمو ڪيائين، امرتا پريتم جا ٻه ناولٽ تيرهون سورج ۽ ايڪ سوال ترجما ڪيائين ۽ وري خليل جبران جو جڳ مشهور ناولٽ پرافٽ Prophet جو به ترجمو ڪيو. هيل تائين ستار جا طبعزاد، ترجمو ڪيل ۽ سهيڙيل ڇپجي پڌرا ٿيل ڪتابن جو تعداد 14 آهي، ايترو تعداد اڻ ڇپيل ڪتابن جو پڻ ڪمپوز ٿيل ڪمپيٽر ۾ محفوظ ٿيل اٿس.

1977 جي فيبروري مهيني ۾ ستار حيدرآباد کي خيرباد چئي ڪراچيءَ هليو آيو اتي سڀ کان پهريائين سنڌي ادبي سنگت ڪراچي شاخ سان لاڳاپجي ويو. س. ا. س. سان ته هو حيدرآباد ۾ به لاڳاپيل ۽

خزانچي طور عهديدار رهيو جڏهن ته سيڪريٽري امداد حسيني هوندو هو. انهن ڏينهن ۾ س ا س جي گڏجاڻين ۾ حيدرآباد ۾ رهندڙ ڪيترائي سينيئر اديب شامل ٿيندا هئا، ستار انهن جي آڏو پنهنجي شاعري پيش ڪندو هو، ٽيڪا ٽپٽي ٻڌي ماٺ رهندو هو ايئن اديبن جي اتساهه سان ستار اديب شاعر ۽ مضمون نگار بڻجي ويو. سندس ڪتاب هيئن ڇپيا:

1. پيغامبر: هي ترجمو جبران خليل جبران جي ناولت پرافٽ Prophet جو 1985ع ۾ نيو فيلڊس پبليڪيشن، ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد پاران ڇپيو ويو. هن ناولت ۾ جبران خليل جبران رسول وقت کي ڏيکاريو آهي، جيڪو هڪ شهر کان ٻئي شهر اسهڻ لاءِ تيار ۽ پيڙيءَ تي سوار ٿي روانو ٿيڻ وارو آهي ته ان وقت جي سندس پيروڪارن کانئس پنهنجي پنهنجي زندگي يا معاشري بابت سوال پڇيا آهن، جن جا جبران اهڙا جواب ڏنا آهن جيڪي دنيا جي هر خطي سان لاڳاپيل انسانن جي لاءِ اڄ به مؤثر آهن. هن ڪتاب جون ٻه ٻيون ايڊيشن به ڇپجي وڪرو ٿي چڪيون آهن.

2. مون کي محبت آهي: هي ڪتاب به جبران خليل جبران جي پنجاهه ڪهاڻين تي ٻڌل آهي. هي ڪتاب به نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد پاران 1996ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. جبران خليل جبران جون انتهائي مختصر ڪهاڻيون، دانش، ڏاهپ، فلسفي ۽ سوچ تي ٻڌل، پُراثر ننڍڙين ڪهاڻيون آهن جيڪي پڙهندڙن ۾ بيحد مقبول آهن.

3. تيرهون سج: امرتا پريتم اصل ۾ هند جي پنجابي ٻوليءَ جي شاعره، ڪهاڻيڪار ۽ ناولسٽ آهي. سنڌي اديبن ۽ ادب دوستن ۾ بيحد مقبول رهي آهي. سندس هي ناولت ترجمو ڪيو ۽ سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچيءَ پاران سيپٽمبر 1999ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو. هن ناول ۾ هڪ اديب، جيڪو ڪهاڻيڪار ۽ ناول نگار آهي ان تي هي ناولت ٿري رهيو آهي ته ڪيئن هو ورزگار خاطر هڪ پريس ۾ پروف ريڊر جو ڪم انتهائي گهٽ اجرت تي ڪرڻ لاءِ مجبور آهي. پر جڏهن کيس سندس پڙهندڙ سان ملاقات ٿئي ٿي ته کيس خبر ٿي پوي ته سندس پڙهندڙ هن جا ڪتاب ڪيئن ڳوٺ جي زميندار کان لکي ۽ اجتماعي طور پڙهندا ۽ پسند ڪندا آهن ته کيس پنهنجي ڪم جو اجورو ملي ٿو وڃي.

4. ويا جي هنگلور: هي ڪتاب شيخ اياز جي شاعري ۽ شخصيت تي لکيل مضمونن کي سهيڙي گڏ ڪري هن ڳتڪي جي صورت ۾ پيش ڪيو ويو جيئن ايندڙ نسل کي شيخ اياز تي کوجنا ڪرڻ خاطر ڪا به سهولت ميسر نٿي. هي ڪتاب به سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ 1999ع ۾ ڇپائي پڌرو ڪيو. حقيقت ۾ هي ڪتاب سهيڙيندي ستار 50 کن مضمون ماهوار سهڻي جي شيخ اياز نمبر، هفتيوار برسات جي شيخ اياز نمبر، ماهوار سپون ۽ ماهوار ڪونج جي شيخ اياز نمبرن مان شيخ اياز جي زندگيءَ ۾ سهيڙيا ۽ ڪمپوز ڪرايا هئا. پر جيئن ته ان سڀني تي خرچ جو ڪاٿو اڪيڊميءَ جي سگهه کان مٿانهون ٿي ويو تنهن ڪري جلد پهريون ۾ 28 مضمون ۽ ڊاڪٽر فهميده حسين جي مهاڳ سان ڇپيو هو.

5. شاهه لطيف جي شرح: منهنجو ماسٽر ۽ انور جو سڀ کان وڏو ڀاءُ فقير يار محمد، شاهه عبداللطيف جي بيتن بابت اسان کي سدائين ڇڻيندو رهندو هو ته اوهان شاهه لطيف جي درست شرح نه ٿا ڪريو. آءٌ کيس هڪ ڊگهي عرصي کان اهو چوندو پئي آيس ته پلا اوهان ان جي شرح لکو. هو ڪلياڻ آڏواڻيءَ سان ڪنهن حد تائين سهمت هوندو هو نيٺ منهنجي ٿيڪاري ٿي ڪيڊ پوڻ کان پوءِ پنهنجي زندگيءَ جي آخري سال ۾ هن شاهه لطيف جي شاعريءَ جي شرح لکي ۽ منهنجي خواهش کي عملي جامو پهرايو سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ 1999ع ۾ ان سڄي رسالي مان ڪي پنج سُر چونڊي ڇاپي پڌرا ڪيا، هن ڪتاب ۾ ڀٽائي سائين جا جيڪي سُر آهن اهي آهن، ڪاموڌ، ڪيڏارو، ڪنڀات، سريراڳ ۽ سامونڊي.

6. لاهوتي لڏي ويا: هي ڪتاب حقيقت ۾ سائين علي احمد بروهيءَ جي لکڻين جو ڳتڪو آهي، جيڪو 2000ع ۾ سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ ڇاپي پڌرو ڪيو. هن ڪتاب ۾ علي احمد بروهي صاحب جون ڪجهه مزاحيه ۽ ڪجهه فڪر انگيز يا حيران ڪندڙ 50 لکڻيون آهن. سائين بروهي صاحب جون اهي لکڻيون دوست راز شر جي سهڪار سان اسان کي مليون آهن. جن مان اها چونڊ ڪئي وئي، سندس اڃا به ڪجهه لکڻيون اسان وٽ موجود آهن، پر انهن کي سهيڙڻ جو شل وقت ۽ مهلت ملي.

7. سرمد شهيد: هي ڪتاب به ستار جو ڪيل ترجمو آهي، هي ڪتاب سرمد نالي ڊاڪٽر جيت سنگھ سيٽل جو اصل ۾ پنجابي گرمکي لپيءَ ۾ ڇپيل ۽ تحقيق تي ٻڌل آهي. جيڪو دراصل راڌا سوامي ست سنگ بياس، ڀارت مان اردو ٻوليءَ ۾ ڇپجي اسان کي پڙهڻ لاءِ مليو هن ڪتاب ۾ سرمد شهيد جي زندگيءَ بابت اهم معلومات ۽ ڪجهه سندس شاعري فارسي رباعيات سان گڏ اردوءَ ۾ پڻ ترجمو ٿيل هيون. انهن کي سنڌي پڙهندڙن لاءِ سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ 2002ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو. هن ڪتاب جا ٻه ڀاڱا آهن، هڪ ۾ سرمد شهيد بابت ڄاڻ، هن تي الزام ۽ انهن جو جواب، مذهبي تعصب جو ڪاٺيو ثبوت، اقتدار تي قبضو ڄمائن ۽ خطري ۽ ڀاءُ کي مارائڻ ۽ وري پاڻ کي اسلام جو سورهيہ سڏرائڻ کي وائڻو ڪيو ويو آهي ۽ ٻئي ڀاڱي ۾ سندس شاعريءَ جو نموني سنڌي ترجمي جي صورت ۾ پيش ڪيو ويو آهي.

8. آکاڻي : هي ڪتاب ستار جو سهيڙيل آکاڻين جو مجموعو آهي، جيڪو جون 2006ع ۾ سائين نور الدين سرڪي ۽ خواجہ سليم نور حسين جي سهڪار سان، سهيڙي پڌرو ڪيو ويو. هن ڪتاب ۾ موجوده دور جي نمائنده ليکڪن سان گڏ اسان کان اڳ واري ٺهيءَ جي آکاڻين مان چونڊ ۽ ڪجهه ترجما گڏي ڇاپي پڌرا ڪيا ويا. هن سلسلي ۾ ٻيو ڪتاب سهيڙڻ ۽ ڪمپوز ٿيڻ کان پوءِ ڇپجي منظر عام تي اچي نه سگهيو ان جو سبب دوستن جي عدم سهڪار جو شڪار ٿي ويو.

9. آواره : هي ڪتاب شيخ اياز جي چونڊ ڪهاڻين ۽ ڪجهه مضمونن جو اردو ٻوليءَ ۾ ترجمو ٿيل آهي، جيڪو پڻ سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچيءَ پاران سال 2006ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو ويو. هن ڪتاب ۾ پڻ ٻه ڀاڱا آهن، هڪ ڀاڱي ۾ 13 آکاڻيون ۽ 4 ادبي مضمونن جو ترجمو ٿيل آهي. شيخ اياز جي هي جهان ڇڏڻ کانپوءِ اردو دان طبقي کي سندس شاعري ۽ لکڻين جي پڙهڻ جي ضرورت محسوس ٿي ۽ مختلف رسالن جي ضرورت جي پورائي لاءِ ترجمو ڪيل، سڀني ليکڪن کي هڪ جاءِ ڪري پڙهندڙن لاءِ پيش ڪيو ويو هو.

10. سڀني چوپڻ ڏينهن : هي ڪتاب ستار جي پنهنجي مختلف وقتن تي لکيل ۽ رسالن ۾ ڇپيل آکاڻين جو مجموعو آهي. جيڪو پڻ سنڌ

ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ پاران اپريل 2008ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. هن ڪتاب ۾ ڪل 21 آکاڻيون ۽ هڪ ڊرامي جو هڪ حصو ڇپيل آهي.

11. آدرشي انسان : هي ڪتاب ستار جو سهيڙيل سائين نور الدين سرڪيءَ جي لکڻين، انٽرويو ۽ شخصيت متعلق مختلف ليکڪن جي رايُن تي ٻڌل ڪتاب آهي. هن ڪتاب جو محرڪ سائين نورالدين سرڪيءَ کان سندس آتم ڪٿا لکرائڻ بدران ٽيپ ڪئي وئي هئي، جيڪي هڪ ڪلاڪ جون ڇهه ڪئسٽس هيون، اهي پني تي لاهي ۽ ڪجهه سندس لکڻيون گڏ ڪري هي ڪتاب سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچي پاران 2009ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو ويو. هن ڪتاب ۾ ٽي ڀاڱا آهن، جن ۾ پهريون ڀاڱو مختلف وقتن تي کانئس انٽرويو ورتل ڇپيل آهن، جن جو تعداد پنج آهي. ٻئي ڀاڱي ۾ سندس رچنائون آيل آهن، جيڪي 14 آهن ۽ آخري ٽئين حصي ۾ سرڪي صاحب تي لکيل ڪن ادبين ۽ گهڻ گهرن جا رايَ آهن.

12. قصائد پاڪ: خالص قصيدي جو ڪتاب، ليکڪ رحمت الله پيرزادو هي ڪتاب پنهنجي مرشد جي شان ۾ ڇپيل قصيدن تي ٻڌل آهي. جنهن ۾ رحمت الله ولد عبدالعظيم پيرزادو ۽ والد مير محمد پيرزادو ۽ ڏاڏو نوجوان رحمت الله پيرزادو هي شخص ڳوٺ فيدر ۾ ڄائو هو ۽ ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ ۾ 1951ع ۾ پڙهيو پڌري ويو هو. هي ڪتاب ٻه سنڌ ادبي اڪيڊمي ڪراچيءَ جولاءِ 2009ع ۾، لواري شريف جي بزرگن جي عقيدتمندن لاءِ ڇاپي پڌرو ڪيو. هن ۾ سندس 45 قصيدا شامل آهن. جڏهن ته سندس ان کان پيشا تيڻا قصيدا اڃا اڻ ڇپيل آهن ۽ سندس رومانوي شاعري پڻ ڇپجي نه سگهي آهي، هي ڳوٺ جو پهريون مستند شاعر هو.

13. سورن سانباھو : هي ڪتاب ستار جي پنهنجي ڪيل شاعريءَ تي ٻڌل آهي، جيڪو پڻ سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ 2010ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو آهي. هن ڪتاب ۾ ستار جن شاعراڻين صنفن تي طبع آزمائي ڪئي آهي، اهي آهن بيت، دوا، سورن، گيت، چوڻ، ستا، هائيڪا، ڏيڍ ستا، نظم آزاد نظم غزل ۽ تراثيل. هي ڪتاب 160 صفحن جو آهي.

14. قصائد پاڪ-2: هي ڪتاب ٻه قصيدن تي ٻڌل آهي، جنهن جو ليکڪ فقير غلام حسين دايو آهي. هي ڪتاب ٻه سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ پاران مئي 2011ع ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو. غلام حسين دايو،

تعليم سان لاڳاپيل هو ۽ مختلف اسڪولن ۾ استاد جي حيثيت سان خدمتون انجام ڏيندي آخر ڊگري ڪاليج، لاڙڪاڻي مان رٽائر ٿيو. 1956ع ۾ هي جهان ڇڏي ويو. چيو ٿو وڃي ته سندس هڪ حمد ڪيتري وقت تائين لاڙڪاڻي جي اسڪولن ۾ صبح جي دعا طور پڙهايو ويندو هو. الاهي ڪر عطا طاقت ڪريون حمد و ثنا تنهنجي، اسان جي دل ٿئي روشن، ڪري سارو هٿا تنهنجي. غلام حسين دايو به نه صرف لواري شريف جو معتقد هو پر لواري شريف جو 1940ع کان 1956ع تائين ملازم پڻ رهيو. هن ڪتاب ۾ سندس عقيدت جا گل قصيدي جي صنف ۾ مرشد لاءِ پيش ٿيل آهن جو جو تعداد 45 آهي. ستار جي شاعري جي چونڊ

ستار پيرزادو جو

جلد شايع ٿيڻ وارو ڪتاب

لونءُ لڳئي لال

(لنءُ تنهين سين لاءِ، جنهن لنءُ لڳئي لال ٿيڻ،
بي سين لنءُ م لاءِ، متان ڪس لڳي ڪارو ٿيڻ.)

سنڌي ٻوليءَ جي 17 آڳاٽن شاعرن جي
چونڊ شاعريءَ ۽ تعارف

گهراڻي لاءِ

03008947200, 03062563417

بيت

گل ڦل گاه گسن ، چؤڏس ٿي سُرهاڻ،
وسي ويو وڏڙو وڻ ٿڻ ٿا وهسن،
پرين شال پُرجمن، مُند سندا مامرا.

اڇا گل ايوڻيءَ جا، ٿاري ٿاري ٿي ٻهڪي،
چٽون چيما جهرڪيون، ٿيٽيمر ٿي تهڪي،
مند سڄي مهڪي، توڙي ڏينمن تهجي ويا.

پيرون ڪپڙن ڪوڙ ڪامنن جمليا ڪارڙا،
تڙگي پاڻيءَ پاند ۾ ، جھول پرن ٿا ٻارڙا،
تو ڪيئن منمنجا يارڙا، وسريا ورڻ ڏينمنڙا.

باک ڦٽيءَ جو ماڪ، جرڪي لٽيءَ جي لامر
رات صبح ۽ شام ماڻهو سيءَ سُڪاڻيا.

ڏنم توکي ڏاج ۾ ، لڙڪ اکئين لاڙي،
ساه نہ ائين ساڙي، جدائي هن جيءَ کي،

دوها

آءِ هلي هڪ وار ٿلي، اڱڻ اُجاري وڃ،
من ۾ مائي چڻنگ مٺي، پٺيت ٻاري وڃ.

جيڏي ڪاري رات، تيڏا روشن نيٺ،
ڪيئن نه ٻڪجن تن سان، منهنجا آتا نيٺ.

اکڙيون ڪول ته اوتيان تن ۾ پنهنجي من جي جوت،
اونداهيون سڀ روشن بڻجن، منهنجي دل جا هوت.

جنهن جا ڳل گلاب کڙيل، نرگس جهڙا نيٺ،
سي ئي منهنجا ساجن سر تي، سي ئي منهنجا سين.

لائي پريت ناهن سرتا، آهي پنهنجي ريت،
موهي ماڻن سان نه مارڃ، جڙ لائي نا جيت.

ساڻي ساري هنجون هاري هيءَ اياڻي ڪير،
راهه نھاري سج اُپاري، ڪنهن جا گھٽ ۽ گھير.

رات وسائيم وڌڻو، توکي ساري سين،
ڪنهنجا ساريم ڪين ڪي، سرتين ڏنا جي وين.

سورثا

لڙي هيل ته آءُ ، ڏس ته اسان جا ڏاکڙا ،
سڌ نه ساڻ سماءُ، ڪهڙو ويلُ وهي ويو.

چڙهي مٿي چوٽ، ڏسي بيٺو چنڊ،
جيڏا اونچا ڪوٽ، اوڏو ظلم زمين تي.

تون به ته اوري آءُ، توڙي آءُ رڙهان پيو
منهنجو ٿمريو ٿانءُ، ڀرج پنهنجي ٻاجه سان.

تم ته ڳوڙها نيٺ، ٽپڪي پاند ڀُڄائيو
پنهنجا سڀئي سڀ، ساريم ويٺي سانت ۾.

ڪالمانگر ڪانگ، ڪنڊيءَ ويٺو ٿاڻي،
ساڻيٽڙن جو سانگ، آهي منهنجي پار ڏي.

آءُ اگر تو سان، ڪريان روح رچنديون،
چنڊ ڪٿين سان، ٿڪ ٻڌي ٻڌندو رهي.

ڪانهي ڪا به ميار، توتي منهنجا يار
آهي مون جمار، اُڪندي ازل ڪوٺ.

گيت

تنهنجي سار ستائي،

ساجن!

پل پل ٿي تڙپائي.

ڪيڏا ڏينهن وڃوڙي پيڙا، ڪين لڏي تو سار

ڪيئي چؤماسا گذريا، لنگهي ويا سوين بهار.

ڪونج لنگهي ڪر لائي،

ساجن!

پل پل ٿي تڙپائي.

هيل اچي ڪر ميل، ڏکڻي هن ڏيل سندو ڪر دارون،

ساه سڪي ڀر ريجهي ڪين، ڪري اوهان لاءِ ڪارون.

سوراندري ڪر لائي،

ساجن!

پل پل ٿي تڙپائي.

واجهه وجهان واجهائين، سڏ پڙاڏا ساريون واٽون،

روح رڙي ٿو تولد ساجن! نيٺ وسن جيئن ڇاٽون.

ڇڻ ڪو سارنگ ڳائي،

ساجن!

پل پل ٿي تڙپائي.

آءُ هلي پوءِ ڏيهه پلي، ڳالهيون ڳائي ڪين مڙي،

چوريو منهنجو ڇٽ آهي، ڪن پئي هن چنگ چڙي

ساه سندر سڀڏائي،

ساجن!

پل پل ٿي تڙپائي.

چؤ سٽا

ڪوئي فرشتو ناه پل ڪٿي اديب هجي،
چار ڪتاب لکڻ، شرافت جي نشاني ناهي.
ڪري ڏوه ثواب ٿو هر ڪو پنهنجي لاءِ،
عابد جي نشاني ته ڪو ئي نغمو ناهي.

ساڳيو مان آهيان ساجن! ساڳيا منهنجا حال،
ساڳيو آهي جڳ سارو ساڳيا جڳ جنجال.
قرب ته رهيو ناهي، ڪنهن جي دل ۾ يارو!
هر ڪو هاڻ تڪي پيو ڪنهن پئي جا مال.

روح جون ويرانيون رات توڙي ڏينهن ۾
برهه جون برساتيون، مند ڏسن ڪينڪي.
ٿا ٻرن ڪورا اندر پاڦ ٻاهر ڏسي ڪونه ڪو
درد جون درمانيون، توکان ٿين سي ڪينڪي.

پريت پارڻ، توکي سنڀارڻ، وصل وارڻ،
تو ڏي نهارڻ نيڻ نارڻ، منهنجو ڪم آ.
تون لنگهين ڏسندي ورين ويندو رهين،
منٿون ڪرڻ توکي سڏڻ منهنجو ڪم آ.

ٽيڙو

سج نه سنپيران سُور سوا،
سُڪ نه منهنجا ساٿي ٿي،
ڏک نه ڪڏهين ڏور ٿيا.

✽

ڪيڏي ٿڌي ڇانءُ،
جهڙي نم جي هاڙهه ۾،
وٺان تنهنجونانءُ.

✽

هُر لو لو تو مالھ،
پاڻي نيسر مان اُڙهو
آنواندو ڀڳو ڪالھ.

✽

ٿولءِ منهنجا انگ،
لرزن، ڪچن ڪينڪي،
هوا ۾ ڪڙڪ جا سنگ.

✽

چئن سرنهن جو ساڳ،
واه منهنجي ڀاڙي،
ڪيڏو تنهنجو پاڳ.

ڏيڍ سِتا

پيو جوڙ نه پائيندس،
توساڻ پرين مان، پڪ توڙ نباھيندس.

رھ رات تہ راتيان،
ڳالھيون ڪري توسان، سيني ساڻ لڳائيان.

تو کان نہ پڳو پيارا،
مان پاڻ ٿي آيس، واعدو پڳو تو پيارا.

ڪي ڏينھن ٿيا ملندي،
ڪامي وٺي دلڙي، ڏينھن ٿيا سڪندي.

رھ رات پرين ھٿڙي،
تو ڪي نہ وڃڻ ڏيندس، ٻانھن ۾ ڇڏيانءِ جڪڙي.

تون آءُ اچي پرچاءُ،
جھل ڪين ڏين اڪڙيون، تون پاڻ اچي پرياءُ.

ڪو وقت ھيو توسان،
ڳل لڳي ڳرھيو ھيم، سو سُر سليم توسان.

سڪ، سَور سنڀارون

آءُ اوهان جي سار اسانجو آھ سڪايو ساھ
ڪيئي آھن ويڙهي تنهنجي دل جو توسان چاھ

آءُ سڪايل ساري توکي، نيئين وھيان نير
پاڻيان ساڃن ياد اوهانجي دل ۾ پنهنجي تير

سيارو آيو سيءُ سنڀارون، آ من متو ماڻڻاڻ
خالي پنهنجو پاسو ڏسندي جھريو پنهنجو پاڻ

ھيل تہ پارو پارو ناھي، ڇڻ چڙھي ويو سوداءُ
رانديون زونديون وسري ويڙيون مون سان ٿيو اڻيا

سيارو گذري ويو پن چڙھي ويا، موريا سڀ بادام
گوڻج ڦٽا ڦٽ ڦاٽي پيا، سڪ ساري ويا آرام

سج ٽپي ٿو تاءُ ڪري تنهنجي تنهنس ٽپائي ٿي
ڪيڏو ٿو من کانڍو ٿئي، هر وائي دل ورنائي ٿي

رات بهاري آپ شھائو تارا تر ور چنچل چنڊ
راھ تڪيندي تنهنجي ساڃن، گڙيو ذهن ۾ گھنڊ

ڄاڻ ٿتا سڀ ڏينھن پيارا، سانوڻ مستون مست اچي
جيءُ جمجي رم جھم برسي، ھانءُ ھجي جي مورءُ نجي

پن ڇڻ جي ڏس مند وري آ، ڇڻ وريو وڇوڙي واءُ
ساري تنهنجون سارون ساڃن، ساھ چڙھيو سوداءُ

اعتماد

مونڪي آهي پڪ پرين!
جي هڪر مون کان وسري وٺين،
منهنجي ذهن ۾ لفظن جو ذخيره
هڪ جهٽڪي سان ويندو ختم ٿي.
چؤطرف خاموشي ڇانئجي ويندي
اوندهر اندوڪاري،
هر شيءِ نظر کان اوجھل ٿي ويندي
۽ مون کي آهي پڪ پرين!
مان پنهنجو پاڻ کان
ازل کان ابد تائين ڀلجي ويندس.
مون کي آهي پڪ پرين!
ته تنهنجو نانءُ ٿي آهي،
جو منهنجي ساهه جي نازڪ سڳي کي
مضبوط کان به مضبوط ڪيون ٻيٺو آ.
۽ مون کي آهي پڪ پرين!
مون کان تنهن جو نانءُ جي وسري ويو
ته دنيا جي هر شيءِ نه ياد رهندي مون کي،
ڏينهن نه ٿيندو ڪڏهين،
هي چنڊ ۽ تارا سيڻي،
ڪائنات جي منظر تان،
مون لاءِ سڀ غائب ٿي ويندا،
باقي ڪجهه به نه رهندو
سڀ ڪجهه منهنجي نانءُ سان،
مون لاءِ آهه سلما ٽيل سائين.

غزل

جسم آهي سُور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان،
روح آ رنجور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

ڪئي اُڏارون سُڳندن جون، ڏس ڦول به وڪريا پيا آهن،
ڪيڏو پورا لڳو پور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

زخم چڪيل، اک ڏرا ڏنل، آ حالت منهنجي ڪهڙي ٿي،
جسم سڄو ئي سُور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

ڪيڏو پرين جو پنڌ پري، ٿو منهنجو هاڻي ڪنڌ ڀري،
ايئن من آ مخمور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

سمڻا سارا ڪئين نظارا، ڪنهن تي اک ٿي ڪين ٻڌي،
ٿو ڏور ناهاري نور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

ٿو ڪيئن جهٽي هڪ نظر سان، جو به وهي جڳ منجهه پيو،
اهڙو آهي شعور منهنجو ڪيئن ڪيان مان ڪيئن ڪيان.

ترائيل

جيئن ڪجل پاڻي اکين ۾ لالي لبڻ کي لائڻ،
ڏينهن ۾ اوندهه ڀڳي، شفق رنگ وکري ويو.
پوءِ وري کولي دري، مون گهر جهاتي پائڻ،
۽ ڪري اک سان اشارو هٿ چپن تي لائڻ.

منهن جي چمري جا سڀئي ورن ٿي ڄاڻڻ،
گنگنايڻ گيت پئي، سُر سنگيت وکري ويو.
آه اڃان ياد پرين، جو گيت پئي ڳاڻڻ،
جيئن ڪجل پاڻي اکين ۾ لالي لبڻ کي لائڻ.

منهنجا مٺا مٺا ٿيا، هاڻ ته تون ڀر موتي آ،
مون کان پرچي ڪين ٿو روح رڙي توکان سوا.
زندگيءَ تي ڀروسو ٿي ناهي، ياد اها ڪوتي آ.
هيءُ جياپو آهي جنهن تي، سو ته ڳپو روئي آ.

نينهن وڻي مينهن جيان، ان جي نه ڪا چوڻي آ،
رات رُسي دلڙي ڪسي، ڪو نه ٻيو توکان سوا.
مان به ته تون آهيان سائين، ڪانڪا وڇوڻي آ،
منهنجا مٺا مٺا ٿيا، هاڻ ته تون ڀر موتي آ.

ملڪ خاتون

ملڪ به شاه محمد جي پيٽ ۽ امام بخش پيرزادو جي ڌيءَ آهي. سندس جنم فيبروري 1958ع ۾ ٿيو. انهن ڏينهن ۾ فيبروري سياري جي سڀني وارو مهينو هوندو هو ۽ جنوريءَ جي ڀارن کانپوءِ سڀنيءَ ۾ ڪجهه گهٽتائي ضرور ٿيندي هئي پر انهيءَ جي باوجود به هي مهينو سردين ۾ شماريو ويندو هو. ملڪ هونءَ تہ ايم اي سنڌي ۾ بي ايڊ ڪيل آهي. پر سندس تعليم ڪنهن به اسڪول، ڪاليج يا يونيورسٽيءَ ۾ نه ٿي آهي، اسان جي خاندان ۾ جيڪي چوڪريون پهرين انگريزي پڙهيون، اهي هيون رحمت هارڻ ميران سڌرائيندڙ ۽ بي هتي بهشت خاتون ۽ تين هتي زبيده خاتون. بهشت خاتون، انور جي پيٽ، رحمت انور جي ماسا ۽ زبيده انور جي ڀائٽي. هڪ عجيب اتفاق سان رحمت کي والد ۽ نه ڪو ڀاءُ هو. هوءَ پنهنجي پوڙهي والده سان پنهنجي مامي ۽ انور جن جي گهر جي وچ ۾ هڪ ڪمري واري گهر ۾ رهندي هئي. کيس اڪيلائيءَ جو احساس ۽ روزگار جي تانگهه جي جڏهن سندس مرشد خواجه گل حسن، لواريءَ واري کي عرض رکي وئي ته هنن صلاح ڏنن ته کيس تعليم ڏياريو. جيئن ته انهن ڏينهن ۾ اسان جي ڳوٺ ۾ ڪو انگريزي اسڪول نه هو ڪونه ۽ ڏوڪري هاءِ اسڪول اسان کان 8 ميل پري تنهن ڪري ڪنهن اڪيلي چوڪريءَ جو ايئن بنا ڪنهن سواريءَ جو ايترو اچڻ وڃڻ ناممڪن هو تنهن ڪري انور کي چيو ويو ته تون کيس پڙهائ، انهن ڏينهن ۾ انور مهين جو ڌڙو تي پرائمري ماستر هوندو هو ۽ بي اي ڪرڻ جي تياري ڪري رهيو هو. هن به ڪڍي ماءُ ۽ ماسيءَ جي چوڻ تي حامي ڀري. پوءِ اول هن پنهنجي پيٽ ۽ ماسا کي تعليم ڏيڻ جي شروعات ڪئي، جيڪي پوءِ مئٽرڪ ڪري رحمت ۽ بهشت خاتون پرائمري ماستريائون پڙهيون ۽ وري زبيده انور سائنس پري ميڊيڪل ڪري ورتي. ايئن اها ساڳي راهه ملڪ جي لاءِ به جڙي پئي. جيتوڻيڪ انور پوءِ ايم اي فائنل جي تياري لاءِ ڪراچيءَ هليو ويو پر تڏهن به ملڪ ۽ زبيده جيڪا سندس وڏي پيٽ هئي، پنهنجي تعليم جاري رکي ۽ زبيده ايم بي بي ايس ڪئي ۽ ملڪ بي اي پاس ڪري ورتي ته کيس به ماستري ملي وئي. اهو زمانو اهڙو هو جو سرڪار ڳوٺن ۾ چوڪرين کي تعليم ڏيڻ خاطر

اسڪول کولي ڏيڻ پئي گهري پر پهراڻين ۾ پڙهيل عورتون نه ٿي مليون ۽ جيڪي مليون ٿي انهن کي ضرور ماستري ملي ٿي وئي. ايئن ملڪ کي به ماستري ملي وئي. هن جيئن ئي مئٽرڪ پاس ڪئي ۽ ڪجهه شعور حاصل ڪيو ۽ گهر ۾ انور پاران آندل ڪجهه ڪتاب پڙهيا ۽ سندس اندر جو حساس پٿو جاڳي پيو ۽ هن جو ڌيان قلم طرف ويو. جڏهن قلم سندس هٿ ۾ آيو ته ذهن مان جو ڪجهه نڪتس ۽ پني تي اُڪر ڪيائين ته اهو نظم نثري نظم جي صورت وٺي بيهي رهيو ۽ 1977ع جو سال ليڪچر ۾ آيو. يعني هن به 19 ورهين جي ڄمار ۾ شاعري لکڻ شروع ڪئي پر پوءِ هر پهراڙيءَ جي عورت جيان شادي ڪرڻ کانپوءِ اول جيون ساٿيءَ جون ذميواريون، پوءِ ٻارن جون ذميواريون ۽ انهن سان ٿيون نوڪريءَ جون ذميواريون مٿان مڙهڻ سان هن کان به شاعري ڇڏاڻجي وئي. تنهن هوندي سندس گڏيل ڪتاب ”استوپا، سنڌو ۽ ڇنڊ“ ۾ اول ملڪ جي شاعري ڏنل آهي ڇاڪاڻ جو ملڪ، فيض ۽ شاهه محمد کان عمر ۾ به ۽ شعر گوئيءَ ۾ به سڀيڪر آهي. سندس هن ڪتاب ۾ آيل شاعري صرف نثري نظم تي ٻڌل آهي. سندس شاعريءَ جو نمونو هيٺ ڏجي ٿو.

ستار پيرزادو جا ترجمو ٿيل ڪتاب

پيغمبر	خليل جبران
مونکي محبت آهي	خليل جبران
تيرهون سج	امرتا پريتم
سرمه شهيد	جيت سنگ سيتل
آواره (اردو ۾)	شيخ اياز

نظم

يادن جي اڱڻ تي،
ڄمي ويل دز کي صاف ڪندي،
نظر پوي ٿي هڪ تصوير تي....
جا منمنجي خوابن جيان،
گر ڪنيو بيني آهي.
ڇا ڇا نه آهي ان تصوير ۾؟
پيار جو چُهاءِ، وعدا،
چپن جا چُسڪا،
ٻانھن ۾ مضبوط گھيرو
خوف جو احساس،
تہ ڪٿي ڪير ڏسي نہ وٺي،
ان تصوير کي....
نظر پوي ٿي ٻي تصوير تي،
اها تصوير،
جنھن کي ڏسڻ سان،
سڀ جذبا برف جهڙا ٿيو وڃن.
جنھن کي محسوس ڪندي،
خوف اچڻ لڳي ٿو.

جنهن جي ڪانڌيءَ جي پلَو سان،
 منهنجو ريشم جو پلٽُ اٽڪايو ويو
 منهنجي پيءُ کان به شفيق چمرو
 خواهشن جي سمنڊ ۾ لڙهندي،
 ڪو تڙهو هٿ آيو
 بلڪل پهرين تصوير وارو
 مان ان کي چنبڙي،
 پنڌي ٺهاريان ته،
 ماڻهن جي انبوهه جي،
 چپن تي به لفظ هئا :
 ڪارو ڪاري
 طعنن جو وسڪارو
 مان ان تصوير کي،
 زره سمجهي،
 چمڪي پوان ٿي.

نظم

تون جو بار بار
مون کي يادن جي ڦاسي گهاٽ تي لٽڪائي،
وري پنهنجي پُر امن پائن ۾
لڪائين ٿو؟
جنهن لمحي کي مان،
هڪ ڳيت ۾ جذب ڪرڻ چاهيان،
تون ان کي خوشبو بڻائي،
مون ۾ سمائي ڇڏين؟
مان جنهن کي ماضي سمجهي،
پئتي ڇڏيان، تون ان کي،
مستقبل بڻائي آڏو کڙو ڪرين؟
تون مون کان ڪهڙي جڳ جو
وڃ پيو وئين؟
ڪڏهن تون منهنجو سچو بچي،
مون کي گلن واريون،
راهون پيو هلائين.
مان تنهنجي ان رستي کي،
ڪهڙو نالو ڏيان؟
اي منهنجا شعور!

نظم

تتمنجي ياد،
سگريٽ جي دونهين جيان،
وڪوڙي،
بجڙهن ڇڏي ٿي،
تڏهن منمنجومن،
ڳاڙهي ڦلي مان ڏکي،
خاڪ ٿيو وڃي.

نظم

دُور اُفق جي ٽيراڙ ۾،
مون ۾ پڪي ڏٺا،
هڪ ٻئي سان چنمنيون ملائي،
جدا ٿي ويا.....
مون سوچيو
زندگي ملي جدا ٿيڻ،
۽ جدا ٿي ملڻ جو نالو آهي.

نظم

هن جڳ جي وجود ۾ اچڻ کان اڳ ۾
 تنهنجو منهنجو ساٿ،
 پيار جي شروعات به تون ئي ڪئي،
 پر نياهي نه سگهين.
 مختلف روپ ڌاري،
 تون مون کي ڏوڪو ڏيندو رهئين.
 مان مختلف روپ ڌاري به،
 تون سان وفاداري ڪئي ۽ ڪندي رهيس،
 پر تون ڪڏهن به منهنجو پنهنجو،
 نه ٿي سگهئين.
 تنهنجي محبت جي انتها ۾،
 مون سڀ الزام سِرَ تي سٺا.
 پنهنجو جيءُ جوڪم ۾ وڌم.
 بدلي ۾ تو مون کي ويرانيون،
 بدناميون ڏنيون.
 جڏهن تنهنجو پيار
 مادي صورت وٺي،
 منهنجي گُک مان نڪتو
 ته تو وقت جي حڪمران جو روپ وٺي،
 مون کي ست سال قيد ۽ ڦٽڪن جي سزا ڏني.
 ۽ مون اها به تنهنجي پيار جي ادا سمجهي،
 ڪاٽي ڇڏي.

۱۳۷
 ۱۳۸

نظم

تون ۽ مان،
هوند ننڍڙا بالڪ ٿي پئون،
صاف سٿرو يونيفارم پائي،
هٿ هٿ ۾ ڏئي،
ڪي ٻاراڻا ٻول پئي،
پتڪڙيون خواهشون ڪيون.
تون ۽ مان،
هوند عيد ٿي پئون،
وقت جي پابنديءَ سان ملندا رهون.

نظم

دل ٿي چاهي،
ڪنهن اڙينگ ٻار جيان،
نينگ ٽپا ڏيان.....
چنڊ کي حاصل ڪرڻ جي،
خواهش ڪريان.
پر.....
زندگي جيئن پوءِ ٿيئن،
ڪيڏي نه وڙني ٿيندي وڃي.

نظم

باک ڦٽي ڦٽي جي خاموشيءَ کي،
چيريندڙ
بيل گاڏيءَ جو آواز
ايندو رهيو.
مان سوچيان ٿي،
پنج هزار سالن کان،
اها بيل گاڏي هلندي رهي آ،
۽ ان جي،
ڌڌڙ ڀريل سوار کي،
منزل الائي ڪڏهن ملندي؟

نظم

مان زندگيءَ جي ٽيپ ريڪارڊر تي،
رڪارڊ ٿيل ڪو نغمو ته ناهيان.
جوتون،
ري وائيندڙ ڪري
ٻڌي ٻڌي،
ارواح تان لاهي ڇڏين.

نظم

مان عورت،
وفا جو پتلو،
مان عورت
ممتا جو روپ،
مان عورت
جنت جي فوٽو اسٽيٽ،
مان عورت،
نياڻي ست قرآن،
مان عورت،
پاءُ جي پيٽ سدوري
تڏهن ته پاءُ،
قربان ڪري ٿو
پنهنجين خوشين تان،
پيءُ انساني منڊيءَ ۾،
واڪُ ڏئي ٿو چاليهه هزار
معاشري جا چڱا مڙس،
ڪجهه گهٽ ڪريو
چاليهه هزار تمام گهڻا آهن.

پوءِ مان هٿ اڇان ٿي،
 ڪنهن پئسي واري کي،
 ڪنهن ضرورت مند کي.
 جنهن کي ضرورت آهي،
 منهنجي سھاري جي،
 منهنجي ساٿ جي.
 ها مان عورت آهيان،
 وفا جو پتلو
 ممتا جو روپ،
 جنت جي فوٽو اسٽيٽ،
 نياڻي ست قرآن،
 پاءُ جي پيڻ، سدوري!
 مڙس جي گھر ڏياڻي،
 ان جي ذاتي ملڪيت،
 تڏهن ته جڏهن چاهي،
 چوٽيءَ ۾ هٿ وجهي،
 حڪم هلائي ٿو.

فيض الله

اسان جي ڳوٺ جي نوخيرز نوجوانن جن سياست ۾ بهرو ورتو انهن مان فيض الله پهريون شخص آهي جنهن انتهائي ننڍي عمر ۾ سنڌي قومي سياست ۾ ڀرپور حصو ورتو. فيض الله به حقيقت ۾ منهنجي چاچي رحمت الله جو ڏوهٽو ۽ علي گل عرف علي روشن ولد علي گوهر ولد حاجي لعل بخش شيخ آهي. سندس جنم 1960ع تي ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ عرف عام پلھڙيجيءَ ۾ ٿيو پر سندس نوجواني سکرند ۾ اڀري چاڪاڻ جو جيئن مير محمد پنهنجا ٻار ۽ پيٽر ۽ ماءُ کي وٺي لڏي پلائي سکرند هليو ويو ته هن کي ضرورت هئي ته سندس نوڪريءَ تي وڃڻ ڪري پويان گهر ۾ ڪو اهڙو هجي جيڪو گهر ۾ هجي ۽ گهر جي ڪم ڪار ۾ هٿ وٺائي. پيو ته مير محمد کي پيو ڀاءُ به نه هو سکرند جي ڪڻڪ جي پوک بابت اداري ۾ نوڪريءَ يعني اتي اول ته هو ريسرچ آفيسر جي طور ٽنڊوڄام مان بدلي ٿي ويو هو تنهن ڪري هي عورتن لاءِ نئون شهر هو ۽ هونءَ به اسان جي خاندان جون عورتون ڳوٺ ۾ ٻاهر نڪرڻ جو رواج نه هو تنهن ڪري هو فيض الله کي ساڻ وٺي ويو. انهن ڏينهن ۾ فيض الله اڃا ستين جماعت ۾ پڙهندو هو. کيس سکرند اسڪول ۾ داخلا وٺي ڏني وئي ۽ اتي جيئن ته اوس پاس جو ماحول کيس ادبي ۽ سياسي مليو ته هو اسڪول ۾ مئٽرڪ تائين ايندي ايندي جي ايم سيد جي جيئي سنڌ قومي محاذ سان لاڳاپجي ويو. سکرند ۾ کيس هڪ طرف مير محمد جا ادبي دوست مليا ۽ انهن جي ادبي ۽ سياسي ڳالهين جو اثر هن تي خوب ٿيو ۽ ان عمر جي باري ۾ هن هڪ نظم ”پنهنجي مقدس ماضيءَ جي نانءَ“ ۾ خوب اظهار ڪيو آهي. ان مان اندازو لڳائي ٿو سگهجي.

چيگم ڪاٺڻ جي عمر ۾

سنڌ جا نعرا هڻندا هئاسين.

محبوبيا جي انتظار ڪرڻ جهڙي جيون ۾

آزاديءَ جي اچڻ جو،

انتظار ڪندا هئاسين.

لوليٽر لکڻ جي ٿهي ۽
 پمفليت لکندا هئاسين.
 چين سان ڪيڏڻ واري ڳيرو جوڀن ۾
 آڏيءَ رات اٿي،
 چاڪنگ ڪندا هئاسين.
 راتين جو سڀنن ۾
 پيار ڪرڻ بدران،
 اسٽرگل ڪندا هئاسين.
 پنهنجو سادڙو سياسي ماضي
 پارٿو اٿپورو اڏورو سهي،
 ڏاڍو مصروف ۽ مزيدار لڳندو آهي.

1970ع کان 1980ع وارو ڏهاڪو سنڌ ۾ سياسي رومانس جو
 ڏهو هو. ان ۾ پاڪستان پيپلز پارٽي چونڊ ڪئي ته ورتي هئي پر جنرل يحيٰ
 خان جمهوري طرح چونڊون ڪئي آيل پاڪستان جي سڀ کان وڏي سياسي
 پارٽي عوامي ليگ کي پاڪستان جون واڳون سونپڻ بدران بنگال تي
 فوجي حملو ڪري ڏنو ۽ ان کان اڳ ۾ سنڌ ۾ سنڌي اديبن ۽ خالص سنڌي
 سياسي پارٽين يعني جيئي سنڌ ۽ عوامي تحريڪ جي سهڪار سان ون
 يونٽ توڙي تحريڪ هلائي ۽ ون يونٽ جي هوندي جيڪا اديبن ادب وسيلي
 ماڻهن خاص ڪري سنڌي نوجوان نسل ۾ سجاڳي آندي ان رنگ لائو ۽
 1967ع ۾ سنڌي شاگردن جي تحريڪ جيڪي نشان چڙيا انهن نشانن
 جي اثر ۾ نوخيز نوجوان نسل عام طور تي جيئي سنڌ طرف لڙي ويو.
 سڪرنڊ ۾ ان تحريڪ جو چڱو خاصو اثر هو تنهن ڪري نوجوان ٽين
 ايڇر Teen Agers تي پڻ گهرو اثر پيو ۽ فيض الله به ان اثر کان وانجهو
 نه رهيو ۽ هو مئٽرڪ کانپوءِ پنهنجي جيئڻ سرتن سان گڏ جيئي سنڌ جو فل
 ٽائيم ورڪر بڻجي ويو پر هن کي شاگردن ۾ ويڙه واري رجحان کان نفرت
 هئي ۽ سائين جي ايم سيد خود علم تشدد جو سٺو سپڪڙو حامي هو.
 تنهن ڪري فيض الله پنهنجي سائين کي پر تشدد حرڪتن کان پاسي
 رهڻ جا ڏس ڏئي ادب پڙهڻ ۽ پر جهڻ سان لاڳاپجي، سياسي سوچ حاصل
 ڪري سنڌ جي آزاديءَ جي تلقين ڪرڻ لڳو پر جڏهن هن ڏٺو ته شاگرد

سندس ان سوچ کي اهميت نه ٿا ڏين ته هو ڪانئن الڳ ٿي ويو. حقيقت ۾ 1978ع ۾ ملڪ وري هڪ ٽين مارشل لاءِ جي پنڄوڙن ۾ ڦاسي پيو ۽ ملڪ هڪ اهڙي آمر جي ور چڙهي ويو جيڪو شاهه لطيف چواڻي: ان پير نه ايمان، جئن قلمي گو ڪونائين، دغا ٽهنجي دل ۾ شرڪ ۽ شيطان، منهن ۾ مسلمان، اندر آذر آهيين.

فيض الله مئٽرڪ 76-1975ع کان ٽي س ا س س ڪرنڊ شاخ ۾ حصو وٺڻ لڳو هو تڏهن ٽي هن شاعريءَ جي شروعات ڪئي هئي. 1976ع ۾ جڏهن مئٽرڪ کان پوءِ هو نوابشاهه انڊسٽريل ڪيميڪل ٽيڪنالاجيءَ ۾ ٽپلوما ڪرڻ ويو ته ڪاليج ۾ جيئي سنڌ اسٽوڊنٽس فيڊريشن نوابشاهه جو صدر چونڊجي ويو ۽ سائين قاضي فيض محمد سان سندس ملاقاتون ڪري ۽ ان کان سياسي سوجهه بوجهه حاصل ڪيائين. سندس پٽ رضا قاضي نوابشاهه جساف جو جنرل سيڪريٽري هو. فيض الله ڊپلوما پاس ڪئي ۽ لڳاتار ٻي روزگاريءَ جي ڪري هو جساف ۾ ڀرپور بهرو وٺڻ ۽ ڪل وقتي ورڪر بڻجي ويو. اهو سال 1982ع جو هو ۽ پ پ وارن مارشل لا جي خلاف ايم آر ڊي تحريڪ ڏاڍي زور سان هلائي. انهن ڏينهن ۾ فيض الله جساف کي ڪاليجن ۽ يونيورسٽين مان بائيڪاٽ ۽ ويڙهه جهيڙ جي سياست مان ڪڍڻ جي ڪوشش ڪئي ۽ مختلف ڪاليجن ۽ يونيورسٽين ۾ شاگردن کي ڪتابن سان روشناس ڪرائڻ لاءِ ڪتابي ميلا لڳايا. جيڪي ڏاڍا ڪامياب ٿيا ۽ ڪيترائي پڙهڻ ڏانهن مائل شاگرد ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. هن کي ان طرح جي ڄاڻ ڏيڻ ۽ شاگردن کي صحيح سياسي واٽ لائڻ جي ڪري کيس سنڌ جو صدر بڻايو ويو ته سندس سائين جي ايم سيد ۽ آريسر جي ويجهو ٿيو پر 16 جنوري 1983ع تي هو جساف سان ڪن اختلافن جي ڪري سن ۾ سيد سائينءَ جي جنم ڏينهن واري رات استعفيٰ ڏئي رات و واه سن مان نڪري ويو جو کيس خدشو هو ته محترمه جي ايم سيد کيس رهائي ڇڏيندو. حقيقت ۾ جن شاگردن جي ڪري اهي اختلاف اڀريا انهن جي دلين مان اهي ڪدورتون ختم نه ٿينديون تنهن ڪري هن ان ۾ ٿي پنهنجي عافيت ڄاتي ته ماڻ ڪري هليو وڃجي بجاءِ جو ڪو نقصان کيس يا جساف تنظيم کي

نه رسي. نوابشاھ ۾ فيض الله کي 1990ع ۾ يوبن ايل ۾ نوکري ملي وئي. اتي هن اول بي اي پاس ڪئي ۽ پگهار ۾ واڌ ملڻ جي لالچ ۾ هن شاھ عبداللطيف ڀٽائي يونيورسٽيءَ خيرپور مان ايم اي سنڌيءَ ۾ ڪئي ۽ حمل فقير لغاريءَ جي شاعريءَ ۾ سگهڙيٽو جي موضوع تي مقالو يا مونوگراف لکيو ۽ هن بهتر نمبرن ۾ ايم اي پاس ڪئي ۽ اهو مونوگراف پڻ 2008ع ۾ حمل فقير يادگار ڪميٽي سڪرنڊ پاران ڇپجي پڌرو ٿيو آهي. سندس شاعريءَ جي چونڊ هيئن آهي.

ستار پيرزادو جا سهڙيل ڪتاب

وياجي هنگلور	شيخ اياز
لاھوتي لڏي ويا	احمد علي بروهي
آدرشي انسان	نورالدين سرڪي
شاھ لطيف جي شرح	يار محمد پيرزادو فقير
قصائد پاڪ 1	رحمت الله پيرزادو
قصائد پاڪ 2	غلام حسين داڍو

03452217471

هڪ ايسٽريڪٽ نظم

پنهنجا ٻار وٺندا آهن،
پر رانديڪا ته ناهن،
جوانهن سان راند رهون.
رڳو پيار ڪريون،
هننجون ضرور تون ۽ ماڻا،
ڪيئن پورا ڪريون.
توهان چئو ٿا ته مان،
ڏاڍي سھڻي آهيان،
منهنجي سونھن وٺي،
ڪوپ ڊڪاندار گھر جو سودو ته ڏئي،
اسان جا فوتو ٿا ڪيو،
اسان تي چڻ ٿو ڪون ٿا ڪريو.
راڻل مينھونگي رت،
توبن وڇوڙي جو ساءُ ڏيندي،
گيت لکندي،
اسان جي پورهيو ڪندڙ غربت کي،
ڪهڙو آت ڏيندين.
اسان جي ته ڏهاڙي ويندي،
ڪن ماڻھن کي،
پاڙڊر جي خوشبوءِ کان وڌيڪ،
اٿي جي خوشبوءِ وٺندي آهي،
تنهنجي اچڻ جو ٻڌي،
ڪڪر چٽڪار ڪري رهيا آهن.

مادر نزم، رومانس ۽ انقلاب

هن دؤر جون،
نوجوان چوڪريون،
جي پاڻ کي آزاد سمجهن ٿيون،
سي شاپنگ سينٽرن تي.
سمهڻيون شيون جاچينديون آهن،
هر هر گهروري ڏسنديون آهن
ڪيئن به ڪري حاصل ڪنديون آهن،
پر جي چوڪريون،
پنهنجي جيون جوڀن لاءِ،
ايتريءَ محنت سان،
سمهڻو ساڻي چونڊينديون آهن،
باغي ناهن.
هنن کي ڪير چوي!
باغي ٿيڻ بد اخلاقي ناهي،
ميڪ اپ هڪڙي مهل هوندو آهي،
ڪپڙو ڪجهه ڏينهن هلندو آهي،
پر سمهڻو ماڻهو ڏاڍو پيارو لڳندو آهي.
روزنئين لڳندو آهي،
سڄي عمر هوندو آهي،
هنن کي ڪير چوي!
هٿ پرڀڻس پريل پرس ڪٿي گهمڻ زندگي ناهي،
زندگي ڪنهن هٿ ۾ هٿ ڏئي گهمڻ آهي،
پرس جا ڪٿا پانهون ناهن،
چوپا ڪر پائن،

هت ۾ حياتي هوندي آهي،
هت ۾ جواني به ٿيندي آهي،
تنها ڪار تي گهمڻ زندگي ناهي،
زندگي پرينءَ سان پنڌ گهمڻ آهي،
ڪار هارن هٽندي آهي،
هن جان تھڪ ڏيندي ناهي،
ڪار جون بتيون روشني ڪنديون آهن،
پر ڪنهن جون اکيون ته ناهن،
هي ويڇاريون،
حياءُ ڪرڻ جهڙيون،
اسان جون چوڪريون،
مادر نزم ۾ ڦاٿل آهن،
باشعور ناهن،
هنن سان نه رڳو
گهر ۾ اهو ڳالهائبو آهي،
ماني ڏيو،
پاڻي ڏيو
ڪپڙا ڏيو.
رومانس،
سيڪس،
سنڌءِ جو پين جاتو آهي،
انجواءِ ڪيو ناهي،
ادب،
انقلاب،
هنن رڳو ٻڌو آهي،
اڃان سمجهو ناهي.

جوڀن جي پهرين پر هڻتي.

سنجھا مھل،

سنھري ۽ سُريلِي آواز ۾،

موسِيقِيءَ ۾ مونکي،

جاني کونيو.

پاڪر پاتو.

پوءِ تعارف ٿيو.

مون صحيح ۾ مون عورت کي ڏٺو.

اڄ هي وسڪيءَ جون ٻه بوتلون،

هنن جھڙيون ٻه پوريون چوڪريون لڳن ٿيون.

گلاس ۾،

برف جھڙن ٿڌن ٽھڪن جھڙا ٽڪرا وڃي،

چاندوڪيءَ جي ٻيٽر ملائي،

هن پيار مان پيگ ٺاھيا.

پيگ پيئندي،

آءُ هنن جي جسمن جي شھر ۾ گھمندو رھيس،

جي شھر رات جو کلندا آھن.

ھتي سيڪس جون،

سھڻيون، ٽوڪڙيون ملنديون آھن،

پيار بليڪ تي ھلندو آھي،

چميون ۽ پاڪر رانديڪن حيان،

جوڀن ٻارڙي لئه خريد ڪيون آهن.
 ٻيو ٻيڳ پي،
 لفظن ۽ تشبيهن کان آجي دنيا ۾ هليا ويا سين،
 رڳو ايترو محسوس ڪيو سين،
 ته هٿ ۽ چپ،
 جسم جي جنگين جا وڏا هٿيار آهن.
 تاريخ تبديل ٿي وئي،
 رات ڪافي ڏلي وئي آهي،
 مُرڪن جي ماڪ وسي رهي آهي،
 لپ اسٽڪ جي پردن مان،
 اوجاڳيل چميون لڪيو ليٽا پيون پائن،
 ٽڪل چاتيون هن جي سيني تي آهلجي پيون آهن،
 ننڊاڪين پاڪين ۾ به پنهنجو مزو آهي،
 چانڊوڪي ۽ ٻيو،
 هن چپ چمندي،
 مون اڇوڪي ڏينهن تي،
 پنهنجي تافيون چوسيندڙ جيون کي،
 الرءِ ڪئي،
 صبح ساڄهر جو،
 ن کان موه لالار،
 هن جا هٿ،

هٽڪڙيءَ جيئن چنڊڙي پيا،
 آسان پئي،
 جوانيءَ جا جوابدار لڳي رهيا آهيون،
 بس ۾ ويٺل بيوقوف،
 آفيس وڃي رهيا آهن،
 هي جي زالن کان وڌ،
 گريڊ سان پيار ڪندا آهن،
 ڪنڊڪٽر کي ڪرائي ۾،
 ڪاڳر کي ڏئي سگن ٿا،
 هونءَ ته منهنجو ڪيسو
 چمپين ۽ پاڪين سان پريل آهي،
 منهنجي ڪپڙن ۾،
 هنجي جسم جون،
 يادون ۽ حرڪتون لڪل آهن،
 هٿن ملڪن ۾،
 هي راتيون به،
 انڊر گراؤنڊ ٿي رهنديون آهن،
 شهر ۾ بسن جا هارن وڄائي باڪ ڦٽي،
 اڄ منهنجي جويڻ جي پهرين پرهه ڦٽي.

نظم

ڏکڻ گهليو آ،
مينهن اُڪاميو آ،
حرڪتي ٻار
ڪاري هيٺان،
اُن چٽي،
ڏس ڪيئن نه،
جهر ڪيون ڦاسائن ٿا.

تر مان گذرڻ پيا،
اُن جو وڳر پڇي پيو
منهنجو دوست،
فوتو ڪڍي پيو
مان سوچيان ويڊيو
هنن اُن ۾،
انهيءَ اُٺ جو نسل به هوندو؟
جيڪو ڪاڪ تي چندن چرندو هو.

نظم

تون ويئل آهين ڪچي،
ڏس هيل سانوڻي ٿي اچي،
شل! تنهنجو ڳوٺ ٻڏي
۽ تون اچين لڏي.
اسان ڏي.
اسان ڏي،
پينگهه ۾ پاڻ سان،
شام به گڏ لڏي.
تون گهر ٽوڙ ٺاهين اچي،
شل ڳوٺ اسان جي.

هاڻي تون
وڌيڪ سهڻي نه ٿي،
مون کي پاڻ وٽائڻ جي،
ڪوشش نه ڪر.
مون کان وسري وڃ،
مٿي تي هٿ گهمائي،
مون وٽان
پنهنجو پاڻ وٺي وڃ.

سڪان
 هنجي لاش کي، مڙس جي،
 آزاديءَ لاءِ نڪتل،
 پمفليٽن ۽ پيئرن جو
 ڪفن ڏئي،
 دفن ڪجو اولوڪو!
 پويائيءَ جي پاڇولن ۾،
 نظريو هن جي،
 زخميل هن جي ننڍا ڪن نيٽن ۾ گهري،
 تڪل پوڙهي چهري جا،
 گهنج ٿو ڳڻي،
 ڍڄ ٿو ٽيپر ته ڪٿي،
 نظرين ۽ هن جو
 ايڪسيلنٽ نه ٿئي،
 زندگي ڪشڪول آ،
 قربانيءَ جو
 هر هڪ آڏو
 دڪن جي بيڪ گهرندڙ
 ڇڻ ڪن پل آهي زندگي،
 شام جو جيئن رستن تي رهي،
 زندگي نرمل ۽ نازڪ هٿن ۾،
 تجوڙيءَ جي چاڀي،
 زندگي چانڊوڪيءَ جو
 وڻ پاڇن ۾ پلجندڙ پيار،
 زندگي ٿر ۾ ور لاءِ،
 انتظار ڪري مرڻ،
 آدمڻ کي دٻائي،
 دل کي دل مرڻ ڪ پي،
 هن جي لاش ٿي،
 اهو ڪفن ڏئي، دفن ڪجو اولوڪو!

نظم

آئون تخليق جيان،
پيار جون ڳالهيون،
پنهنجي ٻوليءَ ۾ ٿي،
ڪري سگهندو آهيان.
مون سان پيار ڪرڻ لاءِ،
تون ڪي منهنجي ٻولي سگهي پوندي.

نظم

نوڪري به نه ٿي ملي،
جمهوريت به نه ٿي اچي،
انڪري،
تو سان پيار ڪرڻ تي،
دل ٿي نه چوي.
هن دفعي،
هيءَ بهار جي،
مند به نه ٿي وڻي.

ڳوٺ سان نئون رشتو

تون جا منهنجو اوچتو انتخاب آهين،
تون جا اڄ کان منهنجي نالي آهين،
تون جا منهنجي پنهنجي آهين،
پنهنجائپ ڀر ٿي،
پنهنجي سونهن هوندي آهي،
تڏهن ته،
سس سيرا چوندي آهي،
سالي جهمر هڻندي آهي،
تون جا منهنجي پاڙيسڙي آهين،
پاڙو پيارو هوندو آهي،
ڏاڍو ويجهو هوندو آهي،
ڪيڏي چوڏهينءَ چنڊ،
هن ڳوٺ تي اڀريا هوندا،
پر هي چڏهينءَ چنڊ،
اڄ ڳوٺ اسان جي،
منهنجي منڱيندي ڏسڻ آيو آهي،
ڳوٺ سان،
هڪ نئون رشتو ٿي ويو آهي،
هاڻي هن ڳوٺ ۾،
منهنجي منڱ ٻه رهندي آهي،
جنهنجي اوسيئي ۾،
مان آرس پئجندو آهيان،
جنهن جي مڙ ڪڍ جو،
مان موضوع آهيان،
جنهن جي سوچن جو،
مان شمزادو آهيان.

شاه محمد پيرزادو

هي به حسن اتفاق آهي جو مهيني جنوريءَ جي 31 تاريخ 1961ع تي امام بخش ولد شفيق محمد جي گهر ۾ پڻ نياڻين کانپوءِ پٽ ڄائو. امام بخش پنهنجي والدين جو ٻيو نمبر پٽ هو. انهن ڏينهن ۾ هو منشيءَ طور ملازمت ڪندو هو. حقيقت ۾ شفيق محمد پنهنجي والدين جو هڪڙو ئي پٽائو اولاد هو تنهن ڪري کيس الله تعاليٰ جهجهو اولاد عطا ڪيو. جڏهن ته انور ۽ ستار به جنوريءَ مهيني جي پيداوار آهن. امام بخش ڪو وڏي ملازمت وارو نه هو ۽ نه ئي شفيق محمد ڪو برسر روزگار هو. شفيق محمد جو ڪم مسجد ۾ پيش اماميءَ جو هو ۽ سندس والد پڻ ڳوٺ جي مسجد جو پيش امام هو. تنهن ڪري سندن خاندان ملان جي خاندان جي نانءَ سان سڏبو هو.

شاه محمد ٽان به امام بخش کي ڏيءَ ڄاڻي ته امام بخش پٽائي اولاد لاءِ سوختو ٿي ويو. تنهن ڪري کيس غريٽ آهر ڪافي لاڏ ڪوڏ ميسر ٿيو. تنهن هوندي به سندس پرائمري تعليم پنهنجي ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ جي اسڪول ۾ ٿي ۽ پوءِ مئٽرڪ هن به گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ مان پاس ڪئي. انٽر سائنس به حيدر بخش جتوئي سائنس ڪاليج ڏوڪريءَ مان پاس ڪئي. بي ايم سي ڪراچيءَ جي اسلاميه سائنس ڪاليج مان حاصل ڪيائين ۽ ڪراچيءَ ۾ ڪجهه خانگي نوڪرين کانپوءِ هن هڪڙي ڪاروبار جي شروعات ڪئي، جيڪو اڃا سوڌو جاري ۽ ساري اٿس. هو ان نوڪري ۽ ڪاروبار جي سلسلي هٿ ڪري ڪيترائي ملڪ گهمي آيو پر نه ڄاڻ ڇو سندس طبيعت انهن سفرن ۽ ملڪن جي ياترائن کي قلم بند ڪرڻ تي آماده ٿي نه سگهي يعني کيس نثر ادب ايترو پاڻ ڏانهن ڇڪي نه سگهيو يا هو پنهنجي ڄاڻ جو ونڊ وٺڻ ۾ گهمرائي رهيو هو.

شاه محمد جڏهن هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ ۾ تعليم هيٺ هو تڏهن ڳوٺ ۾ ڳوٺ سڌار سنگت ڪافي اوج تي هئي ۽ سندس چاچو انور پيرزادو پختي سياسي ڪارڪن طور مشهور ٿي چڪو هو ۽ ڳوٺ ۾ ترقي پسند سوچ جو پرچار عام جام ڪندو رهندو هو. تنهن ڪري کيس ننڍي

وهيءَ کان سياسي تعليم ڪتابي ۽ ٻڌ سڌ سان ملي، پوءِ جڏهن هو ڪراچيءَ ۾ آيو ۽ بي ايس سيءَ جو شاگرد هو ۽ پنهنجي چاچي جي گهر ۾ رهندو هو ته اهو وقت ڪراچيءَ ۾ وري سنڌي ادبي سنگت جي سرگرميءَ جو دؤر هو ۽ انهن ڏينهن ۾ محترم فقير محمد لاشاري ساڻس ڪراچيءَ جو سيڪريٽري هو ته شاهه محمد به اهي سنگت جون گڏجاڻيون باقاعدي سان شامل ٿي ٻڌندو ۽ پهرو وٺندو رهيو.

نيٺ شاهه محمد 1978ع کان پاڻ به شاعري رچڻ لڳو. اهو سندس شوق اڄ تائين جاري آهي. هيل تائين سندس ٻه شاعريءَ جا مجموعا ڇپجي پڌرا ٿيا آهن. سندس پهريون مجموعو ”استوپا، سنڌو ۽ چنڊ“ نالي عبدالرب پيرزادي سهيڙيو ۽ مسعود لائبريري ڪراچيءَ مئي 1995ع ۾ ڇاپي پڌرو ڪيو. هي مجموعو حقيقت ۾ ٽن شاعرن يعني ملڪ، فيض الله ۽ شاهه محمد شاهه جي گڏيل شاعريءَ جو مجموعو آهي. هن ۾ اول حصو ملڪ جو آهي، ٻيو حصو فيض الله ۽ ٽيون حصو شاهه محمد جو آهي. ان لحاظ سان شاهه محمد، فيض الله ۽ ملڪ جو هي گڏيل شاعريءَ جو ڳڻڪو اسان جي ڳوٺ جي اديبن جو پهريون ڇپيل ڪتاب آهي، جيتوڻيڪ اڳ ڄاڻايل شاعر يعني رحمت الله، مير محمد، انور ۽ ستار کانئن عمر جي لحاظ کان توڙي ادبي لحاظ کان سينيئر آهن، تنهن هوندي به ”استوپا، سنڌو ۽ چنڊ“ ڪتاب ۽ ان جي شاعرن کي پهريان صاحب ڪتاب هئڻ جو اعزاز حاصل آهي.

هن ڪتاب مان شاهه محمد جي شاعريءَ جي چونڊ ڏيڻ ضروري ٿو سمجهان، جيئن پڙهندڙن کي سندس شاعريءَ جي ساءَ جي خبر پوي. سندس ڪتاب ۾ جيڪي صنفون آيل آهن، اهي هي آهن، نظم، غزل، تراثيل، وائيون، هائيڪا ۽ هڪ گيت، پڙهڻ ويل سندس نظم نثري وڌيڪ لڳندا.

شاهه محمد جو ٻيو ڪتاب ”سونهن جون ستو صورتون“ 2003ع ۾ شهرزاد ڪراچيءَ مان مهتاب علي مگريو جي سهيڙ سان ڇپجي پڌرو ٿيو. سندس هي ڪتاب اڳ ڇپيل گڏيل ڪتاب کان 8 سال پوءِ ڇپيو. هن ڪتاب ۾ سندس جيڪي صنفون آيل آهن انهن ۾ نظم، ٽيڙو، غزل، وائيون ۽ ٽي گيت آهن. شاهه محمد هڪ ڪتاب سهيڙيو به ۽ ترجمو به ڪيو جيڪو شيخ اياز جي شاعريءَ کي انگريزيءَ ۾ روشناس ڪرائڻ لاءِ

هن محترم آصف فرخيء سان گڏجي سنڌيءَ مان ترجمو ڪيو اهو
 ڪتاب انگريزي ٻوليءَ ۾ نالي Storm Calls for Prayers آڪسفورڊ
 پريس پاران 1998 ۾ ڇپجي پڌرو ٿيو.
 سندس هن ڪتاب مان پڙهندڙن کي چس وٺائڻ لاءِ ڪجهه چونڊ.

شاه محمد جا ترجمو ٿيل ڪتاب

سارا ملڪ منصور اردو ترجمو سنڌي ادب

(اردوءَ ۾ احمد سليم سان گڏيل)

فڪر اياز اردو ترجمو شيخ اياز جون لکڻيون

ڏکڻ اياز اردو ترجمو شيخ اياز بابت لکڻون

(اردو ۾ ڊاڪٽر آصف فرخيءَ سان گڏيل)

THE STORM CALLS FOR PRAYERS

شيخ اياز جي شاعري

انگريزيءَ ۾ ڊاڪٽر آصف فرخيءَ سان گڏيل

03008947200

سال جي آخري شام

شام تنهنجي ريشمي پوتيءَ جيان،
تي پهاڙن جي مٿان جهرمر ڪري،
۽ پهاڙن پوئتان،
جڻ ته ان کي هوريان آهي جو ڪوئي،
چڪيندو ٿو وڃي،
منهنجي اکين جي اڳيان،
آخري ان جو پلئ گم ٿي ويو.
جنهن ۾ منهنجي پيار جون،
ڪيئي سانڍيل سوکڙيون گم ٿي ويو،
زندگيءَ جي باب جو هڪڙو صفحو گم ٿي ويو!
ڪنڌ ورائي مان جو تنهنجي روپ کي آهي ڏٺو.
تيسٽائين ان ۾ ڪيئي چنڊ ڪڙي آهن پيا،
چاندني تنهنجي بدن جي،
رقص ٿي منهنجي حواسن تي ڪري،
مان اکين جي آس کي تازور کي،
۽ چپن جي پيلاس کي تازور کي،
تنهنجي رخ جي روشنيءَ جو ڪيان پيو انتظار،
شام جو ڪجهه پار سان گڏ وٺي کڻي،
ياد ان جيءَ جا ستارا،
رات ساري مون سان گڏ ڏکندا رهيا،
مان ٿو سوچيان،
زندگيءَ جي رڻ مان لنگهي،
۽ پهچائيءَ کان اڳي،
جي اچي ڪنهنجي ڪنن ۾ ڪنهن جي پاران،
چاهجڻ جو اعتراف،
زندگيءَ جي سو سڄي بازي کڻي ويو.

تون اچين ٿي ته.....

تون اچين ٿي ته،
شاعري مون ڏي،
اهڙي ڪنهن دوست جيان،
هلي ٿي اچي.
تنهنجي ٻاري ۾
جنهن سان ڳالهيون ڪرڻ،
هيڙ بڻجي وئي آهي منهنجي،
تون اچين ٿي ته،
زندگي مون ڏي،
ٿي اچي آبشار جي صورت،
جو ڏڪن جي پهاڙ کي ڪاٽي،
ڪنهن مسافر کي ٿو،
ڪري سيراب،
جو گهڻي پنڌ جو ٽڪل آهي،
تون اچين ٿي ته،
ائين لڳي ٿو ڄڻ،
هر ڪا موسم بهار جي آهي،
پر فضا ۾،
سدائين گل ٿا ٽڙن.
۽ هوا،
صرف سرهي ٿيندي آ.
تون اچين ٿي ته...
تون اچين ٿي ته...

نظم

ڪجيءَ جي ٿاري ۽ چنڊ
ڪجيءَ جي ٿاريءَ ۾ اٽڪيل،
چوڏهينءَ جو چنڊ،
۽ تنهنجي چهري کي،
منهنجون اکيون،
هميشه چٽ ڏسڻ چاهينديون آهن،
تنهنجا وار ريشمي، چمڪندڙ ۽ خوشبودار به ناهن،
تنهنجا چپ گلابي به ناهن،
تنهنجي اکين کي،
هن ڪائنات جي ڪنهن خوبصورت آبجيڪٽ سان،
تشبيهه به ڏئي نه ٿي سگهجي،
پر تڏهن به اهي سڀ شيون،
جڏهن هڪ وجود ۾ سمائجي ٿيون وڃن،
تڏهن،
ان سراپا کي،
۽ ڪجيءَ جي ٿارين ۾ اٽڪيل،
چوڏهيءَ جي چنڊ کي،
منهنجون اکيون هميشه چٽو ڏسڻ چاهينديون آهن !!

غزل

اچي ڪو هٿائي اڳيان منهنجي ڪڪريون،
ته جيئن چند پورو اچي مون اکين ۾.

هي تنهنجو ئي آهي سبب منهنجي پياري،
جو سينگارجي سونهن ٿي مون اکين ۾.

چڪين پاڻ ڏي ٿي تون ايڏي ته سگه سان
نه دنيا، نه رشتا، رڳو تون اکين ۾.

وري ڏس ٿي تنهنجي جدائي ڏکاري،
وري هيٺڙو ڦٽيو نه جو تون اکين ۾.

غزل

پاڻ کان ٿو دُور مان نڪتو وڃان،
ڪنهن جي ڇڏيل واس پويان ٿو وڃان.

ڪنوار ڳاڙهيءَ کي ڏسي ويڳاڻيل،
ريت جي رُج ۾ ئي رُلندو ٿو وڃان.

ڪنهن ٻُڪايل ٻار کي گس تي ڏٺم،
پنهنجي منزل کان ئي پلندو ٿو وڃان.

ڪنهن کان ڪنهنجي لاءِ ڪو نياپو وٺي،
هیر بڻجي ڪاٽي گهلندو ٿو وڃان.

گھور مون ۾ جان ڪئي تو آ پرين،
مکڙيءَ وانگر هاڻي ڪلندو ٿو وڃان.

غزل

شمر سڄي ۾ جيڪو آهي هُل منهنجو آ،
تنهن جي وارن ۾ جو آهي گُل منهنجو آ.

مون وٽ جيڪا رسوائي آ تنهنجي آ،
تو وٽ جيڪو درد لڪل آ گُل منهنجو آ.

تنهنجي هر هڪ گُهور اُپاريو آ هي مون کي،
تنهنجي نگاهن ۾ جادو اوتيل منهنجو آ.

تنهنجي محرومين واري احساس جو بار،
ڏوٽي ڏوٽي جسم ٿيو هي شل منهنجو آ.

وڻن منجهان پن چڙ ۾ چڙيل ڀتن ۾،
بي وطنيءَ جو ڏک سدا سانڍيل منهنجو آ.

ڏيساور وارو هي منهن جو ڏيس اٿو
گهايل گهايل هن ۾ هر هڪ پل منهنجو آ.

گیت

کيڏي ڪاري واري آهي
هاڻ ته واري ٿي واري آهي.

سندو هڻندو هو جت چوليون،
پاڻ پڇايون هون جت چوليون،

تو جا جُوءِ سنڀاري آهي،
هاڻ ته واري ٿي واري آهي.

ڪيڏا ڏينهن لنگهي ويا آهن،
ڏاڍا ڏک ڏنگي ويا آهن.

ونجهه نه ڪو ڪا ناري آهي.
هاڻ ته واري ٿي واري آهي.

تنهنجا جذبا سندوءَ پيٽ،
منهنجون آنسون ان ۾ پيٽ،

ڪيڏي تن ۾ ياري آهي.
هاڻ ته واري ٿي واري آهي.

اڪيون پاڻي پاڻيءَ ڪارڻ،
سڪن جي ته وراڻيءَ ڪارڻ،

پنهنجي سڪ نڀاري آهي.
هان ته واري ٿي واري آهي.

وائي

گهمندي گهمندي باغ ۾

ڏسي ڳاڙها گل.

اڄ وري پنهنجو پرين آياد پيو.

تُ بستتيءَ جي سورج تي،

ڏسي جهڙ جي جھل.

اڄ وري پنهنجو پرين آياد پيو.

هلندي هلندي لوڪ کان،

پڙي ساڳيا هُل.

اڄ وري پنهنجو پرين آياد پيو.

ساري پنهنجو سُپرين،

ورجائي هيءَ پل.

اڄ وري پنهنجو پرين آياد پيو.

ڪنهن مسافر جا ڏسي

ڳاڙها گل پڳل.

اڄ وري پنهنجو پرين آياد پيو.

تراڻيل

تون جڏهن چير ٻڌي دل ۾ هلي ايندي آن،
رات جي سانت ۾ ياد جو ويس ڏيکي.
سڪ جي سمنڊ مان پري، ڪيئي وڻيون ڏيندي آن،
تون جڏهن چير ٻڌي دل ۾ هلي ايندي آن.

تون سڄي ماحول کي، مدهوش ڪري ويندي آن،
رُوپ کي، سونھن کي، چانڊوڪيءَ ۾ ڏيکي.
تون جڏهن چير ٻڌي دل ۾ هلي ايندي آن،
رات جي سانت ۾ ياد جو ويس ڏيکي.

نيري اُپ تي اچي جهڙ جون، ڪڪريون وڪريون پيون آهن،
هوا جي رخ تي هيڏي هوڏي، بيوس ڪيڏو اُڏرن ٿيون.
چڻ ڪنھن من جون آسون بڻجي، ٻاڦ اکين مان اُڏيون آهن،
نيري اُپ تي اچي جهڙ جون، ڪڪريون وڪريون پيون آهن.

چڻ ته امن جي جھنڊي جون ڪي، وڪريل وڪريل چيهون آهن،
چڻ ته ڦٽيون ڪي ووڻن ۾، ڪنھن ٻم لڳڻ سان اُڏرن ٿيون.
نيري اُپ تي اچي جهڙ جون، ڪڪريون وڪريون پيون آهن،
هوا جي رخ تي هيڏي هوڏي، بيوس ڪيڏو اُڏرن ٿيون.

ٽيڙو

ولهه ۾ آهي ڪٿي،
هُوءَ منهنجي آغوش ۾
ساهن ۾ آست.

حيرت ۾ آهان،
پنپر ڪي ۾ ڪوپڳو
ڳل ڇڏي آلاڻ.

ميرا ليڪا منهن تي لائي،
مٽيءَ ۾ ٿو ڪيڏي ٻارُ
ماءُ پري کان نظرون لاهي.

معصوميت جو موهر،
دل ڌڙڪڻ کان اڳ ئي پرڻيل،
عشق ويو ٿي ڏوه.

جُودَ ڪري ڪٿي چوڙ،
وٺ ريجھائي ٻار ڪي،
دل مان ياد ٺپوڙ.

غوٺ پيرزادو

هي انتهائي غريٽ ماريل جوان اهڙي گهراڻي ۾ پيدا ٿيو جنهن لاءِ لکڻ ڏاڍو عجيب ٿو لڳيم سندس پيءُ جي پيشي جي لحاظ سان چالڪان ته هو چاهو اهو ته مان چئي نه ٿو سگهان باقي هن جو تعلق سنڌ جي اهڙن انسانن سان هو جنهن لاءِ شاهه لطيف پٺاڻي چيو آهي: ”جهنگل هليا سي نه پليا، راهه هليا ڦرجن.“

غوٺ ولد ڪريم بخش ولد گل حسن سن 13 آگسٽ 1968 تي پيدا ٿيو. سندس گهر جو غريبي گذر ۽ والد جا رولاڪڙا، سندس تربيت ڪير ڪري. والده کي ٻارن جي ڪانگ گهر ۾ ڪجهه مينهن، کاڌي لاءِ اناج ته ڪنهن حد تائين گهر ۾ اچي ويندو هون پر زندگي صرف اناج جي محتاج ته نه هوندي تنهن هوندي به ڳوٺ جي پرائمري اسڪول ۾ پڙهڻ لاءِ ويهاريو ويو ڇاڪاڻ ته اتي جيڪو ماستر هو سو منهن جو مامون يعني ماستر الله بخش، جيڪو چاهيندو هيو ته ڳوٺ جو هر ٻار گهٽ ۾ گهٽ پنج درجا ته پڙهي پوي ۽ قرآني تعليم يعني قرآن شريف ته پڙهي سگهي، ايئن مون کان وٺي ڪيترائي ڳوٺ جا ٻار ان جي دڙڪي داب، ڪڏهن پيار ۽ ڪڏهن مار موچڙي ۽ استاد جي خوف کان ڳوٺ جا اڪثر ڇوڪرا اسڪول ويندا هئا. کين گهرج هوندي هئي سليٽ، قلم ۽ شروعات ۾ ڦرهي، جيڪا ڪاٺ جي ٿيندي هئي ۽ مٿي سان هر روز مٿي ۽ ڪانهن جي ڪلڪ سان هڪ ٽڪيءَ کي پاڻيءَ ۾ ڳاري مس بڻائي لکرائيندو هو. توهان ڏسو اسان جي اڪثر پيرزادن جا هٿ اکر خوبصورت هوندا آهن.

بهر حال غوٺ پرائمري ڳوٺ جي اسڪول مان پڙهي نڪتو ته هنن جي قسمت چڱي جو مهين جو ڌڙو تي مڀل اسڪول قائم ٿي ويو ته غوٺ به ان ۾ داخل ٿي ويو. ڪنهن حد تائين پڙهڻ ۾ چڱو هوشيار شاگرد هئڻ ڪري ڏاڪي به ڏاڪي درجا پاس ڪندو ويو ۽ نيٺ هن ڏوڪري هاءِ اسڪول مان ميٽرڪ پاس ڪري ورتي. جيتوڻيڪ کيس ڪورس جا پورا ڪتاب به نه هوندا ها پر هو پنهنجي جيئن ۽ هر ڪلاسي دوستن جي ڪتابن تان پڙهڻ جي مدد وٺندو هو. ايئن ڏوڪري ڪاليج مان انٽر ۽ شاهه عبداللطيف يونيورسٽي خيرپور مان بي اي (پاس) ۽ ايم اي سنڌي ۾

پاس ڪيائين . هن پاڻ ئي هي واقعو مون کي ٻڌايو ته جڏهن ايم اي جي واءِ وائس ڏيڻ جي لاءِ خيرپور ويس ته ات ملڪ ندیم ۽ ادل سومرو وارا استاد هئا، جڏهن کين ٻڌايم ته پلھڙيجيءَ جو پيرزادو آهيان ته ملڪ ندیم چيو ته تون انور ۽ مير محمد جو مائٽ آهين ته کيس هائو ڪيم ته هن هڪڙو ئي سوال پڇيو ته مير محمد جا ڪيترا ڪتاب ڇپيل آهن؟ جنهن تي پاڻ جواب ڏنائين ته هڪ به نه. ان وقت ملڪ ندیم کلي کيس چيو ته چڱو ويڄ، پر کيس ايم اي ۾ پاس ڪيو ويو. ان کان اڳ مير محمد جو ڪتاب ”مڪڙيون ماڪ ڦڙا“ ڇپجي پڌرو ٿي چڪو هو. پر ڏوهه غوث جوان ڪري نه هو جو انهن ڏينهن ۾ ته ڇا پر مير محمد جيئن ته اڄ تائين پلھڙيجي وارن سان رابطا ڪتي سڪرنڊ جو بڻجي ويو آهي . هو صرف عيد برات تي به ڳوٺ نه ايندو ويندو آهي تنهن ڪري هاڻ ڳوٺ جا ڪيترائي ماڻهو کيس نه ٿا ڄاڻن ۽ هن جا هاڻ به ڪتاب ڇپيا آهن پر ڳوٺ جي تمام ٿورن ماڻهن کي ان جي ڄاڻ آهي. سواءِ مير محمد جي انهن مٿن مائٽن کي خبر آهي ته هن جا شاعريءَ جا به ڪتاب ڇپيل آهن ۽ سندس ڪجهه ڪهاڻيون ۽ ڪيترائي مضمون ڇپيل آهن.

غوث جڏهن تڪليف سان ايم اي ڪئي ته هن لاڙڪاڻي مان ٽائپ ڪرڻ سکي ورتي هئي، تنهن هوندي به کيس ڪا نوڪري ملي نه سگهي. ڇاڪاڻ جو انهن ڏينهن کان اڄ تائين سرڪاري نوڪرين تي بندش هلي ٿي اچي ۽ بي ڳالهه ته پلھڙيجيءَ جي نوجوانن کي ڪنهن به قسم جي پٽ يا سفارش يا پئسو ناهي جو هو نوڪري حاصل ڪرڻ ۾ سوڀارا ٿين پوءِ پل ڪٽي هو اهل به هجن، جن کي ڪنهن حد تائين اهڙي سهوليت موجود هئي، انهن رڳو خيش کي اهميت ڏني درويش جو جڏهن وارو اچي.

غوث ڳوٺ ۾ ٻالاڻ کان جوانيءَ تائين، يعني جيسين ڳوٺ ۾ رهيو ته سندس اٽلي ويهڻيءَ ۾ عورتاڻو اثر نمايان نظر اچڻ لڳو. تنهن ڪري هو ڳوٺ ۾ چوڪرين سان راڻل مائل وڌيڪ رهندو هو . هو مرداني جهمر به خوب هڻي ڄاڻي جا اڄڪلهه ختم ٿيندي وڃي . پوءِ کيس ايتري اهميت هئي جو امام بخش جي ڏيئرن مان ڪنهن کي به لاڙڪاڻي امتحان ڏيڻ لاءِ وڃڻو هوندو هو ته هو پنهنجي ڀائيجن بدران غوث ۾ وڌيڪ پراڻميناڻ هوندو هو ۽ کيس ساڻن گڏجي وڃڻ لاءِ چونڊو هو. ڳوٺ ۾ ۽ تر ۾ سندس

گهڻن وٽ اڄ وڃ هوندي هئي، ڇاڪاڻ جو سندس والد جي نظر نه هئڻ، نه سندس ڇاڇو نه وڏو مامون نه ٿي هوياءَ جي زور بار ۾ رهندو هو تنهن ڪري پيو تر جي ڳوٺن ۾ ايندو ويندو هو سو هن جي ڏيٺ ويٺ وڌيڪ رهي.

غوث نيٺ ڪراچيءَ ڪهي آيو تيسين هن جا ڪجهه ڳوٺائي جيڏا سرتا ڪراچيءَ جي سنڌي پريس ۾ پيٽ پالڻ جيترين نوڪرين سان اچي لڳا هئا. هو جڏهن ڪراچي آيو ته کيس چنگي گڏ ڪرڻ لاءِ منشي گيري ملي ۽ هن اها پنج سال لڳاتار ڪئي ۽ شايد چنگيون نواز شريف جي حڪومت ۾ ختم ڪيون ويون ته هو به وري واندو ۽ واندو رهجي ويو. وري ڪراچيءَ ۾ کيس هڪ فيڪٽري ۾ اڪائونٽ سيڪشن ۾ نوڪري ملي جا به هن هڪ سال ڪئي، اها به نه ڄاڻ ڪهڙن سببن ڪري ڇڏي آيو ۽ ڪجهه وقت واندو رهيو پر هن مايوس ٿي ڪراچيءَ جي ڪٽڙ ٿي نه ڇڏي ان عرصي دوران سندس مختلف علائقن ۾ رهڻ ڪري غفور شاهه ۽ ان جي خاندان وارن سان ڏيٺ ويٺ به جڙي ۽ هورزاق آباد ۾ ڪجهه دوستن سان گڏجي رهڻ لڳو، هتي ڪراچيءَ ۾ س ۱ س ۱ ۾ اچڻ وڃڻ لڳو ۽ غفور شاهه جي صحبت ۾ هن عروض جي ڪجهه ڄاڻ حاصل ڪئي. پوءِ به پيروزگاريءَ جي صورت ۾ ڪراچي نه ڇڏيندو هو جو کيس اها پڪ هئي ته کيس روزگار ڪنهن به صورت ۾ ملندو ته ڪراچيءَ ۾ ٿي ملندو ورنه ڳوٺ ۾ هن کي روزگار ملي نه سگهندو. سندس ڀاءُ کي پوليس ۾ نوڪري ته ملي وئي هئي پر هن جي شادي به ٿي ۽ هو پهراڙيءَ جي ماڻهوءَ جان ٻار به گنج ٿي هئس تنهن ڪري سندس ڀاءُ سندس پرجهلو بڻجي ٿي نه ٿي سگهيو.

وري هن ڪيترا ڀيرا سنڌي اخبارن ۾ پروف ريلڊر ۽ ڪڏهن سب ايڊيٽر جي نوڪري ڪندو ۽ ڇڏيندو رهيو ان جو سبب ڪهڙو هو يا ته سندس طبيعت جو قصور هو جو هر ڳالهه تي ڪاوڙجڻ، هر ڪنهن کي دشمن سمجهڻ، ٿوري به اڻ بڻت کي وڏو ڄاڻڻ، ڪڏهن گهٽ هجڻ ۽ ڪڏهن پاڻ کي سڀني کان ويڪ ڄاڻو سمجهڻ جي ڪري، هن جي ذهن ۾ هڪڙو خلل هو جنهن ڪري ڪيترن ئي دوستن سان کيس ڦٽاڦو پيو. خاص ڪري متن مائٽن لاءِ ته چوندو ته هو به دشمن ۽ هي به دشمن. خبر نه آهي هو دشمن ڇا کي چوندو آهي؟ بهرحال مون سان اڃا سنوت ۾ آهي ۽ نه ڄاڻ منهنجو وارو ڪڏهن ايندو جو هو مون لاءِ به ايئن چوندو. مان

سمجهندو آهيان ته کيس ڪو ڪامپليڪس آهي، جنهن جو اظهار به ڪري نه سگهندو آهي ۽ ان آڳ پرڻدو ۽ پڇرندو رهندو آهي.

نيٺ کيس ايجوڪيشن فائونڊيشن ۾ نوڪري ملي ته اتي کيس ڪجهه چڱا ماڻهو مليا. کيس ڪي ٽريننگس به ڪرايائون ۽ ڪي ذاتي سمجهاڻيون به ڏنائونس. تنهن ڪري هو ڪجهه بڻجي، سنورجي پيو ۽ پوءِ ته کيس سنڌ جي مختلف علائقن گهمڻ جو به وجهه مليو. هن وري هڪ ٻن سالن جي لاءِ آمريڪي امداد مينگروز جا وڻ سمنڊ ڪنار تي پوکڻ جي نوڪري ڪئي. ان نوڪريءَ دوران کيس ڪراچيءَ کان ٺٽو ۽ بدين جي لاڙ ۾ سمنڊ ڪناري ڪرها ڪاهڻا پيا ۽ هن اتان به ڪجهه پرايو.

وري سنڌ حڪومت پاران بٽايل هڪ اين جي او ۾ هن نوڪري ڪئي، جنهن جي معرفت هن سنڌ جا مختلف علائقا ويندي تر جي ڪجهه ڳوٺن جا به چڪر ڪاٽيا، ايئن سندس مشاهدي ۾ واڌارو ٿيو. منهنجي ڳوٺ جو هي پيو ماڻهو آهي جنهن به انور پيرزادي جيان سرڪار يا ڪنهن اين جي او جي ڪم سانگي سنڌ جي مختلف علائقن جي ٻهراڻين جي اوطاقن تي راتيون گذاريون ۽ ڪچهريون ٻڌيون. هن آغا خان يونيورسٽي جي ڪميونٽي هيلٿ سائنس ۾ ملڪ جي 29 ضلعن ۾ کاڌ خوراڪ بابت پڻ هڪ ورهيه ڪم ڪيو. هو جڏهن کان اين جي او ۾ گهڙيو ته پوءِ هن لاءِ اڃا تائين روزگار جو در بند نه ٿيو آهي. اين جي او ۾ نوڪرين ڪرڻ ۽ لڳاتار نوڪرين ۾ رهڻ سان هن فيض پيرزادي جي پيڻ سان يا علي گل جي ڌيءَ سان شادي رچائي ته مستقل گلشن حديد ۾ رهڻ لڳو جتي اڃا به رهي ٿو.

هتي سندس سٺيون دوستيون جڙيون، ڪن سان ڦيٽارو به ٿيس پر پوءِ به هن گلشن حديد نه ڇڏيو. ان ئي عرصي دوران هن سنڌي ادبي سنگت گلشن حديد ۾ خاصو حصو ورتو ته اتي هو سيڪريٽريءَ جي عهدي تي به پهتو ۽ نون نون نوجوان اديبن سان به سڃاڻ حاصل ڪيائين اتي ئي هو شاعريءَ جي ڪوري ۾ پڇندو رهيو نيٺ انهن مڙني دوستن جي همٿائڻ ۽ مالي استحڪام ڪري هن پنهنجي شاعريءَ جو ڪتاب 2010ع ۾ ”چيڪي مٽي“ جي سري سان سنڌ ادبي اڪيڊمي، ڪراچيءَ پاران ڇپرائي پڌرو ڪيو. جنهن کي ڪافي پذيرائي حاصل ٿي.

مير محمد جنهن ڪنهن به ڳوٺ جي شاعر تي قلم کڻڻ کان نه ڄاڻ ڇو پئي لهرايو يا کيس انهن مان ڪنهن جي شاعري چڪ ڪري نه سگهي پر هن غوث جي ڪتاب تي هڪ ڊگهو مضمون لکي به وڌو ۽ اهو ڇپجي به چڪو ان حوالي سان به هو اسان سڀني کان گوڙ کڻي ويو. غوث کي شايد اهو احساس ٿيو ته وري نه ڄاڻ ڪڏهن ٻيهر هن جي شاعريءَ کي ڇاپي جو وجهه ملي ان ڪري هن هي هڪڙو ئي ڪتاب پنهنجي خاندان کان وٺي مڙني ڪردارن جي نانءَ کي ڇڏيو جن کان هو متاثر آهي.

سندس ڪتاب تي به وڏن اديبن لکيو جن ۾ ڊاڪٽر فهميده حسين لکيو: ”غوث پيرزادي جي خمير ۾ توڙي شاعريءَ ۾ جيڪا چيڪي مٽي آهي، ان ۾ ڪئين رنگ آهن. هن ۾ پابند ۽ نشري شاعري آهي. گهاٽين تي ته نه ڳالهائيندس ڇو ته اهي دماغ جا دليل آهن. جڏهن ته ڪتاب ۾ ڄا بجاءِ دل جا دليل پکڙيل آهن. درد وڇوڙا آهن، رومانس آهي ۽ رسڻ ۽ پرڇڻ آهي جن جو پنهنجو ئي گهاٽو هوندو آهي. ڪٿي محبوب سان ملڻ وڇڙڻ جو درد آهي. غوث پيرزادي وٽ احساس ڏاڍو سگهارو آهي، البت ٿوري سکيا جي ضرورت آهي.“

وري مهاڳ لکندي سنڌ جي جوان سال، جوان خيال، عشق جي چوٽ جو گهوڙو گهاٽ سڀني تي سهي جيئن ڏٺو انور ابڙو ”سنڌوءَ جي ڪپ تي ويهي لکيل شاعري“ جي عنوان سان غوث لاءِ لکي ٿو: ”غوث پيرزادو عشق جي اهڙي پنڌ ۾ هلندڙ قافلي ۾ خاموشيءَ سان شامل ٿي گم ناهي ٿي ويو پر قافلي جتي ڊاهو ڪيو آهي، اتي هو چيڪي مٽيءَ جو تحفو کڻي سڀني کي پيش ڪري رهيو آهي. هيءُ مٽي ڏاڍي زرخيز آساق، هن جي شاعريءَ مان نئين دور جو شعور ۽ نوان احساس ته ظاهر ٿين ٿا پر اهو نٿو لڳي ته هن جي شاعري شعوري ڪوشش جو نتيجو آهي هن تي شاعري پيار جيان لٽي آهي ۽ هو رڳو ميزبان بڻيو آهي. غوث پيرزادي جي شاعريءَ جا چٽ رڳو سنڌو درياھ جي اوسي پاسي ناهن پر هو پنهنجن موضوعن کي وسعت ڏيئي سموري سنڌ جا موضوع بڻائي ٿو.“

غوث جي شاعريءَ تي گلشن حديد ۾ رهندڙ ۽ سندس پهرين ۽ گهاٽي دوست اياز جاني به ”ننڍپڻ جي خوبصورت يار جهڙو شاعر“ جي عنوان سان لکندي لکيو آهي: ”غوث پيرزادي جي طبيعت ۾ حسن يا جزاءِ

جي ڪوٽ ضرور آهي پر رائج سماجي قدرن پٽاندرو عام رواجي شخص قطعي ناهي. غوث پيرزادي جي نظم ۾ ذهني اذيت جو سبب رڳو اهو ڪونهي پر هن لاءِ زندگيءَ کي اوجھڙ ۾ اڇليندڙ قدرن سان ٺهي وڃڻ واري صلاحيت اذيت جو سبب بڻجي ٿي. جنهن تي هو سراپا احتجاج بڻجي وڃي ٿو. سندس شاعريءَ ۾ مزاحمتي قوت جو احساس شديد سپاويڪ دائري ۾ آهي. غوث پيرزادي جي نثري نظم، هائيڪن ۽ بيتن ۾ جيتوڻيڪ ڪي چرڪائيندڙ احساس ۽ منظر موجود آهن، جن جو ڇههءَ نهايت وڻندڙ به آهي پر انهن ۾ اهو اڃا تائين دسترس جي منزل ماڻي نه سگهيو آهي. غوث جي رويي ۾ جيڪا دنيا داريءَ جي لحاظ کان اڻپورائپ نظر اچي ٿي اها دراصل ان ڪري آهي جو هن ڪڏهن به سماج جي ڏيتي لپتي، اڻي وينيءَ ۾ منافقي، موقعي پرستي ۽ مصلحت پسنديءَ مان ڪم نه ورتو آهي.

سندس ڪتاب تي ننڍپڻ جي ڳوٺاڻي دوست ۽ امام بخش جي پٽ (امام بخش جو ذڪر اڳ مٿي ڪيل آهي) پريز پيرزادو به ڪي اکر لکي سندس دوستيءَ جي هام هڻين، هو لکي ٿو: ”غوث پنهنجي ادبي ڪيريئر جي شروعات ڪڏهن ڪئي اهو مون کي ياد ناهي پر جڏهن غوث شاعري شروع ڪئي ته مون کي ڪا به حيرت نه لڳي ڇو ته منهنجي خيال ۾ هر حساس ماڻهوءَ جي اندر ۾ هڪ شاعر موجود هوندو آهي. 1990ع واري ڏهاڪي جي شروعات ۾ جڏهن اسان پلھڙيجي سنڌي ادبي سنگت شاخ کي سرگرم ڪيو ته غوث اسان سان گڏ هو. ان وقت اسان سنگت ۾ پيش ٿيندڙ اسمن تي ٻڌل هٿ سان لکيل پرچو ”سرهاڻ“ ڪيندا هئاسين، جنهن ۾ غوث جي شاعري به هوندي هئي. سندس لکڻيون اثرائتيون ٿين ٿيون. هونءَ هن شاعري وڌيڪ ڪئي آهي پر مون کي سندس نثر وڌيڪ پسند آهي.“ سندس هي ڪتاب ”چيڪي مٽي“ ٻن صنفن تي يعني غزل ۽ نثري نظم تي ٻڌل آهي، هاڻ اوهان کي سندس شاعريءَ جو نموني پڙهڻ لاءِ پيش ڪريان ٿو.

غزل

دوستيءَ جي راهه ۾ سڀ تهڪ ٻاري هان پڳو
روح جي تارن پريا . آڪاس ٻاري هان پڳو

سادگيءَ جي جام ۾ ڪجهه زهر پي پيئندو رهيس،
ڇا ڪيان دل جو پڪي، مان پاڻ ماري هان پڳو.

ڪير ٿو ناسي هوائن جي شهر مان پيو سڏي،
ٿوهرن جي ديس ۾ مان سڏ هاري هان پڳو.

راهه ۾ واري وڇيل هئي ۽ جھول ۾ پتر هئا،
ناؤ پي ڪمزور هئي، بس غوث تاري هان پڳو.

اڪ ڪلي ٿي ڪين ٿي، ڪو ڪيف ويو آهي چڙهي،
چنڊ جهڙي سانوريءَ سان. رات گهاري هان پڳو.

سهڻي تنهنجي لفظن ۾ هي درد ڪٿان آيو
روشن روشن چهري ۾ رنگ زرد ڪٿان آيو

ڪاريون راتيون جاڳي، اڇيون ڪرڻ لڳو آهين،
چوڪر تنهنجي اندر ۾ هي مرد ڪٿان آيو

شام لڏي ڪو تنها، ڪوئيءَ منجهه پيو گهٽجي،
ڪلمڪ ماڻهوءَ ۾ رندڙ هي فرد ڪٿان آيو.

چاهيندي رستي ۾ پي تو سان نه ملان هاڻي،
زندهه ماڻهوءَ! لهجو تو ۾ سرد ڪٿان آيو.

شايد ڪائي چوٽ لڳي آهي، هن ڳيروءَ کي،
غوث ڀلا نه ته هي، آواراگرد ڪٿان آيو.

تون اچين ٿو، ساه ۾ جڙ، ساه پئجي ٿو وڃي،
تون ڏسين ٿو روح مان، ڪو راڳ سرجي ٿو وڃي.

واڪ واريءَ وات تي، ٿوڪي ڏسي احساس ٿيو
هر سڄو ماڻهو هتي، آسان وڪجي ٿو وڃي.

چيڪي مٽي چڪ تي هجي، ته پوءِ هن بانوري،
ڪنير جي چهري ۾ مٺا، ڪو چاهه پرڃي ٿو وڃي.

هرڪ جهڙو پل اچو اجرو هجي پر او پرين!
نيٺ ڪاري ڪات سان، هي پيار وڃي ٿو وڃي.

ڪيترا پي سونهن خوشبو سوچ تي ڏاڙا هڻي،
ماڻهجي جي مند ۾ ڏاڙيل جهلجي ٿو وڃي.

تنهنجي مُڪڻ جو مون کان انداز نه ٿو وسري
ڪيئن وساريان دلبر تنهنجو هي ناز نه ٿو وسري

درد جو احساس اندر ۾ پيو ٿو وڌ وجهي
تو بن ڦٽڪڻ جو جيڪو آ راز نه ٿو وسري

سندوءَ ڪپ تي هڪڙي پيري، کلندي کلندي جو
تنهنجي چيڙن چوريو هو سو ساز نه ٿو وسري

ڪانٽرٽا جي فطرت هوندي، ڪوتا جو ڪيڏو
ماڻهن ۾ تو جو آندو، هو بياض نه ٿو وسري

ايم آر ڊي تحريڪ جي نالي سنڌي ماڻهن،
حقن ونڻ لاءِ ٺاهيو هو سو محاذ نه ٿو وسري

چند جهڙسان جنگ جوڻي آپ تي اُپري پيو
پوڳنائن جو سفر پي، انت تي پهچي پيو.

ڪيترا ٿي رنگ بدلي، زندگيءَ جي چوڪري،
هو به پاڪڙ ۾ پري پوءِ، ساهه کي ساهي پيو.

وات تي تالا هڻي، جنهن تي چيو ڇو ٿا جيئو
سوئي سوريءَ تي چڙهي، اڄ سانت کي ٽوڙي پيو.

دوستي گم ٿي وئي آ؟ مون هوائن کان پڇيو
شهر سارو بي رخيءَ جي باهه ۾ پهچي پيو.

مرڪه چورائي چين تان، پوءِ ڏاڍي شور مان،
وقت منهن ۾ گھنڊ وجهي مون ڏانهن ٿو گھوري پيو.

وري ايندين ته وڙهنداسين
ويجڻ جي وقت جڙنداسين.

کلي ساري اڏائين ٿو
چڏين ڪاوڙ نه ڇهنداسين.

هوائن جو بدن ڪورو
سنڌ جا پير ڇهنداسين.

لڳائي ڇڏ ڪڙو در تي
ليا ٿي پو به رهنداسين.

رنگن جي شهر ۾ رنگي
چپن سان پاڻ رکنداسين.

چني محدود حابنديون،
اسين آزاد اڏنداسين.

لکي ڇڏ لوهه لاهي سڀ،
گلن جي تور ٿرنداسين.

ڪمپرومائيز

سچ چوڻ جي
ڏوهه هيٺ،
پلي ته منهنجي چپ،
ڪاڪڙي وٽان پٽي،
سوڻهن جي ويڙي،
ڪتن حوالي ڪئي وڃي ها.
پل ته هن تتل پونءِ تي،
بسنت رت جا،
خواب ڏسندڙ
هيءَ بي چين دل،
راتين جي رولاڪ،
ڪنهن ڏاڏو وٽان،
چيرائي وڃي ها،
پلي ته صدين کان،
صبح جي انتظار ۾،
پتيل منهنجي تازن کي،
مٿن سان ڪڍي،
جانبدار جي پن پٽڻ وڃ ۾،
ڏٺي کين پينو وڃي ها،
منهنجا دوست!
پر توهن سماج جي،
جڙتو ڦاٽلن قانونن سان،
ڪمپرومائيز ڪرڻ جو
مشورو ڏئي،
مون سان بي وفائي ڪئي آهي.

سنڌو صحرا ۾ تبديل

ڪنهن زماني جي ڳالهه آ،
منهنجي وجود جي واهڻ ڀرسان،
تنهنجي محبت جو سنڌو درياهه وهندو هو.
هڪ ڀيري هن،
پنهنجي مستيءَ ۾ اچي،
اٽيهينءَ جي آس رات جو
سهارو وٺندي،
تنهنجي ڳلن جي سهڻي،
۽ منهنجي ٻي چين،
چين جي ميهڙ کي به،
پنهنجي موج جو نشانو بڻايو هو.
نتيجي ۾،
روايتن جا بند ٻڙ پڇي پيا هئا.
رسمن ۽ رواج جا،
ڪيترائي ڳوٺ به،
سندس لپيٽ ۾ اچي ويا هئا.
پر پرين! ان جي مٿان،
جڏهن کان تنهنجي بيوفائن جو
ڪالا باغ ڊيم ٺهيو آهي،
من ۾ وهندڙ تنهنجي محبت جو
سنڌو درياهه ڏينهن ڏينهن،
صحرا جي شڪل اختيار ڪندو ٿو وڃي.

هجوم ۾ گم ٿي ويل دوستي

جنهن جي ٽهڪن مان،

گلاب جا گل ڇڻندا هئا،

سو به اڃ،

لکين ماڻهن جي هجوم ۾،

وڃائجي ويو آهي.

ڄام شوري جي چرين هوائن جي مُڪ تي،

ٿوهر ڦٽي پيا آهن.

اڄ جڏهن من جي ڪڪائين جهوپڙي

طوفان جي ست نه سهندي

پت پئجي وئي آهي.

ته هو پنهنجي بڙ جهڙو ٻانهن جي بدران،

منهنجي ڪنڌ ۾،

وجهي ويو آهي.

مسرور پيرزادو

هي به خوبرو نوجوان 5 مئي 1976ع تي محمد سليمان جي گهر ۾ پيدا ٿيو. سندس والده انور پيرزادي جي ننڍي پيٽ ۽ انور پاران ڏنل تعليم پرايل، ڳوٺ جي انهن نياڻين مان هڪ آهي جيڪي پهريون ٻه ماسٽرياڻيون بڻيون، سندس والد اول هاريو ۽ پوءِ چوٽائي مال جو واپاري بڻيو. ڳوٺ ۾ ڪيترن ئي غريب خاندانن کان سندن گهراڻو مڃي ماني وارو ته هو پر اهو خاندان تعليم جي زيور کان وانجهيل رهندو پئي آيو. ان حد تائين جو سليمان پنهنجي مڱ کي نوڪري ڪرائڻ جي حق ۾ به نه هو ۽ انور جي ضد آڏو ڏاڍا وس ڪيائين ته سندس مڱ نوڪري سا به ڳوٺ جي چوڪرين جي اسڪول ۾ ماسٽرياڻي بڻجي، پر چوندا آهن بي وس ٿي اٿن ٻار ڦٽا ڪيا ۽ آخرڪار کيس پنهنجي ڪاروبار ۾ نقصان ٿيو ته سندن گهر جي گاڏي گيٽر لاءِ گهر واريءَ جي پگهار تي ئي هٿ ڪتا.

مسرور سندن ٻيو نمبر پٽائو اولاد آهي، سندس وڏو ڀاءُ ته تعليم حاصل ڪري نه سگهيو، نيٺ وڃي والدين جي ڪرت سان لڳو پر مسرور هوشيار ٻار ثابت ٿين ۽ پرائمري ڳوٺ جي اسڪول مان پنج درجا پاس ڪري مئٽرڪ 1990ع ۾ گورنمينٽ هاءِ اسڪول ڏوڪريءَ مان سٺن نمبرن سان پاس ڪيائين ته سندس والدين سندس مامن جي سهاري کيس حيدر بخش جتوئي سائنس ڪاليج ڏوڪريءَ ۾ انٽر سائنس ۾ داخلا وٺي ڏني ۽ اتي به هن پاڻ چڱو موڪيو ۽ نيٺ هو سنڌ ايگريڪلچر يونيورسٽي ٽنڊو ڄام جي وٽرري ميڊيڪل سائنس DVM ۾ داخل ٿي ويو جتان هن 2001ع ۾ گريجوئيشن ڪئي.

مسرور جيئن ته خاندان ۽ ڳوٺ جي هوشيار شاگردن مان هو تنهن ڪري سندس مامي انور پاران گهر ۾ آندل ڪي ڪتاب به پڙهڻ لڳو ۽ حساس طبيعت، پهراڙيءَ جي ماحول، اثر ۾ موهن جو دڙو اوڀر ۾ سنڌو درياھ، ان جي پنهني ڪپرن سان ساوڪ ٿي ساوڪ درياھ ۾ پاڻيءَ جي لاه چاڙھ، پاڻيءَ ۾ ترنگڻ، ڌاتي ٻڄي، ٻلهاري وڻجه وٺي، ڦر ڦر سؤتو دٻلي، درياھ ۾ اک پوٽ، لڪ لڪوٽي، هوڏي سان راند ۽ ڪڏهن ڪرڪيٽ راند ڪندي، حساسيت ڏانهن ماڻل طبيعت جو مالڪ بڻجي ويو ۽ هو

مئثرڪ ۾ هوندي ماٺ ميٺ ۾ ۽ لڪ چوريءَ، ڪنهن نينهن نڪار ۾ ايندي شاعريءَ ڏانهن لڙي پيو. پوءِ هن اها ڳالهه ڊگهي عرصي تائين ڪنهن گناهه جيان ڳوٺ واسين کان لڪائي رکي پر عشق ۽ مشڪ لڪائي نه لڪندا آهن جي مصداق هن ڪاليج يا يونيورسٽيءَ ۾ دوستن، جيڏن سرتن جي رهلي ۾ اچڻ سان وائڪي ڪري ڇڏي پر اسان سان ان باري ۾ پڙڪ نه ٻاڏيائين. جيتوڻيڪ مون سان هو شيخ اياز جي شاعريءَ ڪڏهن شاهه لطيف جي شاعريءَ غالب ۽ فيض احمد فيض متعلق ڳالهيون ڪندو هو ۽ مون کان شيخ اياز جا ڪتاب گهرندو هو. نيٺ هڪ ڏينهن هن پاڻ پنهنجي حجاب جا پردا ڦاڙي ڦٽا ڪيا ۽ مون کي اچي ٻڌايائين ته سندس ڪاليج جا دوست، يونيورسٽي ڇڏڻ کان اڳ سندس شاعريءَ جو ڪتاب ڇندو ڪري ڇپرائڻ ٿا گهرن. مون کان چرڪ نڪري ويو. مون ته ڪڏهن به نه ٻڌو هو ته ڪو مسرور به شاعري ڪندو آهي ۽ نه ئي ڪنهن ماهوار رسالي ۾ سندس شاعريءَ مون کي پڙهڻ لاءِ ملي هئي.

تندوبهار ۾ رهندي هو حيدرآباد جي اديبن ۾ روشناس ٿي چڪو هو جن ۾ امداد حسيني، سحر امداد ۽ اعجاز منگي نمايان آهن. ممڪن آهي ته انهن ڏينهن ۾

س اس حيدرآباد ۾ سندس اچ وڃ هجي ۽ ڪجهه جهونن ۽ ڪجهه هڪ جيڏن شاعرن ۽ اديبن سان سندس لاڳاپا جڙيا هجن. نيٺ هو هڪ ڏينهن مون وٽ پنهنجي شاعريءَ جو مجموعو ”چاندني تو سوا نه ٿيندي“ نومبر 2001 ۾ ڇپرائي کڻي آيو. مون کان واه جو لفظ بي ساخته نڪتو ۽ هن جي نوجوان چهري ۽ ڪتاب جي سرورق کي واري واري سان ڏسي رهيو هوس. هو به مون جيان شيخ اياز جي ذهن کي ڏونڊاڙيندڙ شاعري ۾ منهن کان چوٽيءَ تائين جهنگهوڙجي ويو هو ۽ هي ڪتاب جو سرورق يا ٽائٽل شيخ اياز جي ان رومانس ۾ ٻڌل غزل تان ڪٺيو آهي، جيڪو ڪيترن ئي سنڌي راڳين مختلف طريقن سان ڳايو آهي. پر اڄڪلهه منهنجي ڳوٺ جون نوخير نيائيون لاڏي طور ڪنهن اڌل جي گهر وٺي وئي اچڻ وارن لاڏن سان ڳائينديون ۽ ان جي ٻولن ۽ دهل جي بي ترتيب ٿاڦ تي چيلهه مٽڪائي ڊانس ڪنديون آهن.

سڪي پيا کي ملين ته چئجان، چاندني تو سوا نه ٿيندي
اچين ته منهنجي اماس ۾ آ، ڇو ته ٻي رات ڪا نه ٿيندي

سندس هي پهرين شعري ڳڻڪو ڪنول پبليڪيشن، قنمبر لاڙڪاڻو) پر هاڻ قنمبر-شهادتڪوٽ ضلعو بڻجي چڪو آهي. (پاران چيئرمين منير چانڊيو چيڙائي پڌرو ڪيو آهي ۽ مسرور لاءِ لکيائين ته: ”مسرور پيرزادو جنهن جا غزل توڙي نظم موجوده دؤر جي جديد گهرجن ۽ تقاضائن جي بلڪل عين مطابق آهن ٿا، مسرور جا غزل جتي پنهنجي پرپور حسناڪين سان تبتار آهن اتي سندن نظمن جو وري پنهنجو رنگ ۽ ڍنگ آهي.“ هن ڪتاب جو مهاڳ نوجوان نسل جي دانشور اعجاز منگي لکيو آهي، جيڪو به مون ۽ مسرور جيان شيخ اياز کي پيچند پسند ڪندڙ آهي. هن مسرور لاءِ هيئن لکيو آهي: ”موهن جي ڌڙي جي ڀرسان ان رات به ڪوٽا جي ڪنڀي تي سرسوتي ۽ ڪاليءَ (ڪالي ماما) گڏجي امرت جو پيڳ شيعر ڪيو هو جنهن رات مسرور جنم ورتو هو. هو هڪ نوجوان شاعر آهي ۽ کيس شاعريءَ جي ڪنن رستي تي مهانتا طرف سفر ڪرڻو آهي.“ پر شايد اعجاز منگيءَ کي مسرور اهو نه ٻڌايو هو ته مسرور جو جنم روشنين جي شهر ڪراچيءَ جي ليڊي ڊفرن اسپتال جي هڪ ڪمري ۾ ٿيو هو جتي سج جي ڪرڻي کي به اچڻ جي اجازت نه هئي. مسرور جو ٻيو ڪتاب ”سُرور“ جي سرورق سان 2008 ۾ روشني پبليڪيشن، ڪنڊيارو حيدرآباد مان سنڌ جي بهترين جديد شاعر امداد حسينيءَ جي مهاڳ سان ڇپجي پڌرو ٿيو آهي. يعني سندس هي ڪتاب سندس پهرين ڪتاب کان ست ورهيه پوءِ ڇپجي اسان جي هٿن ۽ پڙهندڙن کي مليو. ايئن مسرور مير محمد پيرزادو ۽ ”استوپا، سنڌو ۽ چنڊ“ ملڪ، فيض ۽ شاهه محمد ڪانپوءِ نوجوان شاعر طور ڇپجي پڌرو ٿيو آهي. هن ڪتاب جي مهاڳ لکندي امداد حسيني مسرور جي لاءِ هيئن لکيو آهي: ”مسرور جي شاعريءَ ۾ نواڻ آهي، هن لتاڙيل موضوعن کي به نئين انگ، رنگ سان پيش ڪيو آهي، توڙي جو هن وٽ حسن/عشق، حيات/مات، فراق/وصال، وفا/جفا، بقا/فنا جو ورن ڪجهه سرس ٿي آهي.“ هن جي ٻنهي ڪتابن ۾ جيڪي سنڌي شاعريءَ جون صنفون سمايل آهن تن ۾ غزل، نظم، بيت ۽ وائي آهي، سندس شاعريءَ جي چونڊ ڏجي ٿي، اها ڏسڻ وٽان آهي. ڪتابن مان چونڊ.

غزل

يار کي ياد ڪرا يار جي ڳالهه ڪر
ڪا اجاڻي نه ڪر، پيار جي ڳالهه ڪر.
ڳالهه جنهن جي سڳندون پکيڙي ڇڏي
گل جهڙي انهيءَ نار جي ڳالهه ڪر.
اڄ دنيا ٻاهرينءَ جي فڪر کي ڇڏي
پنهنجي اندر جي فنڪار جي ڳالهه ڪر.
ڏس اُداسي ڪيئن اچي آ اندر ۾ لٿي،
اڄ ته پرينءَ جي رخسار جي ڳالهه ڪر.
ڪنهن عطر جي نه ڪر، بس رڳو ڳوٺ ۾
مينهن کان پوءِ مهڪار جي ڳالهه ڪر.
اڄ گلن آهي چيو روئندي گلدان جي،
جنهن تي هٿاسين، انهيءَ تار جي ڳالهه ڪر.
اي ننڍا آدمي! ڳالهه ٿو گهر جي ڪرين،
ڪجهه وڏو ٿي، ۽ سنسار جي ڳالهه ڪر.
ظلم ۽ ويڙهه جي، اڄ ڇڏي سا ڳالهه ڪر،
چاندنيءَ ۾ ڪوي، پيار جي ڳالهه ڪر.
وقت آزادگيءَ جو اچڻ وارو ته آ،
اڄ ڇڏي ڳالهه ٻي، دار جي ڳالهه ڪر.
آ پرين ٿيو پري، ڪيئن هاڻي سري،
شاعري تون ته اڄ، سهڪار جي ڳالهه ڪر.

اڄ تنهنجي ٿي اچڻ جي آس آ،
سمند-دريا جيئن ملڻ جي آس آ.

تنهنجي گهر جو در رڳو آ موت ٿي،
تنهن ڪري مون کي مرڻ جي آس آ.

ناڙڪي هن جي هٿن جي هيءَ ڏسي،
اڄ گلن جي ٿي چمڻ جي آس آ.

چڏ شڪاري! ڏس پڪيءَ کي ڪيتري
آسمان تي اڏامڻ جي آس آ.

پُٽ مري ويو شهر ۾ هوءَ بي خبر،
ماءُ کي هن جي ورڻ جي آس آ.

پنهنجو نازڪ ساٿ جيڪو پيو ٿئي،
اڄ به مون کي سو ڳنڍڻ جي آس آ.

سانوري! اڄ چيڙ تارون تون ڪٽي،
ساز دل جي ڪي وڃڻ جي آس آ.

پتي اڪيون چوطرف ته ڏس تون . حسين نظارا اڃا به آهن،
چڱي نظر سان ڏسين گمڙي جي، ته چاهه وارا اڃا به آهن.

ڪڍي اکين مان تون مير پنهنجي، ڏسين دنيا ڪڏهن ڪڏهن جي،
هيءَ دنيا سڄي نه مير، ڪي صاف سارا اڃا به آهن.

اوهان کان ناهن شڪايتون ڪي، هلي آ ڪر تون عنايتون ڪي،
اسان جي دل جي ڪشادي گهر جا، کليل دُوارا اڃا به آهن.

اڃا سويرو گهڻو پري آ، اڃا ڪي نه تون پاڪرن مان
گذار گڏجي گمڙيون جو آپ تي، به ٿي ستارا اڃا به آهن.

اڃا هلي هاڻ ناوَ آهي، ته خوف ٻوڙي پيو ٻڏڻ جو
ڪنڊيون نه ڪجهه هي نراس چوليون، ڪٿي ڪنارا اڃا به آهن.

چڙهي اسان کي وئين جڏهن تون . ته سنگ سانوڻ پري ٿو سڏڪا،
ڪري ٿي تو لئه هوا به واکا، چريا نظارا اڃا به آهن

بچڻ سندنو آسرو نه هوڪو . جڏهن اسان کي چڙهي ڏنو تو
بچايو آ شاعريءَ اسان کي، حسين سهارا اڃا به آهن.

عمر جي تاريءَ تي تون آن گل جواني،
اڳ چڻڻ کان ڄمڻ ڪجهه ۽ ڄمڻ جواني.

ڪيترو ئي عشق کي ٿو مان لڪيان،
ها مگر هيءَ ٿي مچائي هُل جواني.

خوبصورت جي به تخليقون ٿين ٿيون،
ها، انهن جو پي سبب آ ڪل جواني.

پيار جي ڪي ڏينهن گهاري هو ويو
حسرتن جي هاڻ رڻ ۾ آ رڌل جواني.

عشق ۾ ناڪام ٿي ڪو ماڻهين ڇو؟
ڏي سڳندون گل وانگي ڪُل جواني.

پاڻ هڪڙي شخص لاءِ ڇو ٿي ويڙهين،
هیر دنیا لاءِ ٿي تون گهل جواني.

مان سدا تنهنجي نظر ۾ گم رهيس.
عشق جي گهري بحر ۾ گم رهيس.

منزلن جي سوچ ٿي وسري وئي،
عشق جي جو مان سفر ۾ گم رهيس.

ڪاش! مون کي تون تراشين ها ڪڏهن،
مان هميشه ٿي پٿر ۾ گم رهيس.

پوءِ سڀ کي پيار مان ڏسندو رهيس،
پيار جي جڙهين سحر ۾ گم رهيس.

پو دنيا جا اجايا سڀ ڪم لڳا،
جيئن تنهنجي مان اثر ۾ گم رهيس.

پاڻ کي حاصل ڪيان اڄ ڳوٺ ۾،
پاڻ کان پي مان شهر ۾ گم رهيس.

پنهنجو ٻاهر سڀ سنوارن يار ٿا،
مان سدا پنهنجي اندر ۾ گم رهيس.

سات ۾ آهيان اوهان سان ساٿيو
ڪير ٿو چئي مان قبر ۾ گم رهيس.

وائي

تنهنجو يار بدن - آه خدا جي شاعري

چاندوڪيءَ جي رات ۾ - پنهنجو هي وطن.

آه خدا جي شاعري

ڏس ته هوا ۾ سر نهڻ جا - فصل پيا جهومڻ.

آه خدا جي شاعري

روز عشق ڏي ٿا پڪي - بي پرواهه اُڏن.

آه خدا جي شاعري

ماڪ گلن کي ٿي چمي - ۽ ٿا گل لڏن.

آه خدا جي شاعري

شور ڪندي اڄ مينهن ۾ - ٻار پيا وهنجن.

آه خدا جي شاعري

۽ هي منهنجا ٺيڻ ٿا - جيڪي ڪجهه ڏسن.

آه خدا جي شاعري

تاريخ

اسان جي ملڪ جا مالڪ وري ورديءَ وارا هن،
اهي جنرل اهي فوجي، پنهنجي مرضيءَ وارا هن.

لئن کائن پيا هي، ٻيڇڻ وارو به ڪونهي ڪو
لئن ٿا لڄ ڌرتيءَ جي، ڪڇڻ وارو به ڪونهي ڪو.

انهن آمريڪي سازش سان، ڏڪيو آديس وارن کي،
وڌيڪي تن ڪتن وانگر، چڪيو آديس پنهنجي کي.

انهن فوجين لٽاڙيو آ، وطن هي لانگ ٻوٽن سان،
گلن سان واسيل سارو چمن هي لانگ ٻوٽن سان.

سڪائي سنڌ ساريءَ کي، انهن اڳواڻ پي ماري،
اسان تي ديس پنهنجي ۾ مسلط ڪيا ڪئي ڌاريا.

جڏهن هي بڻيو آهي، ته پاڪستان سان ڇا ٿيو؟
انهي جي شان سان ڇا ٿيو انهي جي مان سان ڇا ٿيو

انهن جو ٽوڙيو اوڀر جي پاڪستان سان ڇا ٿيو؟
وزيرستان سان ڇا ٿيو بلچستان سان ڇا ٿيو؟

اسان جي زندگي گري پئي هيڻي سوالن ۾
انهن وٽ گوليون ڦاهيون، رڳو آهن جوا

عشق جو اثر

اهو عشق جو ٿي ته اثر آھ جانان!
جو هستيءَ مان منهنجي رڳو عشق جي ٿي،
خوشبوا چي ٿي.
اهو تنهنجي سونھن جو بس اثر آ،
جو دنيا سڄي هاڻ سھڻي لڳي ٿي،
اهو تنهنجي گورين اکين جو اثر آ،
جو مون کي ھيءَ دنيا،
اڳي کان گھڻي هاڻ گھري لڳي ٿي.
اهو تنهنجي ٿي پس چميءَ جو اثر آ،
جو منهنجي رڳن منجھ محبت رھي ٿي،
محبت رڳن منجھ رت جيئن ڊڪي ٿي.
اهو عشق جو ٿي اثر آھ جانان،
جو هاڻي پکين جون پوڪارون پروڙي سگھان ٿو
وڻن جي وڏائي به سمجھي سگھان ٿو
گلن جي نڙا ڪت به محسوس ڪيان ٿو.
۽ پوپٽ جي مان پيار کي پي پسان ٿو
هوائن ۾ ڪيئي سنيھا پڌان ٿو
سمندر جي بيچيني به پر کي سگھان ٿو
ڏنل جو نه آھي، انهيءَ کي ڏسان ٿو
پڌل جو نه آھي، انهيءَ کي پڌان ٿو.
اهو عشق جو ٿي اثر آھ جانان!
جو مان پنهنجي پاران،
دنيا جي بدن تي،
زخم ڪو به ٿو اڃ ڏيڻ ڪو نه چاھيان،
دنيا کي مون تنهنجي ڪري يار چاھيو
۽ هاڻي سڄي ھيءَ دنيا منهنجي لاءِ پرين آ،
مان هر شيءِ ۾ تنهنجو ئي جلوو ڏسان ٿو
اهو عشق جو ٿي اثر آھ جانان!
تنهنجي عشق جو ٿي اثر آھ جانان.

عورت پڻو

جنهن به شيءِ ۾ حُسن آي،
سونهن آهي،
آه سو عورت پڻو.
تنهن ڪري عورت پڻي جو آءٌ عاشق آهيان،
شاعري عورت پڻو آ،
عاشقي عورت پڻو آ،
زندگي عورت پڻو آ،
مامتا عورت پڻو آ،
ها خدا عورت پڻو آ.
۽ سڄي تخليق جو ڪارڻ به هي عورت پڻو آ،
هن دنيا جي سڀ نزاڪت،
سڀ عبادت، سڀ راحت،
بس رڳو عورت پڻي جي ئي ڪري آ.
۽ اهو عورت پڻو لازمي ناهي ته عورت ۾ هجي،
يا اهو عورت پڻو
ڪنهن به شيءِ ۾ ٿي سگهي ٿو.

بيت

جوڀن رُت ۾ آ تڙيو گل جيئن هي بدن،
ڪيئن نه پوءِ ايڏا مڙن، ماڻهو پوپٽ وانگيان.

چپ چپن تي جيئن تون، زخم ڏئين ٿو ڄڻ،
چو جو تون نه سڄڻ، آهين منهنجو اوڀرا

تو جو مُرڪي ٿورڙو، مون کي ڏنو مند،
پوئس هر ڪا مند، خوشبو خوشبو ٿي وئي.

سُخي شاهه جمار تي، سُومر واري رات،
وائي شاهه لطيف جي، ميهڙ جي آ وات،
ڇا ۾ آه نجات، روڳي روح پڇي پيو.

ڏيانتيون ساري ڏيهه ۾ ڦٽاڪن. جي عيد،
دلبر در تي ديد، آهي تنهنجي آس ۾.

هيسيل هيڏي شهر ۾ گوليءَ رات نڪاءِ،
ڀُٽ جي ڪٽ خالي ڏسي، چرڪ پريو آ ماءُ،
جيءُ لڳس ڪو گهاءَ، ڄڻ گولي هن کي لڳي.

چؤ سٽا

مينهن منجهم آئون . توکي ڏسان ٿو پيو
 تو منجهان پي وسي، سونهن جو مينهن ٿو
 مون منجهان ٿو وسي، عشق جو مينهن ٿو
 هر طرف مينهن ٿي مينهن، مينهن آهي رڳو.

بس درد، درد، رڳو درد آ دلين
 بس لڙڪ، لڙڪ، رڳو لڙڪ هن اکين.
 هي زور آور زلزلو ڇا ڇا ڪري ويو.
 بس لاش، لاش، لاش رڳو لاش آ وطن.

ماڻهو	مارڻ	مڙسي	ناهي،
ماڻهو	ٺاهڻ	مڙسي	آهي.
ڪارو	آهي	ڪهاڙيءَ	وارو
محبت	واري	ڪاري	ناهي.

پيار توکي به پر ڪيو آه مون،
 توکي به ڪوئي وڻي ويو هوندو.
 پيار مان جو ڏنو هو مون تو کي،
 هاڻ سو گل ته ڇڻي ويو هوندو.

رحمت الله ثاني

رحمت الله ولد مير محمد ولد فقير رحمت الله اول، سن 1978ع جي فيبروي مهيني جي پهرين تاريخ سڪرنڊ ۾ جنم ورتو. مون لاءِ اها ڳالهه به آڏو آئي ته مان کيس ڳوٺ حاجي لعل بخش شيخ (نئين پلهرجي) ۾ شماريان يا سڪرنڊ ۾. سندس جنم سڪرنڊ ۾ ان لاءِ ٿيو جو سندس والد مير محمد نوڪريءَ سانگي سڪرنڊ ويو ته اتي جو ٿي ويو. جيئن اسين به نوڪريءَ سانگي ڪراچيءَ ۾ سڪونت پذير ٿي ويا آهيون پر اسان اڃا تائين ڳوٺ سان ڪو تعلق ختم نه ڪيو آهي پر مير محمد گهڻو ڳوٺ ختم ڪري چڪو آهي. تنهن هوندي به رحمت الله جي ننڍي هوندي هو ڪنهن نه ڪنهن بهاني ڳوٺ ايندو رهيو آهي. رحمت الله منهنجو نياڻو ۽ ڀائٽيو به ٿئي. سندس ٻاراڻي وهي ته صحيح معنيٰ ۾ سڪرنڊ جي ايگريڪلچر فارم تي گذري ۽ سڪرنڊ شهر ۾ ٿي هن تعليم پرائي، پرائمري ۽ مئٽرڪ سڪرنڊ هاءِ اسڪول مان 1993ع ۾ انٽر سائنس به سڪرنڊ ڪاليج مان 1995ع ۾ پاس ڪري هو به سنڌ ايگريڪلچر يونيورسٽي ٽنڊوڄام ۾ ايگريڪلچر انجنيئرنگ ۾ داخل ٿي ويو. اتان 2003ع بي ايس سي ايگريڪلچرل انجنيئرنگ ۾ پاس ٿي نڪتو. سندس دوستيون سڪرنڊ جي جيڏن سان جڙيون. حقيقت ۾ رحمت الله کي فيض الله جيان مير محمد جي ادبي دوستن سان صحبت ۾ ويهڻ، انهن جون ادب ۽ سياست تي ڪچهريون ڪرڻ، مير محمد وٽ ڪتابن جو ذخيره هجڻ ۽ ان جي مطالعي سان دلچسپي ۽ ڪلاسيڪل راڳ سان لڳاءُ هن کي شاعريءَ طرف مائل ڪيو. يا کيس وراثت ڪا چڪ ڪئي يا سندس ڏاڏي جي نالي جي ڪا ٽيهين لچ لڳس يا کيس والد جي خمير مان ڪو حصو پتي مليو ۽ هن 1995ع ۾ يعني 17 ورهين جي الهڙ ۽ چٽي عمر ۾ شاعري، حسن، محبت سان مڪا ميلو ڪيو ۽ هو به ماڻ مٺ ۾ شاعري ڪرڻ لڳو. ڇا لکان ته اسان جي خاندان تي شاعريءَ جي پريءَ جو ڪو پاڇو پيل آهي يا ڪا قدرتي ذات ڏنل آهي، يا ڪو طبيعت جي حساسيت آهي، جو اسان اڪثر شاعريءَ کان ئي شروعات ٿا ڪريون. هونءِ اها به ڳالهه ناهي ته اسان ڪنهن به ڪوثر تي نه لکيو آهي، ايئن ناهي رحمت الله ثانيءَ به نثر ٿي

ادب جي لحاظ کان ڪهاڻيون ۽ مضمون پڻ لکيا آهن، جيڪي مختلف رسالن ۽ اخبارن جي صفحن جو سينگار بڻيا آهن. اسان مڙئي مضمون نگار ۽ ڪهاڻيڪار به آهيون. اهو ئي سبب هو جو مون اول پنهنجي ڪهاڻين جو ڪتاب ”سيئي جوين ڏينهن“ ڇپرايو هو جيئن اها ڳالهه اسان پيرزادن تي مخصوص نه ٿي وڃي ته اسان فقط شاعري ئي ڪري سگهيا آهيون، ايئن رحمت الله پڻ.

رحمت الله سکرند ۾ رهندي اتي ساس سکرند شاخ جو به پيرا سيڪريٽري بڻيو ان لحاظ کان هن ڪيترن نوجوانن ۽ جهونن اديبن سان ڄاڻ سڃاڻ به وڌائي ۽ اتي هن ڪيترن ئي دوستن تي مختلف وقتن تي مقالا به لکيا ۽ انجنيئر ٿيڻ کانپوءِ هن به پنهنجي والد جيان سنڌي ادب ۾ ايم اي فرسٽ ڪلاس ۾ 2009ع ۾ شاھ عبداللطيف يونيورسٽي مان پاس ڪئي. سکرند ۾ رهندي ۽ نوڪريءَ دوران حيدرآباد ۾ رهندي هو ڪجهه ادبي رسالن سان لاڳاپيل رهيو ۽ ڪراچيءَ ۾ رهندي آواز ٿي وي ۽ ڪي ٽي اين تي پڻ پروگرام ڪندو رهيو آهي.

رحمت الله سکرند ۾ رهندي دوستن جي گهيري ۾ شاعريءَ کي گهارن کان بچائيندو هڪ درياھ يعني هڪ ڪتاب 2005ع ۾ ”ڪليسا جي دريءَ مان“ ڇپرائي پڌرو ڪيو هن پنهنجي ڪتاب تي مهاڳ ڪنهن به هڪڙي اديب يا ڏاهي کان لکرائڻ بدران پنهنجي اوس پاس جي ڪجهه سينئر ۽ ڪجهه جيڏن کان مختلف صنفن تي لکرايائين. سندس دوهن جي شاعريءَ تي ماڻڪ ملاح لکيو: ”رحمت الله ڇا دوها به اڏرندڙ نيرڳيءَ جا پَر آهن جنهن تي رنگن جون آرسيون ڄڻ ته اکيون آهن، دل لڳيءَ جا هي دوها ڪنهن نازنين جا جاڙا پرون به آهن ته گرم گرم چپ پڻ.“

دوها ته اصل ۾ هند-سنڌ جي شاعريءَ جي اها گهڻي صنف آهي، جنهن سان دنيا ۾ شاعريءَ جي شروعات ٿي آهي. انهن گهڻين صنفن تي ڪي ٿورا ئي شاعر قلم ڪڍندا آهن پر رحمت الله جيئن ته ڪلاسيڪي موسيقيءَ کي نه صرف پاڻ پسند ڪندو آهي پر راڳڻين کي به ڪنهن حد تائين سمجهندو آهي. سندس عمر جا نوجوان جيڪي هندستاني فلمن جي جنسي هيڃان ۾ ٻڌل گانا ڳائي دل وندرائيندا آهن، انهن ۾ رحمت الله ڪلاسيڪل راڳ جي رمزن، لاهن ۽ چاڙهن، سرن ۽ سازن کان ايترو متاثر ٿيو جو لکي ٿو ته: ”ڪلاسيڪل موسيقي ٻڌڻ جيئن

تہ منھجي پيءُ جو دلچسپ، مشغلو هئي، ان ڪري آءُ به آهستي آهستي ان رنگ ۾ رنگجي ويس. تنهنجي چاميونيورسٽي ۾ هاسٽل جي ڪشادن ڪمرن ۾ جتان چانڊوڪي دريءَ مان ايئن ايندي هئي، جنهن گلن جي خوشبو جا قوهارا ڀري رهيا هجن، آئون ڪاپيون ڀريندو رهيس ۽ انهن جا الفابيٽ بابا درست ڪندو هو.“ هن جي گهر ۾ پورو ڪپٽ ڪلاسيڪل موسيقيءَ جي آڊيو ڪئسٽس سان ڀريل آهي.

سندس بيتن تي نواب شاهه جي سريلي جوان سال شاعر وسيم لکيو آهي ته: ”رحمت الله پيرزادي جي بيت جو ايندڙ وقت يقين وڌيڪ سهڻو به هوندو ۽ سگهارو به ڪافي حد تائين هن بيت جي گهاٽڙي ۽ گهاٽڙي جي جُزن کي سمجهي ورتو آهي.“ ڪلاسيڪي موسيقيءَ ۾ ئي بيت، دوهي ۽ سورني جي اهميت ٿيندي آهي، ورنه فلمي دنيا ۾ ته فقط غزل جي گائڪي ڪامياب رهي آهي.

سندس وائيءَ جي صنف تي بخشل باغي لکيو ته: ”رحمت الله جي شاعراني اڻڀروچ آهي جو وائيءَ جهڙي ڪلاسيڪل صنف ۾ پنهنجي دور جا رنگ ڀري ٿو.“

سندس گيت جي شاعريءَ تي هن وقت جي چاڻو شاعر تاج جويو لکيو ته: ”جڏهن رحمت الله پيرزادي جي سمورن گيتن جو سرسري مطالعو ڪبو ته مون کي اهي ڪشنيچند بيوس کان مير محمد پيرزادي تائين جو نه رڳو سهڻو تسلسل لڳا پر نين تشبيهن جي مالهاڻن ۾ پويل اهڙا هار محسوس ٿيا جيڪي ڪنهن چوپن وٽ آڇت ڀرينءَ جي ڳچيءَ ۾ پائڻ لاءِ آيا هجن.“

غزل لاءِ چوندا آهن ته: ”قاتل صنف آهي“ پر اسان جي هر نئين کان نئين لکندڙ شاعر به غزل سرجيا آهن. خاص ڪري اهو شاعر جنهن جي ذهن ۾ حسن، محبت، وابستگي، موسيقي ۽ اک کي منظر جهڻو جي سگهه وڌيڪ هوندي، اهو غزل سان نباھ ڪري سگهندو ورنه اسان وٽ غزل جا شهنشاهه شاعر موجود آهن. رحمت الله جي هن ڪتاب ۾ غزل تي ساحر راهوءَ ڪجهه هيئن لکيو: ”رحمت الله جي غزلن جي لفظن جو سفر هر سٺو پڙهاڪو پڙهي پنهنجو ٿڪ لاهي سگهي ٿو. رحمت الله جي غزل جو گل ان گل وانگي ناهي جنهن کي رڳو هڪ موسم ٿيندي آهي. اها به ڪجهه وقت لاءِ.“

سندس نظم تي نماڻو سنڌيءَ لکيو: ”رحمت الله پيرزادو جنهن پنهنجي احساسن ۽ جذبن کي ٻين تائين پهچائڻ لاءِ نظم جي چونڊ ڪئي آهي، اهي بامقصد، درد جي ڪيفيتن مان گذرندڙ هڪ اڻڪٽ سلسلي جيان روح ۾ لهي ٿا وڃن.“

سندس ٽيڙو جي صنف تي فياض چند ڪليري جيڪو ڪائس عمر جي لحاظ ۽ شاعريءَ جي لحاظ کان وڏو آهي ۽ سنڌي شاعريءَ ۾ چڱو مقام ٿوري، تنهن لکيو ته: ”جڏهن اسين رحمت جي هن معصوم خواهش جو جائزو وٺون ٿا تڏهن فلسفي، نفسيات ۽ علم جون سڀ تشبيهون ۽ تنقيدون هئا ۽ جهليل سگريٽ جي ڍونهي جي چلي کان به حقير محسوس ٿين ٿيون.“

يعني رحمت الله جن شاعرائين صنفن تي لکيو آهي اهي آهن، دوا، بيت، وائي، گيت، غزل، نظم ۽ ٽيڙو سندس ڪتاب تي آخر ۾ راءِ ڏيندي معشوق ڌاريو لکيو ته: ”رحمت الله پيرزادي نه رڳو گيت، غزل، نظم، بيت ۽ وائيءَ جهڙيون صنفون تخليق ڪري پنهنجو من ڀريو (ونڊرايو) آهي پر هن اهڙي شاعري تخليق ڪري پنهنجي ٻوليءَ جي جهوليءَ ۾ هيرن جواهرن جي اوت ۽ اضافو پڻ ڪيو آهي.“

سندس ٻيو ڪتاب ”ڪينڊل لائيٽ“ 2009ع ۾ سڀ پبليڪيشن نواب شاهه پاران ڇپرايو ويو آهي. هن ڪتاب ۾ سندس صرف هڪ صنف نثري نظم ڇپيل آهن. هن ڪتاب جو مهاڳ ارشاد ڪاظمي نالي ڪنهن ڪراچيءَ جي دوست لکيو آهي. هو لکي ٿو ته: ”رحمت جا نظم ”سولو پلي“، ”ڏک“ ۽ ٻيا نظم خوبصورت آهن، اهو درد جيڪو شاعر سٺو آهي ”عدم جي انتها“ به خوبصورت آهي. رحمت پيرزادي جا نثري نظم ”پليڪ ۽ وائيٽ“ ۽ رنگين پينٽنگز يا فوٽو گرافس وانگر آهن، سندس منظر نگاري خاص طور تي موهيندڙ آهي.“

بيت

مون ۾ تنهنجي موھ جا، ڦٽا ايئن گلاب،
روح منجهاران روپ جا، وڃن روز رباب،
منهنجا سڀئي خواب، تنهنجي خوشبو ٿي ويا.

ڪيسين ڪاهيندين، تارن کي آهين پڳو
يا پوءِ تنهنجي ڏيان ۾ ڪاهڻ آھ رڳو
چنو تو ته چڱو ڪٿين جي ڪنڌال جو .

ڄاڻن ڪاهوڙين کي ، هي صحرا جا سڀ،
گاڙها جن جا وات ٿيا، ڄڻ ليارن جي لپ،
ڏند انهن جا ڪپ، چني ڪن ٿا چيتيون.

جوڀن منجهه جڙاءُ، ڏسي سنڌ سڪي ويا،
اچي لڳو ايئن اوچتو اڃ آهي اُتر واءُ
اهڙو مون کي ساءُ، تنهنجي ساهن مان مليو.

ڇٽا تن تي چانق پڀ جنهين جا بي ڊپا،
ڪٿيون تن سان لهن، پوياڙيءَ جو لائق
جن وڃاڻيا نانق ناتا جوڙيا نانه سان.

وائِي

تون به ان کي ڏي ڇڏي،
مان به ان کي ٿو ڇڏيان،
ڳالهه جا اڌ ۾ رهي،
دُر ڇڻف جي چانءُ ۾،
تون آءُ، مان پڪڙا اڏيان،
ڳالهه جا اڌ ۾ رهي،
چنڊ جي تصوير ۾،
آءُ ڪنهن کي پيو سڏيان،
ڳالهه جا اڌ ۾ رهي،
ننڊ جا ڏاڳا نهوڙي،
ٿو گڦائن سان گڏيان،
ڳالهه جا اڌ ۾ رهي،
روح ٿي رسوا ويو آ،
لوءِ مان جيڪر لڏيان،
ڳالهه جا اڌ ۾ رهي.

واٽي

پنهنجي تون جڳ ڏي

ويندين نيٺ لڏي

هءِ پرين پرديس جا.

ڪيڏا خواب ڀلي

تو ۾ عشق اڏي

هءِ پرين پرديس جا.

جيسين ساهه ڇڏي

تيسين سات ته ڏي

هءِ پرين پرديس جا.

ايندس پيار پنڻ

تنهنجي آءُ تڏي

هءِ پرين پرديس جا.

ساريا جوڀن ڏينهڙا

منهنجي جيءُ جڏي

هءِ پرين پرديس جا.

واڻي

ڪالهه به جوڳي آيا ماءُ،

سازاسان کي ساڙي ويا.

رمتا جوڳي بنسيءَ تي ايئن،

تن جي پيڙا تون ته نه ڳاءُ.

سازاسان کي ساڙي ويا.

واريءَ تي وسڪاراچي ويو

ڪڻ تون پنهنجا خيما لاه.

سازاسان کي ساڙي ويا.

دُور افق ان ديد ملي آ،

هاڻ هلڻ جا سانگ سڄاءُ،

سازاسان کي ساڙي ويا.

جھونا ڳڙهه ته جهري ويو

روڻندو ايندو راءِ.

سازاسان کي ساڙي ويا.

وحدت جي منزل

آئون، رُج جي اکين مان،
تنهنجي حسن کي
ڏسي رهيو آهيان،
۽ تنهنجي سُونهن،
خوشبو جيان،
پنهنجي وجود کان،
هٿ ڇڏائي ڊوڙندي ڊوڙندي ٿي وڃي،
خبر ناهي،
ته منهنجي وحشت جي،
ڪهڙي منزل آهي،
۽ تنهنجي سُونهن جو
ڪهڙو ڪاٿو آهي.

تنهنجي اکين جي نوگو ايريا ۾

تنهنجي اکين جي نوگو ايريا ۾،
منهنجي يادن جي ڪبو ترن جا سڀنا،
وقت جي وڏن مسيحاتن کي،
بي وسيءَ جو زهر پياري ٿا وڃن.
منهنجو پيارا!
لفظن جي پارسائيءَ ۾ مقيد هوندي،
بي رخو ٿي ويو آ،
ڪير چوندو ته تنهنجي مُرڪ جا جهر ٿا،
منهنجي ڌيان جي سرحدن کان ٻاهر آهن،
ڪير چوندو ته تنهنجون هي پٺل اڪيون،
منهنجي گيان جي حدن ۾ نه رهيون آهن.
ڪير چوندو ته منهنجو هر پل،
تسبيح جي داڻن جيان آهستي آهستي،
تنهنجي تصور کان سوا،
سِرڪي رهيو آ.
منهنجي محبت تنهنجي پهڻ جهڙي دل کي،
سيرا ڪري ڇڏيو آهي.
۽ خواب تنهنجي اکين جي،
گهراين مان اُڪري،
رنگين گلن جيان ڦٽي پيا آهن.

مُرڪ

هي چپ آهن يا ڪچيون مڪڙيون،
هي شرارتي نيڙ آهن يا جوئر جي ڪيت ۾
اٽٽيهينءَ جي اوندا هيءَ ۾ ڪڙ ڪٻيٽا!
تون هزار سڪين مان ڪيڙي پڌري آهين،
تنهنجي پيار جو پنهنجو ڍنگ آهي،
تون چير جي چريائي آهين،
تون بٽنسريءَ جو سُر آهين،
تون سمند جي پڪيءَ جو اهو نغمو آهين
جنهن ۾ سمند جي گهرائي،
۽ اٿاهه چولين جا اُنگ آهن،
مون کي تنهنجي محبوب ٿيڻ تي فخر حاصل آهي!
مون کي ڪائنات ۾ ڪجهه پي نه ڪپي،
مون کي تنهنجي مُرڪ ڪپي،
جا ڪوئر جي سُرڪ کان هزار پيرا سُني آهي.

ڪينڊل لائيت

ميڙ ٻٽيءَ جي روشنيءَ ۾
هن جو مک اڃا معطر
اڃا معصوم لڳي رهيو آهي.
هوءَ جيڪا اڳ ئي ڏاڍي معصوم
۽ ڏاڍي حسين آهي.
هڪ ڊگهي ڪرسيءَ تي،
عجيب نموني ننڊ پئي آ.
۽ هن جي ڇاتيءَ سان، لڳل،
نظم جو ڪتاب آهي،
اهو سمورو منظر
هن حسين چوڪريءَ جي خواب کان،
وڌ حسين خواب لڳي رهيو آ.

تون ته اهو ڪونه ڏٺو آهي

هن وڏي شهر جي،

گندي پاڙي ۾ هيءُ هوٽل آهي!

تو ته اهو ڪونه ڏٺو آهي.

هن هوٽل جي پٺيان،

هڪ اڌ ڀڳل ڪمرو آهي،

۽ ان ڪمري ۾ جيڪي ميريون رلهيون آهن،

انهن تي هو صبح جو اچي سمهندو آهي.

۽ رات جو اٿي پيراگيري ڪندو آهي.

ڏينهن جو هوٽل جون سڀ پليون،

هنجي بستري جو طواف ڪنديون آهن.

هو هن شهر ۾ ڪمائنڻ آيو آهي،

هي هڪ وڏو شهر آهي،

هو جڏهن رات جو اٿي ويندو آهي،

ته ڪوبه خواب پاڻ سان لهي کڻي ويندو آهي.

پر تو ته ڪڏهن به اهو ڪونه ڏٺو آهي.

ڪلفتن ۽ ڪرفيو

پيلي نيڪر سان،
ٻار گئريءَ ۾
وڏي رنگين بال سان،
راند کيڏي رهيو آ،
۽ سياري جي اُس جا ڪرڻا،
هن جي اکين کي هر هر،
تنگ ڪري رهيا آهن.
سلواڊور جي حسين عورت،
ڪلفتن تان ناريل وٺي رهي آ،
غير معمولي رش ۾
سڀ ماڻهو ڪم ڪار ۾ رڌل آهن،
چو ته ڪرفيو ۾ باقي،
سوا ڪلاڪ آهي،
۽ هڪ چيني جوڙو ناسي در تي،
هڪ ٻئي کي چمي ڏئي
موڪلائي رهيو آ.

غلام حسن سائل

نئين ٿهي مان ان ٿهيءَ کي ٿو چوان جيڪا دراصل فيض ۽ غوث کان به پوءِ جو آهي، عمر جي لحاظ کان ٿي ٿهي ڳڻبي آهي، تنهن ڪري غلام حسن سائل ولد هادي بخش ولد علي محمد به حقيقت ۾ رحمت الله جيان سڪرنڊ ۾ 14 اپريل 1978ع تي پيدا ٿيو سندس تعليم ۽ تربيت، پاراڻي وهي سڪرنڊ جي انسٽيٽيوٽ آف ويٽ جي ڪالونيءَ ۾ وڌين، جهونين، ڇانءَ دار نمڻ ۽ چوڻ طرف فصل، ساوڪ ۽ سونڌي سونڌي نمڻ جي ٻور جي خوشبوءِ ساڻ سان اندر ۾ اوتيندي، بانڙا پاڻي، پنڌڙو ڪري نيٺ هو پرائمريءَ ۾ پهتو، غلام حسن سان هڪڙو عجيب قسم جو الميو اهو رهيو جو هن والد جي شفقت ڏني ٿي ڪا نه اها به ڳالهه ڪانهي ته ڪو سندس پيدا ٿيڻ سان سندس والد هي جهان ڇڏي ويو هجي، پر هو سڪرنڊ شهر ۾ نه هو باقي دنيا ۾ نه صرف ان وقت هو پر اڄ به قيد حيات ۾ آهي. سندس والد هن جي والده سان اختلاف هڻڻ ڪري پيدا به مامي جي گهر ۾ ٿيو سندس سنڀاليندڙ به سندس مامو هيو ۽ سندس مامو هيو مير محمد، مير محمد جي پيڻ هادي بخش جي گهر ۾ هادي بخش جي پيڻ مير محمد جي گهر ۾ هئي، تنهن هوندي به عورت جي هوڏ ۽ هاديءَ جي انايت هڪ ٻئي کان دوريءَ جو سبب بڻجي پيو پر انهن ٻنهي اها ڳالهه بنهه نه سوچي ته ٻارن جو ڇا ٿيندو ۽ اهي والد جي غير موجودگيءَ کي ڪيئن ڏسندا، تنهن هوندي به هادي والد وارو شفقت جو هٿ پنهنجي اولاد تي رکي نه سگهيو پر مير محمد پيڻ جي ڪري کين پاڻ وٽ رهايو کين پڙهايو ۽ مئٽرڪ به غلام حسن سڪرنڊ مان ٿي ڪٿي ۽ هن کي به اوس پاس ۾ ساڳيو ماحول ٿي مليو، جيڪو رحمت الله ثانيءَ کي سڪرنڊ ۾ مليو ۽ هن وري 1992ع ۾ يعني 14 ورهين جي عمر ۾ شاعريءَ جي ميدان ۾ پير پاتو. هو ان ننڍي وهيءَ ۾ ئي سڪرنڊ جي سونا سونا سنگ ڪٽڪ جا اپائيندڙ ڌرتي پاڻ مان شاعرن جي به ڄڻ پوک پچائيندي رهي آهي ۽ ان شاعريءَ لاءِ زرخيز زمين غلام حسن جي اندر شاعريءَ جا سونا سونا سلا نسيرڻ شروع ڪيا. هوس اس سڪرنڊ جو نوخيز ميمبر بڻجي ويو ۽ اتي پنهنجي پاراڻي وهيءَ واري شاعري پنهنجي والد يا مامي جي عمر وارن اديبن جي آڏو تنقيد جي

لاء پيش ڪندو رهيو ۽ انهن جي تنقيد مان پنهنجي شاعريءَ جي پوک کي ريج ڏيندو ۽ آبياري ڪندو رهيو.

نيٺ کيس مئٽرڪ کانپوءِ اتي ئي سڪرٽڊ پروفيسر ٿي لائيو اسٽاڪ ڪاليج مان ڊپلوما ڪيائين ۽ هاڻ اتي روزگار سان تعلق رکي چڪو آهي. هتي هيءَ ڳالهه به ٻڌائيندو هلاڻ ته هادي بخش به شاعر آهي پر سندس به اها بدقسمتيءَ عام ڪيترن ئي شاعرن جيان آهي جو سندس شاعريءَ جو ڪو ڪتاب ڇپجي نه سگهيو آهي. اها بدقسمتي منهنجي ڳوٺ جي ڪوڙ سائرن شاعرن جي آهي، جن مان ڪيترا ته رسالن ۾ به ڇپجي نه سگهيا آهن. ان جو سبب هنن جي ڇپجڻ سان عدم دلچسپي ڇڻي ٿو سگهجي. هادي بخش به منهنجي چاچي رحمت الله جو نياڻو ٿئي، ان ڪري منهنجو سنڌيو ۽ مير محمد جو پيڙهيو ٿيو.

غلام حسن جي والد هادي بخش کان اڳ سندس ڪٽنب ۾ ڪو شاعر نه هو پر هاديءَ کان پوءِ غلام حسن شاعري ڪرڻ شروع ڪئي ۽ هو اڄ سوڌو ان سان ٻاوا سریت جيان ٺاهيندو پيو اچي. سندس اهڙي لڳاءُ کي ڏسي اسان سڪرٽڊ وارن کيس سڪرٽڊ چارپيرا سيڪريٽري بڻايو سائن صرف شاعري لکي ٿو پر نثري ادب تي به لکڻ جي ڪامياب ڪوشش ڪيائين، هن ڪجهه ڪهاڻيون ۽ ڪجهه مضمون مقالا پڻ لکيا آهن. سندس شاعريءَ جو مجموعو ”سمنڊ ڪناري ڪوڏ“ ڊسمبر 2005ع ۾ مسيحا پبليڪيشن، سڪرٽڊ وارن ان علائقي جي پيلي شاعر فياض چند ڪليريءَ جي مهاڳ، ”سائڊ پيلي جي خاموشي ڪجهه ڳالهائڻ تي“ جي سري سان ڇاپي پڌرو ڪيو. هن سندس مجموعي ۾ غزل، گيت، بيت، وائيون، آزاد نظم، نثري نظم ۽ تراثيل آيل آهن. هن ڪتاب جو پبلشر نناء الله خاصخيلي لکي ٿو ته: ”سائڊ پيرزادو نه فقط فطري تخليقڪار آهي، مگر هڪ انتهائي حساس طبيعت ماڻهو به آهي. هو جيئن پنهنجي تخليق ۾ ڪرو ۽ سڄو آهي، تيئن هن کي عام زندگيءَ ۾ به تخليق جي پارس مٿي ڇهي سون بڻائي ڇڏيو آهي.“

سندس ڪتاب جو مهاڳ لکندي فياض چند ڪليري نه ڄاڻ ڪهڙين گوناگون عميق جي تبين ۾ پئجي ويو آهي، سائڊ لاءِ هيئن ٿو لکي ته: ”سائڊ جي شاعري پڙهندي منهنجي ذهن ۾ شاعري آرٽ، فنون لطيفه جي حوالي سان انيڪ سوال اڀرندا رهيا آهن ۽ سائڊ جي شاعريءَ جي

پسمنظر ۾ لڙهندي مون تاريخ، ادب، مذهب ۾ هڪ طويل ٽپي هئڻب. آهي، سائل بنيادي طور پيار عشق ۽ رومانس جو شاعر آهي جيتوڻيڪ سندس شاعري اڃا پنهنجي ارتقائي سفر ۾ آهي. سائل اڃا خوابن جي ڇهڻ، اوسيٽري جي رنگين پويٽن جي اڏارن، اڪيلائين جي طويل مسافتن، ڪنهن بسنتي گلاب جهڙي محبوبا جي انگ انگ جي واس ۽ حسرت ۾ رهجي ويل ڪجهه چمين، ڪجهه ٽهڪن، ڪجهه مُرڪن جو تمنائي آهي.

سائل لاءِ سنڌ جي البيلي شاعر اياز گل جيڪو پاڻ غزل جو شاعر آهي ڪتاب جي پوئين پني تي هيئن قلم ٽو هلائي ته: ”سائل گيت، وايون، غزل ۽ هر صنفن سان هن لظن جي راند رهي آهي پر هن جو غزل ۾ تخليقي اظهار وڌيڪ سگهارو سهڻو ۽ سببثاڻپ وارو آهي. سائل کي سنو لکڻ کان ڪير به روڪي نه ٿو سگهي.“

مون کي رحمت ۽ سائل کي پنهنجي ڳوٺائين سان ڳنڍڻ به عجيب پيو لڳي، ڇاڪاڻ جو هنن ٻال جتيءَ جان جوانيءَ تائين اڃا اڄ تائين اسان جي ان ڳوٺڙي جنهن ۾ ڪائين جون ڪنڌيون، ڪامون پيل چنون، لوڙها ڏنل اڱڻ، اڱڻ تي اونھاري جي راتين جو ستارا ۽ چنڊ، ٽاڪ منجهند جو سگريون ميڙي اچي اڪري مھريءَ سان ڪٽي مٺائي ملائي ڦڪ نه هنيا آهن، جن نتھڙ ۾ ڏوڪريءَ کان مھين جي ڌڙي ۽ پوءِ ڳوٺ تائين گوڏي جيڏي ڊاٻ مان ور ڪڍي پگھر ڳاڙيندي پنڌ نه ڪيو آهي، جن گھٽ ۽ ٻوسٽ ۾ آءُ ڏکڻ ڏيھي، پنج مچرن جي بيھي نه ڳايو هجي، جن جهنگ مان ڪاٺيون ڪري اچي سرديءَ ۾ چلھ تي ويھي هٿ سيڪي چانورن جي ماني اڱرن تي سيڪي ۽ سرنھن جو پيا پليءَ جي ساڳ سان نه کاڌو هجي. سانوڻيءَ جو جھلي بند جي پاڙ ۾ ٿيل ڪامن ۾ درياھ جي وھندڙين ڪري ڀرجي ويڃڻ کان پوءِ ڌاڻي ٻُجيءَ جي پروڙ ۽ تڙڳڻ جو ساءُ نه ورتل هجي، جنھن بمبر تي ڏڪي ڏڪر، ونجھ وٽي، ڪوڏي ڪوڏي، گھب گھوڙي راند نه ڪيڏي هجي، ان لاءِ ڳوٺاڻي لکڻ تي هڪ ضرور ٿي محسوس ٿيڻم. هنن پنھي لاءِ دوستن موھن جي ڌڙي جي مٽيءَ جي خمير مان پيدا ٿيڻ لکيو آهي، هنن جي ته اور به الائي ڪٿي پوريل آهي يا اها ڪتن ٻلن جو ڪاڇ بڻي آهي، هنن کي مان ڳوٺ حاجي لعل بخش (نعين پلھڙيجيءَ) جو لکان يا اها غلطي ٿو ڪريان يا مان سڪرنڊ کان به شاعريءَ زوريءَ جھٽ هڻي، ڪسي، پيرن تي زور رکي

پڳو ٿو وڃان. هنن جا ٻلهڙيجيءَ ۾ ڪي آهن به ته نه جهڙا. جن جي لاءِ
 سندن ساهه چو سري هنن شاهه جمال جي ثرت جي پاسي ۾ ويهي
 پنهنجي ڏاڏي يا ناني جي ثرت تي ڪڏهن چار ڪل به نه پڙهيا آهن،
 ڪٿي مان ڳوٺ واسين سان ويساهه گهاتي ته نه پيو ڪيان جو قلم
 منهنجي هٿ ۾ آهي. ها، هو منهنجي رت جا رشتيدار ضرور آهن، پر هو
 ٻئي نه ٻلهڙيجيءَ ۾ ڄاوا، نه نينا، نه بانڙا پاتائون، نه ٻاٽڙو ٻوليائون، نه پيرڙو
 پنڌڙو ڪيائون ۽ پوءِ به سڏجن ڳوٺ حاجي لعل بخش (نئين ٻلهڙيجيءَ)
 جا. هاڻ ته مير محمد به ٻلهڙيجيءَ کان ارواح پلي چڪو آهي. هو به ڪو
 سال ۾ هڪ پيرو به پيرو نه ٿو ڪري. هو پل اسان لاءِ نه اچي، هو پل ڪنهن
 سان به نه ملي پر ڪڏهن پنهنجي قريبن جي قبرن تي ته فاتحا پڙهڻ اچي.
 هن جا ڏوهاري اسين ئي هونداسون، پر سندس سخي شاهه جمال ته ڪو
 ڏوهه نه ڪيو آهي. سندس والد جي ثرت ته ضرور عاشورن جي ڏهاڙن ۾
 ساريندي هوندس. سندس والده، سندس وڏوڙ ستي جتي پيٽ جي تربت
 تي به ٻه ڦل هن واتان سال ۾ نه ٿي پڌي سندس چاچا، ماما، استاد، ڳوٺاڻي
 ڪڏهن سلام جا لفظ به نه ٿا ٻڌن ته اهي ڪيئن ٿا پاڻ کي ٻلهڙيجيءَ جو
 ڪوٺائين.

جذبا نيٺ اُٻڙڪي پيا، ڪيڏا ونگ وڌا مان پر چنائڻي، قلم ذريعي
 پني تي اُڪر جي ويا، پٽائي چواڻي:

تُونِير ڏهه ڏانوليون، پندرهن پيد پياس،
 سڄڻ ياد پياس، چرڪ چنائڻي هيڪڙي

بهر حال غلام حسن سائل جي شاعريءَ جي چونڊ اوهان جي پڙهڻ
 خاطر ڏجي ٿي. شاعريءَ جي چونڊ هيءَ آهي.

غزل

سند ايڪيهين صديءَ ۾ زندگي ڳولي پئي،
جيئن مڇي سنڌوءَ نديءَ ۾ زندگي ڳولي پئي.

روشنين جي شهر ۾ گم ڳوٺ جو ڳيرو ٿيو
ڪا نظر وڇڙي ڪنديءَ ۾ زندگي ڳولي پئي.

چرچ ۾ ڪا راهب، چاهت وچان پيئي روئي
تپسيا سان بندگيءَ ۾ زندگي ڳولي پئي.

هوءَ سرتين سات سان، هن ڏانهن گھوريندي رهي
سونهن جڻ ساجن سنڌيءَ ۾ زندگي ڳولي پئي.

پيار کان محروم ٿي، ڪوئي اندر جيڪا وٺي
ديد جڻ تنهن ڳاڻڻيءَ ۾ زندگي ڳولي پئي.

ڪيتري مدهوش ويڏي آه گند جي ڏير تي
نرت ڏيئي دريءَ ۾، زندگي ڳولي پئي.

هيءَ اڌ رات سيرو گهٽي چاندني آ،
اسان کي اوهان جيئن وڻي چاندني آ.

ڪڙڪيءَ جي چاريءَ تي شبنم جا قطرا،
سڄي رات ان مان ڇڻي چاندني آ.

جي فوت پاٽ تي رات پيا ٿا، گهارن،
انهن لاءِ بٽي ڇڻ ڏيئي چاندني آ.

ازل کان اندر جو اوندهه ۾ آهي،
انهيءَ کي وڻي مند هڻي چاندني آ.

مٿان لوڪ جي تون اکين ۾ اچين،
لڪي تون اڱڻ تي بٽي چاندني آ.

اچي ٿي هو ورهين پڄاڻا اسان وٽ،
سڄي ڏيھ جي آپ کڻي چاندني آ.

ڏٺو سين پيار سان توڙي اسان بدنار ٿي وياسين،
سموري ڳوٺ جي لب تي، نئون الزام ٿي وياسين.

توهان هوندي به اي جانان! حياتي جڻ سوڀرا هئي،
توهان ويندي لڏو آ سج، سراپا شام ٿي وياسين،

پرين دل جي ٿي مندر ۾، اوهان جي مورتِيءَ آڏو،
جهڪائي سر ڪيو سون رام اسان خود رام ٿي وياسين،

حياتي ڇا بڻي وئي آ، جنوني عشق تنهنجي ۾
ڪڏهن مندر ڪڏهن ڪعبو ڪڏهن احرام ٿي وياسين،

ڇڳي ويو خواب نيٺن مان، جيئن ئي جاڳ جو پئجي،
پرين ان پل اسين هڪ وار جڻ گمنام ٿي وياسين.

صدائون يار جون لب تي، کڻي سائل جو نڪتاسين،
ته خود سامي، سچل ۽ شاهه جو پيغام ٿي وياسين.

گيت

جوڀين جلويدار اسان جو چين لٿيو آ،
جوڀين جلويدار .
اسان جو چين لٿيو آ.
سانجھيءَ ڌاري هوءَ اچي ٿي،
سڪ وارن کي سونچو ڏئي ٿي،
ڪويل جي ڪوڪار اسان جو چين لٿيو آ.
تنهجي سهڻيءَ سار اسان جو چين لٿيو آ.
چانڊوڪي ٿي چٽاڪا هاري،
نينهن وارن جون نينهن نڪاري،
موتئي جي مهڪار اسان جو چين لٿيو آ،
هيران جي هڪار اسان جو چين لٿيو آ.
هيءَ رُت تنهنجو پيار پڪاري،
هيءَ رُت تنهنجي واٽ نھاري،
ديد اوھان لاءِ دُوار اسان جو چين لٿيو آ.
موسم مينگھ ملھار اسان جو چين لٿي آ.
مُڪ تي لڙيل زلف ٺاھيندي،
سائل جو هي گيت ڳائيندي،
تنهجي نينهن ٺھار اسان جو چين لٿيو آ،
توريءَ هيل بهار اسان جو چين لٿيو آ.

گيت

هه هه ڪانگ لنوين تونم تي،
سارو ڏينهن ڏنوبن تونم تي،
تون به ته آئين ڪوندا
اسان وٽ،
تون به ته آئين ڪوندا
مڪڙي مڪڙي گل ٿي پئي،
ڪويل ڪوڪي چٽ ته پڇي پئي،
تنهنجي خوشبوءِ چوند؟
اسان وٽ،
تون به ته آئين ڪوندا
جيئن ٿا ويڙ ملن سيٺن کان،
تيئن ٿا نير ٿمن نيٺن مان،
سڪيون چوند ته رونا
اسان وٽ،
تون به ته آئين ڪوندا
چڙهندي وير جيئن پن ڳاري،
تنهنجي سار وجهي تيئن ماري،
اسان تي ڪا به ميار پوندا
اسان وٽ،
تون به آئين ڪوندا

پيٽ

ڪونج لڳي ٿي جيئن، سڪي! وچ پڪين ۾
منهنجي اکين ۾، تيئن سمائي آهن تون.

منهن مٽائي آن ويو، ڇا ٿيو توکي سين،
ٿي ويا آهن ويٺ، تارا سارا آپ جا.

سج جا ڪرڻا پاڻيءَ تي، هيرن جيئن پاسين،
ڇڙ ته پيا جرڪن، ڪاوا تنهنجي گج جا.

هن جا تهڪ ائين ها، جيئن ٽانگر جا گل،
ساري پاڙي هل، هن جي سونهن مچائيا.

هن جي چنريءَ جي مٿان، ڪاٺ جو جڙاءُ،
آهي جيئن چٽاءُ، تارن سندو آپ تي.

خاڪ مٿان ڳهلا ڀلا، ڇا لئه هي گلاب،
اکڙين ۾ جرڪي پيو ڪارو ڪارو آب،
ڇا اڃان ڪو خواب، جيئرو آهي جيءَ ۾.

بيٺي آهن يڪو هتي، تون جا آس رکيون،
تنهن جون ٿيون اڪيون، ڪنهن کي ڳولن باهه ۾.

وائي

رنگ جڻ ڪي زندگيءَ جا،
سانوڙيءَ جي هئي چڻي.
سا پلا وسري سگهي ٿي
بي ڏيانئيءَ ۾ ڏني،
هن هئي جيڪا چڻي.
سا پلا وسري سگهي ٿي
هوءَ، ڪجھيءَ جون هي قطارون،
ساڻ هئي مون سان گهمي.
سا پلا وسري سگهي ٿي
رات سياري جي سڄي،
پاڪرن ۾ جا سڀمهي.
سا پلا وسري سگهي ٿي
هوءَ وچوڙي راتڙي،
سڌڪا پري جيئن رُني.
سا پلا وسري سگهي ٿي.

واڻي

اوندو ساڻ وڙهي پئي

گهر ۾ چمڪي ۽ لاث.

تون ڪٿي آهين ميان!

اُتران آيون اوڙڪون،

چيري چيري ڇات.

تون ڪٿي آهين ميان؟

هانءُ پيا ڌارين هو

گجڻ جا رانپاٽ.

تون ڪٿي آهين ميان؟

چرڪ ڇڏائي ٿا ڇڏن،

کنوڻ جا ڪجڪاٽ.

تون ڪٿي آهين ميان؟

ڌيان منهنجو ٻئي طرف ڇو ٿو وڃي؟

سوچيان ٿو ساڻ تنهنجي.
ڌيان منهنجو ٻئي طرف ڇو ٿو وڃي.
تون جيڪا ايڏي حسين آڻ،
چنڊ تارا روز، تنهنجي روءِ کي سجدا ڏين ٿا،
۽ حسن جي دوا ۽ لذت دعائون گهرن ٿا،
ڇپ تنهنجا رس ڏاڙهن کي اڏاري ٿا ڏين،
نيل تنهنجا مٺ کي ٿا ڪيف ڏين،
وار تنهنجا رات جي ڪارڻ کي معنيٰ ڏين ٿا،
ڳل تنهنجا پاڪ کي سرخي ڏين ٿا،
ٽهڪ تنهنجا راڳن جون ايجاد ڪن ٿا،
ساه تنهنجا چندن کي سرهاڻ ڏين ٿا،
حيله تنهنجي سو سڳيون چوڙي ڇڏي ٿي،
پاڪرن ۾ ڪاٺا تون تون سميتي ٿي رکين،
هل تنهنجو مور جو چوڙ ۽ قص آهي،
ڇاتين ڇڳا، جن نه ٻر ناني جبل هن،
لڪڻ جن جو پيار جي جن راهه آهي،
تو ۾ منهنجو ساهه آهي،
پوءِ پي سوچيان پيو.
ساڻ تنهنجي، ڌيان منهنجو ٻئي طرف ڇو ٿو وڃي،
ڇا اهو ٿي ته طرف ناهي،
جنهن جلا توکي ڏني آ،
حسن جي کليل فضا توکي ڏني آ.
۽ شعور حسن جي،
هي عطا مون کي ڪئي آ.

آدمي

آدمي پتر جيان،
زندگيءَ جي تلاءَ ۾
خاموشيءَ سان ڳرندو ٿو رهي.
موت!

پاڻيءَ جيان،
هن جي نازڪ بدن ۾
لهندو ٿو رهي،
چند پلن جو ڏيک آ،
بس پوءِ رڳو.
رهندو وڃي،
ٻاڻي ٿي پاڻي.

ترائيل

اڪين کي آرسيءَ سان نه پيٽ جاني،
اهي ٿٽيون ته روح گهايل ڪنديون.
انهن تان خواب جا عڪس نه ريت جاني،
اڪين کي آرسيءَ سان نه پيٽ جاني،

نه لاڙ لڙڪن کي ڪجهه سميت جاني،
وڇوڙي ۾ روئڻ جون راتيون گهٽيون.
اڪين کي آرسيءَ سان نه پيٽ جاني،
اهي ٿٽيون ته روح گهايل ڪنديون.

هي سڪيون گلابي ويس ۾،
ڪيڏو وڻن ٿيون ساڻي ڪيت ۾،
آئون اوڀرو هان سندن ديس ۾،
هي سڪيون گلابي ويس ۾،

سج سمهي پيو شام جي کيس ۾،
چٽڙ چٽيان منظر اهو بيت ۾،
هي سڪيون گلابي ويس ۾،
ڪيڏو وڻن ٿيون ساڻي ڪيت ۾.

سنڌ جي آءُ ڄاڻي آهيان

شاعري

ديوي ناگراڻي

آدرشي انسان

نورالدين سرڪي

(اڌوري آتم ڪٿا، انٽرويو، رچنائون ۽ خاڪا)

سهيڙيندڙ

ستار پيرزادو

انسان ديوتا دئيت

رابرت گرین انگر سال

سنڌيڪار
اڪ پنچواڻي

موهن جو دڙو

پراچين سڀيتا نئين تهذيب جي دائري ۾

مختلق ليکڪن ۽ محققن جا تاريخي ليک

سهريندڙ
خليل موريائي

انور پیرزادو

فقیر یاز محمد

رحمت الله اول

ملکه خاتون

ستار پیرزادو

میر محمد پیرزادو

غوث پیرزادو

شاهه محمد پیرزادو

فیض الله پیرزادو

مسرور پیرزادو

غلام حسن سائل

رحمت الله ثانی

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻرندڙ، ڄرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَن) ڪا به تنظيم ناهي. اُنَ جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پَڪَ ڄاڻو ته اُهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پَنَ جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پَڪَ ڄاڻو ته اُهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن کا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪَلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سَهڪاري ۽ رِضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هِڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اُصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتِي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيتائيز digitize ڪرڻ جي عَمَل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيتائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رُڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اڪرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليکڪن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رُڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ، ڀُڪار سان
تشبيه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود جي مد مقابل بيهاريو
آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

.....

ڄڻ ڄڻ جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چڻ ٿا،
ريٽيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهڙ چڻ ٿا،

.....

ڪالهه هيا جي سُرخ ڪُلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

.....

هي بيت اٿي، هي بم-گولو،

جيڪي به ڪٿين، جيڪي به ڪٿين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرق نه آ، هي بيت به بم جو ساٿي آ،
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽
عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني
آهي.

پڻ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين
محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج
۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پڻ نصابي ڪتابن
سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)